

T.C
MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI PROGRAMI

TEZİN ADI
HÜSEYİN CÂHİD YALÇIN'IN SABAH GAZETESİNDEKİ TENKİDÎ
YAZILARI (1899-1900)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
DUYGU ÖZTÜRK

Danışman
Prof. Dr. ABDULLAH UÇMAN

İSTANBUL - 2006

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa no.</u>
ÖN SÖZ	IV
ÖZET	VIII
SUMMARY	IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ :	
1.TANZİMAT'TAN SERVET-İ FÜNÛN'A KADAR EDEBİYATIMIZDA	
TENKİT ANLAYIŞI	1
1.1. Tanzimat Döneminde Tenkit Anlayışı	1
1.2. Servet-i Fünûn Döneminde Tenkit Anlayışı	10
BİRİNCİ BÖLÜM:	
1. Türk Edebiyatıyla İlgili Olanlar	24
1.1. Edebiyatla İlgili Görüşleri	24
1.2. Üslûp Meselesi	26
1.3. Dil Meselesi	31
1.3.1. Lisan Tasfiyesi	32
1.4. İmlâ Meselesi	39
1.5. Devrindeki Yazarlara Dair Görüşleri	48
1.5.1. Ali Kemal	48
1.5.2. Mehmed Rauf	50

İKİNCİ BÖLÜM:

2. Batı Edebiyatıyla İlgili Olanlar	55
2.1. Yazarlara Dair Görüşleri	55
2.1.1. Emile Zola	55
2.1.2. Goncourt Kardeşler	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:

1. Tercümeyle İlgili Makaleler	61
--------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM:

4. Tiyatro İle ilgili Makaleler	66
---------------------------------------	----

BEŞİNCİ BÖLÜM:

5. Tenkit Anlayışıyla İlgili Makaleler	71
5.1. Teorik Tenkite Dair Görüşleri	71
5.1.1. Sainte Beauve ve Hippolyte Taine	71
5.2. Eserlere Dair Uygulamalı Tenkidî Görüşleri	77
5.2.1. İşvekâr Hikâyesi Eleştirisi	77
5.2.2. Musavver Malûmat'taki Hikâyelerinin Eleştirisi	78
5.2.3. Kar Düşerken Manzumesinin Eleştirisi	79
5.2.4. Aks-i Sâdâ Eleştirisi	82
5.2.5. İlm-i İktisad Eleştirisi	84
5.2.6. Nevâ-yı Sarîr Eleştirisi	87
5.2.7. Usûl-ı Ta'lim ve Terbiye Dersleri Eleştirisi	91
5.2.8. Rübâb-ı Şikeste Eleştirisi	93

ALTINCI BÖLÜM:

6. Toplumsal ve Kültürel Hayata Dair Görüşleri	108
6.1. Matbuatla İlgili Görüşleri	108
6.1.1. Mecmualarla İlgili Görüşleri	108
6.1.2. Servet-i Fünûn'a Gelen Eleştirilere Verdiği Cevaplar.....	110
6.1.3. Edebiyatı Teşvik	116
6.1.4. Ahmed Râsim İle Bir Münakaşa	117
6.2. Okuma Anlayışıyla İlgili Görüşleri	124
7. SONUÇ	127
8. MAKALELERİN YAYIMLANIŞ TARİHLERİ	130
9. EKLER	132
10. KAYNAKLAR	146
11. ÖZGEÇMİŞ	152

ÖN SÖZ

Hüseyin Câhid Yalçın Servet-i Fünûn edebiyatının önemli simâlarından. O, yazdığı hikâye ve romanların yanı sıra daha çok tenkitleriyle ön planda olmuştur. Gerek Servet-i Fünûn edebiyatına yöneltile eleştirilere verdiği cevaplarla gerekse devrindeki pek çok meseleye dair görüş beyan ederek katıldığı polemiklerle, karşımızda yılmaz bir savaşı olarak durmaktadır.

Bugüne kadar Hüseyin Câhid Yalçın'la ilgili en kapsamlı çalışmayı Prof. Dr. Ömer Faruk Huyugüzel, **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma** (İzmir, 1984) adıyla yapmıştır. Bunun dışında Doç. Dr. Nurettin Öztürk, **Türk Edebiyatında Polemik ve Kavgalarım** (İstanbul, 2005) adıyla bir çalışma yapmıştır. Adı geçen çalışmalarda Hüseyin Câhid Yalçın'ın hikâyeci, romancı ve tenkitçi kişiliği kapsamlı olarak ele alınmış, tezimizin konusu olan “Hayât-ı Matbuât” başlıklı yazılarına ise çeşitli vesilelerle değinilmiş ancak üzerinde ayrıntılı olarak durulmamıştır. Bu iki eserin dışında Bilge Ercilasun **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit** adlı eserinde Hüseyin Câhid Yalçın'ın tenkitle ilgili görüşlerine yer verirken, “Hayât-ı Matbuât” yazılarından bazılarını yer vermiş, Birol Emil de lisans tezi olan **Servet-i Fünûncular ve Dekandalık Meselesi**(İstanbul , 1959) adlı çalışmasında Mehmed Celâl ile Hüseyin Câhid Yalçın arasında cereyan eden münakaşalar vasıtasıyla bu yazıların bazılarını yer vermiştir.

Yukarıda anılan eserler ve bunların dışındaki birçok bilimsel çalışmada, üzerinde çalışılan konunun gerektirdiği kadar değinilen “Hayât-ı Matbuât” başlıklı bu yazılar daha önce müstakil olarak ele alınmamıştır. İlk defa bir bütün olarak ele alıp incelemeye çalıştığımız bu yazılar tezimizin konusunu oluşturduğu gibi, Hüseyin Cahit Yalçın'ın tenkitçi kişiliğini doğrudan ve daha belirgin bir biçimde ortaya koyacağını ümit ettiğimiz için de önemlidir.

Hüseyin Câhid Yalçın'ın Mayıs 1899'da transfer olduğu **Sabah** gazetesinde on altı ay süresince yazdığı “Hayât-ı Matbuât” yazılarının toplamı 44'tür. Biz çalışmamızda, bu yazıların 35 tanesini kullandık. Bunun sebebi, İstanbul kütüphanelerinde mevcut **Sabah** gazetesini koleksiyonlarının eksik olması dolayısıyla üç yazıya ulaşamaması (7, 10 ve 25 numaralı yazılar) , diğer üç yazının ise edebî eleştiriden farklı bir muhtevaya sahip olmasıdır (18, 30, 35 numaralı yazılar).

Çalışmamıza önce “Hayât-ı Matbuât” başlığı altındaki köşe yazılarını eski harflerden bugünkü harflere aktararak başladık. Yazıların tamamını okuduktan sonra bir sınıflandırma yaparak üst ve alt başlıkları belirledik. Üst başlıklar Hüseyin Câhid'in sıklıkla bahsettiği konular göz önüne alınarak belirlenirken, alt başlıklar da konuyla olan ilişkilerine göre tespit edildi.

“Hüseyin Câhid Yalçın'ın Sabah Gazetesindeki Tenkidî Yazıları” başlıklı tezimiz, bir giriş ve onu izleyen altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde genel olarak Tanzimat ve Servet-i Fünûn edebiyatları dönemindeki tenkit anlayışı verilmeye çalışılmış, dönemin edebî şahsiyetlerinin tenkitle ilgili çalışmaları ve fikirleri doğrultusunda Hüseyin Câhid'e gelinceye kadarki manzara ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde, Türk edebiyatıyla ilgili olan yazıları ele alınarak, Hüseyin Câhid'in dil, üslûp, lisan tasfiyesi, imlâ meselesi gibi konulardaki fikirlerini içine alan yazılarla Ali Kemal ve Mehmed Rauf gibi şahsiyetlere dair çeşitli görüşlerini ortaya koyduğu yazılar incelenmiştir.

İkinci bölümde, “Batı Edebiyatıyla İlgili Olan Yazılar” başlığı altında Emile Zola ve Goncourt Kardeşler ile ilgili fikirlerin olduğu yazılar gözden geçirilmiştir.

Üçüncü bölümde, tercüme meselesiyle ilgili fikirlerin ortaya konulduğu yazılar yer alır.

Dördüncü bölümde, tiyatroya dair yazdığı yazılar bir araya toplanmıştır.

Beşinci bölümde, genel anlamda, Hüseyin Câhid'in tenkit anlayışıyla ilgili yazılar yer alır.Bu yazılar sadece teorik olarak görüş bildirdiklerinin yanı sıra eser tenkidi yaptıkları da incelenerek iki alt başlık hâlinde ele alınmıştır.

Altıncı bölümde ise, “Toplumsal ve Kültürel Hayata Dair Görüşleri” başlığı altında, matbuat hayatındaki pek çok farklı konuyla ilgili görüşlerini ortaya koyduğu yazılar ele alınmıştır.

Yazıları incelediğimiz toplam altı bölüm içerisinde, sadece tırnak işaretiyle alıntı yapılan kısımlarda devrin imlâsına sadık kalınarak kelime ve tamlamaların orijinal şekilleri aynen kullanılmış, geri kalan kısımlarda günümüz imlâsı benimsenmiştir. Ayrıca orijinal metin içerisinde okunamayacak kadar yıpranmış olan sütunlarda bazı kelimelerin yerleri boş bırakılmış, Hüseyin Câhid'in yazılarında bahsettiği bazı ikinci sınıf Batılı yazarların isimleri ise kaynaklarda rastlanamadığı için Türkçe telaffuzlarıyla yazıya geçirilmiştir (22 numaralı yazıda, Lui Bordo, 31 numaralı yazıda, Adolf Talaso).

Tezimizin sonuç bölümünde ise elde edilen bilgiler ışığında Hüseyin Câhid Yalçın'ın “Hayât-ı Matbuât” yazılarındaki tenkit anlayışı ve eleştirel tavrı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Ekler kısmında seçme metinlere yer verilmiştir.Bu metinler ise Hüseyin Câhid Yalçın'ın “Hayât-ı Matbuât” yazılarındaki yanlı tavrını ve sivri dilini ortaya koyması açısından önemli görüldüğü için seçilmiştir.Yer verilen metinler. 39 numaralı Hayât-ı Matbuât ve 5 numaralı Hayât-ı Matbuât'tır.

Kaynaklar bölümü, doğrudan yararlandığımız belli başlı eser adlarından ve çalışmamıza dolaylı yoldan da olsa katkısı olan eser adlarından oluşmaktadır.

Tez konunun belirlenmesinden tamamlanmasına kadar her aşamasında yönlendirmeleriyle bana yol gösteren ve yardımcı olan danışmanım ve hocam Prof.Dr. Abdullah Uçman'a ve bazı metinlerin okunmasında karşılaştığım zorlukları aşmamda yardımlarını esirgemeyen Yard.Doç.Dr. Seval Şahin Gümüş'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca tezimin yazım aşamasında bütün sıkıntılarımı paylaşan anneme göstermiş olduğu anlayış ve destekten ötürü, Çağrı ağabeyime ise bana hep inandığı için teşekkürlerimi sunarım.

Duygu Öztürk
İstanbul , 2006

ÖZET

Hüseyin Câhid Yalçın Servet-i Fünûn edebiyatının önemli şahsiyetlerindendir.O, Servet-i Fünûncular içerisinde tenkitçi kişiliğiyle tanınmış, devrinde pek çok gazete ve dergide yazılar yazmıştır.Bu yazılarında gerek katıldığı polemiklerle gerekse sivri diliyle dikkatleri çeker.Döneminin hemen her türlü polemigi içerisinde yer almış olan Hüseyin Câhid Yalçın, özellikle Servet-i Fünûn edebiyatına yöneltilen eleştirilere verdiği cevaplarla tenkitçi kişiliğini her fırsatta ortaya koymuştur.

Tarîk gazetesinden transfer olduğu **Sabah** gazetesinde(1899) on altı ay boyunca “Hayât-ı Matbuât” adıyla haftalık yazılar yazmış, bu yazılarda da alışılan sivri dilli tavrından vazgeçmeyerek, katıldığı münakaşalarla adından söz ettirmeye devam etmiştir.Toplam sayısı 44’ü bulan bu yazılarında devrinin meselelerine yabancı kalmayarak pek çok konuda fikir yürüttüğü görülür.Bu fikirleri altı bölüm hâlinde tarafımızca incelenmiştir.

Çalışmamızda “Hayât-ı Matbuât” başlığı altında yayımlanan yazıları Hüseyin Câhid’in edebî tenkit anlayışı doğrultusunda değerlendirerek, yazılarda yer alan eserler ve şahıslar hakkında dipnotlar vererek inceledik.

ANAHTAR KELİMELER: Hüseyin Câhid, Sabah gazetesi, Hayât-ı Matbuât, Servet-i Fünûn, Tenkit.

SUMMARY

Hüseyin Câhid Yalçın is one of the most important characters of the Servet-i Fünûn Literature. He has been well-known by his criticizing personality in the Servet-i Fünûn society and he wrote many articles at various newspapers and magazines. He attracts the readers with his reality language and with the arguments he had joined. Hüseyin Câhid Yalçın, who has been included in nearly every kind of dialogue and argument in his time, has been accepted by the people, with his replies to critics.

He has written weekly articles for sixteen months at **Sabah** Newspaper (1899) which he had been transferred there from **Tarîk** Newspaper, and he hadn't given up his style of reality and his fame went on by his arguments he had joined as before.

It can ben seen in his writings which were totally forty-four in number, that he wasn't a stronger to the problems of his time. These opinions of his has been observed by us in six sessions.

In our work, Hüseyin Câhid's writings which had been published under the title of "Hayat-ı Matbuât", has been evaluated being parallel with his literative criticizing, and we also examined the works and characters by adding extra information about them at the bottom parts of the pages.

KEY WORDS: Hüseyin Câhid, Sabah newspaper, Hayat-ı Matbuât, Servet-i Fünûn, Critics.

1. TANZİMAT'TAN SERVET-İ FÜNÛN'A KADAR EDEBİYATIMIZDA TENKİT ANLAYIŞI

1.1.Tanzimat Döneminde Tenkit Anlayışı

Türk edebiyatında Batılı mânâda tenkit konusunun gündeme gelmesi Tanzimat'ı izleyen yıllarda olmuştur.Ancak Divan edebiyatı dönemine baktığımızda adı tenkit olmamakla beraber tenkit çerçevesi içerisine girebilecek birtakım örnekler olduğu görülür.Bunlar:

1. Tezkireler: 16.yy.da **Sehî Bey tezkiresinden** başlayarak son tezkire **Fatin Efendi tezkiresine** kadar yazılan tezkirelerde, tezkire yazarları da bir nevi tenkit yapmışlardır¹.Tezkirelerde yapılan değerlendirmelere tenkidin ilk basit örnekleridir diyebiliriz.Bunlar sübjektif yaklaşımlar olmakla beraber, ilk örnekler olmaları bakımından önemlidir.

2. Divan Dîbâceleri: Divan edebiyatı döneminde tertip edilmiş bazı divanların dîbâcelerinde de tenkit kırıntılarıyla karşılaşırız.Bu dîbâcelerde, yazarın kendi yaşadığı devrin şiir anlayışına örnek olabilecek tenkit örneklerine rastlarız.Tıpkı tezkireler gibi bunlar da basit örnekler olmasına rağmen, ilk olmaları açısından önemlidirler².

Türk edebiyatında gerçek tenkidin başlangıcı olarak Tanzimat devri gösterilir.Bu devir edebiyatı mensupları eskiye taraftar olanlara hücumla yeniye yerleştirmeye çalışmış; kendi görüşlerine göre eski edebiyatın aksak taraflarını dile getirerek eserleriyle de yeniye kurmaya gayret göstermişlerdir.

¹ Harun Tolasa, **Sehî Latîfi, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ yay. , Ankara, 2002.

² Tahir Üzgör, **Divan Dibaceleri**, Kültür Bakanlığı yay. Anakara, 1990.

Tanzimat'tan sonraki tenkit anlayışında dikkatimizi çeken belli başlı iki tavır vardır:

- 1.Tavır: Edebiyatın, yenileşme süreci içerisinde olmasından dolayı Divan edebiyatını bütünüyle tenkit eden, karalayan, reddeden tavır.
- 2.Tavır: Bu dönem edebiyatçılarının tanıyabildikleri kadar, Batılı edebî örneklerle benzer örnekler ortaya koyma yolunda giriştikleri faaliyetler.

Tanzimat dönemi edebiyatının birinci neslinin tenkit anlayışında estetik bir amaçtan çok sosyal fayda gayesi ön plandadır.

Tanzimat Edebiyatı'nın ilk yarısı kabul edilen 1860-1880 yılları arasında faaliyet gösteren Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Recâizâde Ekrem ve Muallim Naci'den oluşan yazarlarının eleştiri anlayışı sistemli değildir.³

Şinasi'nin **Tercümân-ı Ahvâl** gazetesinin yayımlanışı dolayısıyla kaleme aldığı mukaddimedeki görüşleriyle başlayan yeni dönemin eleştiri anlayışının esas olarak "sosyal fayda" ilkesiyle birlikte, eski zihniyet ve edebiyatın eleştirisini yaptığı hemen dikkati çeker.

Şinasi'nin, **Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis** gazetesi yazarlarından Said Bey ile giriştiği meşhur "Mes'ele-i Mebhûsetün Anhâ" münakaşası da, onun Türk dili ve edebiyatı hakkında öne sürdüğü bazı temel görüşlerini ortaya koyduğu önemli bir tartışmadır⁴. Aynı zamanda bu tartışma, Türk edebiyatı'nın ilk polemigi olarak kabul edilmektedir.⁵

³ Abdullah Uçman, "Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri, Hece Eleştiri sayısı (Mayıs-Haziran-Temmuz) 2003, s.48-70.

⁴ Mustafa Nihat Özön, **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul 1941, s.353-354.

⁵ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ömer Faruk Akün "Şinasi", **İslâm Ansiklopedisi**, C.XI, İstanbul 1970, s. 557-559.

Şinasi, **Fatin Tezkiresi**'nin yeni baskısını gerçekleştirirken de klasik anlamdaki tezkirecilikten daha farklı bir şey yapmak istediğini ifade ettiği görüşleriyle dikkati çekmektedir.⁶

Bu dönemde Şinasi'den sonra gerçek anlamda eleştiri örnekleri ortaya koyan kişi Namık Kemal'dir. "Lisân-ı Osmânî'nin Edebiyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" adlı, edebiyatın yenileşmesi konusunda birtakım tespitlerde ve önerilerde bulunduğu oldukça hacimli makalesinde, **Bahâr-ı Dâniş** ve **İntibah Mukaddimleri**'nde, Ziya Paşa'nın yayımladığı **Harâbât**'ın manzum mukaddimesine karşı yazdığı **Tahrîb-î Harâbât** ve **Ta'kib risaleleri**'nde, **İrfan Paşa'ya Mektup**, **Mes Prisons Muâhezenâmesi**, **Ta'ûm-i Edebiyat Üzerine Bir Risâle** ve **Celâl Mukaddimesi**'nde onun tenkitle ilgili belli başlı fikirlerini bulabiliriz⁷.

Namık Kemal'in Divan edebiyatını eleştirirken, bir yandan da yeni edebiyatı ve edebî türleri savunduğunu gördüğümüz söz konusu makale, risâle ve mukaddime örneklerinde yer alan tenkit anlayışını üç başlık altında inceleyebiliriz:⁸

- 1.Eski (Divan) edebiyatın bütünüyle tenkit edilmesi.
- 2.Yeni bir edebiyat kurma arzusu ve Türk edebiyatı'nda yenileşme gayreti.
- 3.Yeni edebî türlerin gelişmesini sağlamak.

⁶ Konunun ayrıntılarıyla ilgili bilgi edinmek için Prof.Dr.Ömer Faruk Akün'ün yayımlamış olduğu iki makaleye başvurulabilir: "Şinasi'nin Bugüne Kadar Ele Geçmeyen Fatin Tezkiresi Baskısı" , İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**(TDED), C.XI, İstanbul 1961, s.67-68; "Şinasi'nin Fatin Tezkiresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler" , **Türkiyat Mecmuası**, CXIV, İstanbul 1965, s.277-336.

⁷ Burada adları geçen bütün mukaddime,makale ve risâleler Namık Kemal'in 100.ölüm yıldönümü dolayısıyla gerçekleştirilen bazı faaliyetler çerçevesinde yayımlanan: **Nâmık Kemal'in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**'nda (haz.Kazım Yetiş, İstanbul 1996) bir araya getirilmiştir.

⁸ A.H.Tanpınar, "Namık Kemal ve Edebiyatımız" , **19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, 1997, s.419-424.

Namık Kemal'den sonra Ziya Paşa, Tanzimat sonrası yazarları arasında zihniyet bakımından eskiye daha yakın olan bir şahsiyettir.Ziya Paşa'nın edebî anlayışında “Şiir ve İnşâ”⁹ makalesiyle “Harâbât Mukaddimesi” çok önemli bir yer tutar.

“Şiir ve İnşâ” makalesinde “gerçek Osmanlı şiirinin ve nesrinin” ne olduğunu sorgulayan ve Divan edebiyatını bir kalemde silmiş gözükten Ziya Paşa'nın altı yıl sonra yayımlamaya başladığı **Harâbât** adlı antolojinin başında yer alan “Mukaddime”de tam tersi görüşler ileri sürdüğüne şahit oluruz.

“Şiir ve İnşâ” makalesinde “gerçek Osmanlı şiirinin gazeller, kasideler, rübâîler, mesneviler, kıtalar olmadığını; avam şarkıları ve taşralarda çöğür şairleri arasında deyiş, üçleme ve kayabaşı tabir olunan nazımlar olduğunu; tabii inşamızın da Feridun Bey ile Veysî ve Nergisî'nin Münşeâtlarında yer alan parçalar olmadığını, Kamûs mütercimi Âsım Efendi'nin sade ve tabii diliyle daha sonra **Muhbir** gazetesinin benimsediği yazış tarzı olduğunu belirtir¹⁰.

Harâbât'ın “Mukaddimesi”nde ise Ziya Paşa'nın “Şiir ve İnşâ” makalesindekinden çok farklı bir edebî anlayışla ortaya çıktığını görürüz.Mukaddimedede önce kendi hayatından bahsederek, halk şiiri ile yettiğini ancak Divan şiirini tanıyınca ona hayran kaldığını söyler.Ziya Paşa burada Divan şiirinin kısa bir tarihçesini de yapar.Ahmed Paşa, Necati ve Zâtî'nin Türkçe'nin temellerini attığını, Türkçe'nin XVI.yy.da Bâkî ile olgunlaşırken XVII.y.y.da Nef'î ve Nâbî'yle büsbütün kıvraklaştığını söyler ve iyi bir şair olabilmek için Avrupa dillerini öğrenmek gerektiğini, Avrupalı yazarların eserlerinin tercüme edilmesi,

⁹ Hürriyet,nr.11,7 Eylül 1868; ayrıca yeni harflerle metnin tamamı **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**'nde yer almaktadır.(C.II,s.45-49)

¹⁰ **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**,C.II,İstanbul 1974, s.45-49

ancak bu yapılırken tercüme ile taklidin birbirine karıştırılmaması gerektiğini ifade eder.¹¹

İkilik içerisinde olmak Tanzimat dönemi aydınlarının ortak tavrıdır ve Ziya Paşa'da da bu vardır.¹² “Şiir ve İnşâ” makalesindeki düşünceleriyle ondan altı yıl sonra yayımlanmaya başlanan **Harâbât**'ın başında yer alan “Mukaddime”sindeki düşüncelerin zıtlığı bu ikiliğe en güzel örnektir. Ancak bu ikilikte onun “Şiir ve İnşâ” makalesi ile **Harâbât**'ın “Mukaddimesi”ni yazdığı devrin psikolojik özellikleri ve Ziya Paşa'nın içerisinde bulunduğu farklı ortamlar göz önüne alınmalıdır.

Recâizâde Ekrem'le beraber Türk edebiyatı tenkidinin sistemli bir hâle gelmeye başladığı görülür. Fransa'daki tenkit anlayışını yakından takip eden Recâizâde Ekrem'in kitaplarıyla tenkit sistematik bir özellik kazanmaya başlar.

Takdîr-i Elhân, Ta'lîm-i Edebiyat ve Zemzeme “Mukaddimeleri” onun tenkidî düşüncelerinin yer aldığı başlıca eserleridir. **Takdîr-i Elhân**'da şiir ve edebiyat üzerine olan düşüncelerini anlatmış, **Ta'lîm-i Edebiyat**'ta Mekteb-i Mülkiye'de okuttuğu ders notlarını bir araya getirmiş; ele alınan konular hakkında verilen örneklerin yeni tanınmaya başlanan şairlerle, Batılı yazarlardan seçilmiş olması ise tartışmalara yol açmıştır¹³. **Zemzeme** “Mukaddimeleri”nde ise **Ta'lîm-i Edebiyat**'ta üzerinde durduğu görüşlerini tamamlayıcı nitelikte fikirler ortaya koymuştur. **Zemzeme** “Mukaddimeleri” Recâizâde Ekrem'le Muallim Naci arasında bütün edebiyat dünyasını meşgul eden, pek çok kişinin dahil olduğu ve uzun zaman devam eden münakaşalara yol açmıştır.¹⁴

¹¹ **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi**, C.II, s.59-62

¹² Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, Dördüncü baskı, İstanbul 1982, s.46.

¹³ Kâzım Yetiş, müsatakil olarak bu konu üzerine hazırlamış olduğu **Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler** (Ankara 1996) adlı hacimli çalışmasında bu tartışmayı ayrıntılarıyla ele almıştır.

¹⁴ Fevziye Abdullah Tansel, “Muallim Naci ile Recâizâde Ekrem Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Edebî Hadiseler”, **Türkiyat Mecmuası**, C.X, İstanbul 1953, s.163-167.

Devrinde şair ve gazeteci olarak tanınan önemli şahsiyetlerden biri de Muallim Naci'dir. O, **Tercümân-ı Hakikat**'te yazdığı sütununu eskiye ait şiiirlere ve o tarzda yazan şairlere ayırarak, eski edebiyat taraftarı olduğunu göstermiş, Recâizâde Ekrem ile yaptığı münakaşalar dolayısıyla edebiyat tarihlerinde adından sıkça söz ettirmiştir. **Zemzeme**'lere karşı yazdığı "Demdeme" başlıklı yazılarıyla münakaşalar devam etmiş, ancak yazıların dozu giderek kaçmaya başladığından bu tartışma bir süre sonra amacından saparak, edebiyat tarihimizde pek de sevimli olmayan bir tenkit olayı olarak anılmıştır. "Demdeme" başlıklı yazılar 1886 tarihinde küçük bir kitap halinde de yayımlanmıştır.¹⁵

Edebî tenkit alanında bu devrin en önemli şahsiyeti Beşir Fuad'dır. Beşir Fuad'ın "Hayâliyyûn-Hakikiyyûn" tartışmasına yol açan **Victor Hugo** kitabıyla yapmak istediği, esasen, Tanzimat devri şair ve yazarlarının büyük ölçüde romantizme dayanan edebî temayüllerini eleştirmektir. Beşir Fuad'ın yoğun mânâda 1883'te başlayan yazarlık hayatı ölümüne kadar dört yıl sürer ve bu yazarlık hayatında 200'den fazla yazısı, 16 tane irili ufaklı kitabı yayımlanır. Ayrıca Ahmet Midhat Efendi'yle, Muallim Naci'yle, Fazlı Necib'le mektuplaşmaları ile Namık Kemal ve Menemenlizâde'yle polemikleri bulunmaktadır. Beşir Fuad realizm, naturalizm gibi akımları, Emile Zola, A.Daudet, C.Dickens, G.Flaubert, d'Alembert, Diderot, A.Comte, Spencer, Chambers, Ribaut, Tarde, Claude Bernard, Büchner gibi isimleri Türk okuyucusuna tanıtmış bir Osmanlı aydınıdır¹⁶. Her türlü skolastik düşünceye karşı çıkarak, hem eski edebiyata hem yeni edebiyata savaş açmış, sanatın ve edebiyatın pozitif bilimlere ters düşmemesi gerektiğini savunmuştur.

Victor Hugo adlı kitabında romantizmi eleştirmiş, ona karşı Emile Zola ve onun naturalizm anlayışını savunmuştur. Kitabındaki bu tarz görüşler, eser yayımlanır yayımlanmaz tartışmalara yol açmış ve "Hayâliyyûn-Hakikiyyûn" tartışması başlamıştır¹⁷. Bu süreçte Beşir Fuad önce Recâizâde Ekrem'in öğrencisi

¹⁵ Fevziye Abdullah Tansel, a.g.m. s.169-173.

¹⁶ M.Orhan Okay, **İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti**: Beşir Fuad, İstanbul 1969, s.217.

¹⁷ A.g.e., s.144.

Menemenlizâde Tahir'le karşı karşıya gelir ve aralarında “Şiir ve Hakikat” konusunda uzun bir tartışma cereyan eder.Tartışmaya Ahmet Midhat Efendi de katılır.O, Beşir Fuad'ın maddeci görüşüne karşıdır.Daha sonra Ebüzziya Tevfik'e gönderdiği bir mektupla tartışmaya Namık Kemal de katılır ve doğru dürüst Türkçe bir beyit okumaya gücü olmadığı halde tanınmış edebiyatçıları eleştirmeye kalkışan Beşir Fuad'ı açıkça tahkir eder.Mustafa Reşid'in **Gözyaşları** adlı şiir kitabı Beşir Fuad'la Recaiade Ekrem'i karşı karşıya getirir.Bu tartışmalar devam ederken Beşir Fuad'ın yine aynı konu üzerinde Muallim Naci ve Selânikli Fazlı Necib'le mektuplaştığını görürüz.Mektupların muhtevasını şiir ve hakikat meselesi oluşturmaktadır.Bu mektuplar Muallim Naci tarafından 1888'de **İntikad** adıyla yayımlanmıştır.Beşir Fuad'ın **Victor Hugo** kitabı etrafında dönen “Hayâliyyûn-Hakikiyyûn” tartışması onun ölümüyle son bulur.¹⁸

Beşir Fuad'dan sonra, edebiyatçı olmaktan çok bir fikir adamı hüviyetindeki Mîzancı Murad'ı görürüz.Onun edebiyat ve edebî eleştiri üzerine görüşleri 1888 yılından itibaren **Mizan** gazetesinde yayımladığı ve 18 makaleden meydana gelen “Üdebâmızın Nümûne-i İmtisalleri” başlıklı bir seri yazı ile “Musâhabe-i Edebiye” sütununda ve ünlü **Turfanda mı yoksa Turfa mı** adlı romanının ön sözünde yer almaktadır¹⁹.

Mîzancı Murad teorik mahiyetteki yazılarında aynen Namık Kemal gibi, Divan Edebiyatı'nı sun'î, hattâ bir kısım eserler göz önüne alınca ahlâka aykırı bulur ve burada daha çok “edebiyat-ı ahlâkiye” adını verdiği bir anlayıştan hareket eder.²⁰

¹⁸ Beşir Fuad'ın bu tartışma sırasında yazdığı ve “Şiir ve Hakikat” adıyla bir kitap halinde yayımlamayı düşündüğü bütün yazıları Handan İnci tarafından aynı adla bir kitap halinde yayımlanmıştır.Bu tartışmanın başlaması,gelişmesi ve diğer safhaları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk.Beşir Fuad, **Şiir ve Hakikat** (haz.Handan İnci), YKY, İstanbul 1999,s.15-30.

¹⁹ Birol Emil, **Mîzancı Murad Bey-Hayatı ve Eserleri**,İstanbul 1979, s.443-472; ayrıca bk.Birol Emil, “Mîzancı Murad Bey'in Edebiyat ve Tenkide Dair Görüşleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**,C.XIX, İstanbul 1971,s.119-142.

²⁰ Birol Emil,**Mîzancı Murad Bey-Hayatı ve Eserleri**, s.447-448.

Edebiyatın gelişmesinde eleştirinin çok önemli bir yeri olduğuna inanan Mîzancı Murad, seviyeli ve mantıklı bir eleştiri anlayışının toplumun ahlâkının düzelmesinde ve çağdaşlaşma sürecinde de etkili olabileceğini ileri sürer.

Yaşadığı devrin bazı eserlerini ele almış ve bunları tenkit süzgecinden geçirmiş olan Mîzancı Murad, bu makalelerinde uygulamalı eleştirinin ilk örneklerini de vermiştir. Bu eserler; Namık Kemal'in **Vatan yahut Silistre** ve Recâizâde Ekrem'in **Vuslat** adlı tiyatro eserleriyle, Samipaşazâde Sezai'nin **Sergüzeşt** adlı romanıdır.²¹

Mîzancı Murad'ın tenkidlerinin önemi, bir yandan bazı edebî eserler üzerinde tatbikî tenkit örnekleri vermesi, öte yandan da bunlara esas olan görüşlerle bizzat bir roman ve piyes yazmasıdır ki, bu, tenkit tarihimizde yeni bir anlayıştır.²²

Devrinde, bazı edebî tartışmalar içerisinde yer almış ve bir yol açıcı olarak görülmüş olan Ahmet Midhat Efendi de önemli bir şahsiyet olarak kabul edilmektedir.

Onu Recâizâde Ekrem-Muallim Naci münakaşasında gazete sahibi (Tercümân-ı Hakikat) olarak ve yenilik taraftarı bir kimlikle, "Hayâliyyûn-Hakikiyyûn" tartışmasında ise naturalizm yanlısı olmakla beraber, bazı yönlerden Beşir Fuad'ı eleştiren bir şahsiyet olarak görürüz. Ona göre realizm ve naturalizm Beşir Fuad ve arkadaşlarının söylediği gibi tek yönlü değildir. Ahmet Midhat gerek Emile Zola'ya, gerekse diğer naturalist ve realist yazarlara üç noktada itiraz eder: 1. Realist romancılar roman yazmadan önce uzun bir tahsil hayatından geçmek gerektiğini iddia ederler, halbuki tahsilin sonu yoktur. Bu takdirde romancı roman yazmaya ne zaman vakit bulabilir. Öğrenimin uzun sürmesine itiraz eder. 2. Müşahede (gözlem) meselesi. Romancının tasvir edeceği her şeyi yakından tanınması

²¹ Birol Emil, "Mizancı Murad Bey'in Edebiyat ve Tenkide Dair Görüşleri", s.127-140.

²² A.g.e., s.445-446.

gerekmediğini söyler. Müşahede ve deneyin önemini kabul ettiğini ancak illaki romanı yazılacak yerlere seyahat etmenin gerekmediğini ifade eder. Nitekim **Avrupa’da Bir Cevelan** adlı eser Avrupa’ya gitmeden yazılmış bir eserdir.³ Emile Zola’nın toplumda yer alan güzellikleri, iyilikleri bir kenara bırakıp, sadece kötülüklerden, sefaletten bahsetmesini mahzurlu gördüğünü, onun yaptığının abartılı olduğunu söyler²³. Tabî Ahmet Midhat Efendi naturalizmi farklı anlamıştır. Nitekim Ahmet Midhat Efendi Beşir Fuad’dan daha farklı bir şekilde düşündüğünü naturalist görüş doğrultusunda daha sonra **Müşâhedât** adlı bir roman kaleme alarak ve bu romanın “Kariîn ile Hasbihal” başlıklı ön sözünde dile getirir. Bu roman iyiyi de kötüyü de anlatan ve böylece “tabii roman” a örnek teşkil edecek bir eser hüviyeti taşımaktadır.²⁴

Görülüyor ki Tanzimat devrinde tenkit daha çok Doğu-Batı edebiyatları mücadelesini mihver yapan, Divan Edebiyatı için yıkıcı ve Avrupaî Türk edebiyatı için de yapıcı bir karakter göstermektedir.²⁵

Tanzimat sonrası edebiyatının eleştiri anlayışında, başlangıçta edebî eleştiri müstakil bir tür olarak görülmediği için, eleştiri faaliyetinde derinleşmek mümkün olmamıştır. Bu dönem edebiyatçıları başlangıçta esas olarak Divan edebiyatını; dili kullanım tarzı, hayat anlayışı, mazmunlar sistemi ve gerçek dışılık açılarından eleştirmişler, daha sonraları ise Fransız romantik ve realist yazarlarının etkisinde meydana gelen Türk edebiyatının bazı meselelerini ele almışlardır. Aslında dağınık da olsa bütün bu eleştiri faaliyetleri 1895’ten sonra Edebiyat-ı Cedîde topluluğunun kurulmasına zemin hazırlamıştır. Eleştirinin, edebiyatın vazgeçilmez bir türü olarak

²³ Ahmet Midhat, “Roman ve Romancılığımız Hakkında Mütalâamız”, **Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi** (haz. Mehmet Kaplan, İnci Enginün, Birol Emil, Zeynep Kerman), C. III, İstanbul 1979, s. 58-62.

²⁴ Romanla ilgili daha geniş bilgi için bk. Berna Moran, “İddialı Bir Roman: Müşâhedât”, **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul 1998, s. 47-56; Necat Birinci, “Türk Romanında Erken Atılmış İleri Bir Adım: Müşâhedât”, **Edebiyat Üzerine İncelemeler**, İstanbul 2000, s. 111-118.

²⁵ Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İstanbul 1982, s. 86.

görülmesi ve çeşitli problemleri üzerinde sistemli bir şekilde durulması ise Servet-i Fünûn döneminde gerçekleşecektir.²⁶

Servet-i Fünûn edebiyatına kadar eski edebiyatın düşünce dünyası yıkılmış, yeni bir dünyanın kapıları açılmıştır.Yeni bir edebiyatın prensipleri ortaya konulmuş, yeni edebî türler belirlenmiş, onlara örnekler verilmiş, dil üzerinde düşünülmüştür.Bütün bu meseleler, örnekleriyle, tartışılarak, yorumlanarak ele alınmıştır.Buna rağmen tenkit henüz ciddi ve varlığına devamlı ihtiyaç duyulan bir edebî tür olmaktan uzaktır.Ancak tenkit eski edebiyatı red, yeni edebiyatı ve edebî türleri tanıtmaya ve müdafaa için başvurulmuş bir yoldur.

1.2. Servet-i Fünûn Döneminde Tenkit Anlayışı

Servet-i Fünûn dönemine geldiğimizde ise onların tenkidin ciddi bir edebî tür olmasını sağladıklarını görürüz.Tenkidin mahiyeti ve tenkitçinin görevi üzerinde geniş olarak duran Cenab Şahabeddin, Tefik Fikret, Ahmed Şuayb gibi şahsiyetler tenkidin “yeni bir edebî şube” olduğunu da sık sık tekrarlamışlardır.Tenkit, tenkitçi, edebiyat, edebî eser, estetik ve sanat, sanat eseri, sanatta ve edebiyatta taklit meselesi gibi teorik konuları ele almışlar, bu meseleleri ciddi ve derin bir şekilde dikkatle incelemişler ve Batı’dan tercüme yapmışlardır.

Servet-i Fünûncular estetikten başka dil ve üslûp üzerinde de durmuşlar; yeni fikir ve hisleri ifade edebilmek için yeni bir dil ve üslûba ihtiyaç olduğunu belirtmişler, yeni bir üslup aramışlardır.Edebî tenkit ve teoride kurallardan kaçınmışlar, tenkitte mutlak prensipler koymamışlar, şahsiyete ve intibaa dayanan hükümler vermekte ısrar etmişlerdir.

²⁶ Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit**, Ankara 2004, s.221.

Bu topluluğa mensup olan şahsiyetlerin hemen hemen hepsi tenkidin teorik meseleleriyle uğraşmış, ayrıca bazı görüşleri Türk edebiyatına da uygulamışlardır.Servet-i Fünûncuların bu konudaki teorik görüşleri belli başlı üç başlık altında ele alınabilir: 1.Tenkidin mahiyeti. 2.Tenkidin kişiselliği. 3.Tenkrit konusuyla uğraşan Batılı yazarlar.²⁷

Servet-i Fünûncuların tenkit anlayışı, daha çok, çağdaşları olan Fransız tenkidine, özellikle Hippolyte Taine'e dayanmaktadır.O yıllarda Fransız matbuatında büyük ilgi gören Taine aklın üstünlüğüne inanan bir kişidir, akla aykırı olduğuna inandığı için Hristiyanlığı reddetmiş, bunun üzerine aforoz edilmiştir.O, bilginin mutlaka tecrübeye, deneye ve gözleme dayanması gerektiğine inanır.Bir edebî metnin doğru bir şekilde incelenmesinde yazarın psikolojisinin ırk, muhit, ve ân'dan oluşan üç faktörün hesaba katılarak kavranabileceğini söylemiştir.Irk, muhit,ân görüşünü ilk defa ortaya atan da o olmuştur.Irk, mensup olunan millet olarak ele alınabilir.Muhit, içinde yaşanılan çevre, aile, arkadaş ve kültür çevresidir.Zaman ise içinde yaşanılan çağ, yani tarihsel zamandır.²⁸

Taine'de edebî metinden çok, metni yazan kişinin hayatının ön plana geçtiği görülür.

Servet-i Fünûncuların hemen hemen hepsi eleştirinin teorik meseleleriyle uğraşmışlar, ayrıca bazı görüşleri de Türk edebiyatına uygulamışlardır.Ancak Servet-i Fünûncular arasında sadece tenkit alanında çalışma yapan en önemli isim Ahmed Şuayb'dır.²⁹ **Hayat ve Kitaplar** adlı eseri ise bu alanda yaptığı en önemli çalışmasıdır.

²⁷ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s.67.

²⁸ Bilge Ercilasun, a.g.e. , s.82.

²⁹ Ahmed Şuayb hakkında geniş bilgi için bk.Hilmi Ziya Ülken, **Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi**,Konya 1966,s.237-247; Abdullah Uçman, "Ahmed Şuayb" , **DİA**, C.II, İstanbul 1989, s.138.

Hayat ve Kitaplar adlı eser, önce **Servet-i Fünûn**'da seri hâlinde tefrika edilip, daha sonra kitap hâline getirilen önemli makaleleri içerir.Makale serisinde sırasıyla Hippolyte Taine, Gabriel Monod, Ernest Lavisse ve Büyük Frederic, Gustave Flaubert, Niebühr, Ranke ve Mommsen yer almaktadır.Makalelere konu olan isimler, Batı dünyasında alanlarında yaptıkları çalışmalarla ses getiren, edebiyat, sanat, tarih ve fikir adamlarından meydana gelmiştir.Bu isimlerle beraber, devrin önemli edebî ekolleri, temsilcileri olan sanat ve edebiyat adamlarını, buldukları şart ve zemini de dikkatle sunan bir tarzda ilmî ve tenkidî bir nüfuzla ele almıştır.³⁰

Ahmed Şuayb'ın çoğu **Servet-i Fünûn**'da yayımlanan yazılarından meydana gelen **Hayat ve Kitaplar** adlı eserinin birinci bölümünü H.Taine'e ayırdığı görülmektedir.Taine'in hayatı, şahsiyeti, münekkitliği, tarihçiliği ve filozofluğu üzerinde duran Ahmet Şuayb'ın onu bazı noktalarda da eleştirdiği görülür:

-Taine “Edebiyat toplumun ifadesidir” görüşündedir, Ahmed Şuayb ise “Taine acaba bu cümleyle hangi tür edebiyatı kastetmektedir?” diye sorar.Her devirde üç, dört çeşit edebiyat vardır.Örneğin; yüksek zümreye hitap eden (âlf edebiyat), avama hitap eden (âdf edebiyat) gibi. “Taine acaba bunlardan hangisini kastetmektedir?”

-Veraset meselesi: Ahmed Şuayb kalıtımın değişken, etkisininse izafî olduğunu söyleyerek; her şeyi verasetle açıklamanın doğru olmayacağını ifade eder.

-Ahmed Şuayb, muhite ve zamana da itiraz eder.Sosyal şartların bir edebî eserin oluşumunda bir dereceye kadar etkili olduğunu, bunların da düzenli değil, değişken olduğunu söyler.

³⁰ Ahmed Şuayb, **Hayat ve Kitaplar**, (haz.Erdoğan Erbay) Ankara 2005, s.11.

-Taine'in coğrafya sanatkârın kişiliğini, hayata bakış açısını etkiler görüşü de Ahmed Şuayb'ın itiraz ettiği noktalardan biridir.Ahmed Şuayb aynı şehirde yetişen sanatkârların aynı görüşe sahip olmaları gerektiğinin pek de doğru olmadığını, böyle bir etkinin büsbütün inkâr edilemeyecek özellikler dışında mutlak olmayacağını belirtir.

Eserin ikinci bölümü “Gabriel Monod” başlığını taşır. G.Monod'nun Fransızlar için çok önemli bir şahsiyet olduğunu dikkatlere sunan yazar, Monod'nun özellikle **Fransızlar ve Almanlar** adlı kitabıyla, Fransızların yenilgisinin nedenlerini, her Fransız ferdine açıkça gösterdiğini de dile getirir.Ahmed Şuayb'a göre Monod, Dreyfus davasında da hakikatin ortaya çıkması ve adaletin teslimi için kendisini kavga alanına atan insanların en önemlilerinden birisidir.

Eserin üçüncü bölümü “Ernest Lavissee ve Büyük Frederic” başlığını taşımaktadır.Ahmed Şuayb, E.Lavissee'in Osmanlı irfanının gelişmesi ve olgunlaşması için önemli bir isim olduğunu, aynı zamanda bu ismin Fransızların gözünde şöhretli bir tarihçi vasfını kazandığını söyler.Onun **Büyük Frederic'in Gençliği** adlı eserinden de bahseden Ahmed Şuayb, Lavissee'in tarih yazarlığındaki ayırıcı özelliğini, açık ve anlaşılır bir taksim bulmasına, süslü ve parlak cümlelerle boğulmuş metin yerine, sağlam cümleli üslûbu tercih etmesine bağlar.

Hayat ve Kitaplar'ın “Taine ve Âsârı” bölümünden sonra dikkate alınması gereken çok önemli bölümlerinden birisi de Gustave Flaubert'i anlatan kısımdır.Flaubert'in hayatı, mizacı, edebî ve felsefî görüşleri, üslûbu, yazı yazma yöntemi ve **Madame Bovary** romanı üzerinde ilk defa ve ciddi bir şekilde duran yine Ahmed Şuayb'dır.Realist bir yazar olan Flaubert'in en tanınmış eseri **Madame Bovary**, Servet-i Fünun edebiyatçılarıyla beraber Türk okuyucularını da çok etkilemiş bir romandır.Ahmed Şuayb **Madame Bovary**'nin Fransız edebiyatında önemli bir merhale olduğunu, Flaubert'in sıradan bir roman yazarı olmadığını, eserlerini yazarken çok titizlik gösterdiğini söyler.

Eserin diğer bir bölümünde Niebühr ele alınmıştır.O, önemli bir Alman tarihçidir.Niebühr'ün yaptığı şey, tarihe “tenkîd-i fennî” gözüyle bakabilmektir.Ahmed şuayb Niebühr'e gelinceye kadarki tarihçilerin akl-ı selîme aykırı gördükleri olayları plandan çıkardıklarını ve tamamen keyfî hareket ettiklerini, ancak Niebühr'le beraber bu durumun değiştiğini ve onun tarihe “tenkîd-i fennî” gözüyle baktığını söyler. Tenkîd-i fennî ise şundan ibarettir: “Bir kavmin tarihine dâir elde edilebilen bütün şehâdâtı kuvvetli bir hadde-i tedkîkten imrâr ile içinde řâ'ibe-i tezvîr ve tasnîden sâlim olanları almak.”³¹

Ahmed şuayb Ranke'ye ayırdığı bölümde ise Ranke'nin mensup olduğu dini, siyaset sahnesinde gerçekleştirdiği hadiseleri ve eğitimci sıfatıyla Almanya'ya katkılarını teker teker anlatır.

Kitabın son bölümünde Alman tarihçi Mommsen ele alınır.Ahmed şuayb Mommsen'i bütün zıtların nefsinde toplandığı bir insan olarak tarif eder ve onun sadece bir tarihçi değil şairlik ve sanatkârlık yönü de olan biri olduğunu belirtir.³²

Ahmed şuayb'ın söz konusu eserinde, Batı Aydınlanması'nın önemli yedi ismini anlattığı görölmektedir.Zaman zaman sübjektif kanaatler ortaya koysa da, **Hayat ve Kitaplar** adlı çalışma, on sekiz ve on dokuzuncu asır Batı dünyasında pozitivist düşüncenin prensiplerini, bu düşüncelyi gerçekleştirenleri, alan farkı gözetmeksizin, sosyal ve siyasî şartlarıyla birlikte, yeni bir medeniyetin eşiğinde yol arayan topluma rehberlik vazifesiyle taşıma gayretinin neticesidir.³³

Tevfik Fikret, Servet-i Fünûn edebiyatına “Musâhabe-i Edebiye” başlığı altında yazdığı yazılarla edebî sohbet geleneğini getirmiştir.**Servet-i Fünûn**'un 256-512 sayıları arasında “Musâhabe-i Edebiye” başlığı altında yazdığı yazılarda sanat

³¹ Ahmed şuayb, **Hayat ve Kitaplar**, (haz.Erdoğan Erbay) Ankara 2005, s.17.

³² Ahmed şuayb, a.g.e. , s.18.

³³ Ahmed şuayb, a.g.e. , s.19.

ve edebiyat görüşlerini ortaya koymuş ve arkadaşlarının büyük bir kısmının da böyle bir tarzı benimsemesine yol açmıştır.

Tevfik Fikret adı geçen yazılarında; bizde sanatın gerektiği gibi anlaşılmadığından, sanat eserinin yaratılmasında sanatçının kabiliyetinin ilk şart olduğundan, ancak sanatçının daha iyiyi, daha güzeli, kusursuzu yakalama çabası içerisinde olması gerektiğinden, orijinal eserlerin ancak bir taklit ve ıktibas devresinden sonra ortaya çıktığından, edebiyatın resimle ilişkisinden ve daha pek çok konudan bahis açar ve bu konulara ilişkin görüşlerini tenkidî bir dille ifade eder.³⁴

Servet-i Fünûncular içerisinde tenkit anlayışının gelişmesine önemli katkısı olan bir diğer isim de Cenab Şahabeddin'dir. O, tenkidi kendisine meslek edinenlerin eserlerindeki güzelliği ortaya koymak kaydıyla; eserle okuyucuya rehberlik etmesi gerektiğini söyler.³⁵ O da diğer Servet-i Fünûncular gibi H.Taine'in görüşlerini benimsemiş; ırk, muhit, ân faktörlerinin tenkitle uğraşanlar tarafından iyice anlaşılması ve kullanılması gerektiğini ifade etmiştir.³⁶ Ona göre edebiyat sosyal fayda peşinde koşmamalı ve ahlâkçı bir gaye gütmemelidir; çünkü onun edebiyattan beklediği dolaylı bir faydadır.³⁷

Halid Ziya'nın tenkit hakkındaki teorik mahiyetteki görüşlerini ise **Hikâye** adlı kitabında buluruz. Bu kitap tenkit türünde yazılmış bir denemedir.³⁸ Yazar eserinin ilk bölümünde hikâye ve romanın insan hayatına tutulan bir ayna olduğunu belirtir. Bizim edebiyatımızda bu türlerin henüz fazla gelişmemiş olduğunu ve masallar halinde bulunduğunu söyleyerek, bunun üzücü olduğunu ifade eder. Ona

³⁴ Tevfik Fikret'in bu yazıları **Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları** (haz. İsmail Parlatur), Ankara 2000 adıyla bir kitap halinde bir araya getirilmiştir.

³⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Celal Tarakçı, **Cenab Şahabeddin'de Tenkid-Dil ,Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri**, Samsun 1986.

³⁶ Celal Tarakçı ,a.g.e. , s. 11

³⁷ Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit**, Ankara 2004, s.113.

³⁸ Eser yeni harflere aktarılarak Nur Gürani Aslan tarafından yayımlanmıştır. Halit Ziya Uşaklıgil, **Hikâye** (haz. Nur Gürani Aslan), İstanbul 1997.

göre edebiyatımızın realist esere ihtiyacı vardır.Romanda olayların üzerinde durmaktan çok, derin ruh tahlilleri yapılmalıdır ve romancı insan ruhunu ön plana çıkarmalıdır.

Halid Ziya kitabının ikinci bölümünde Batı dünyasında ortaya çıkan hikâye ve roman türünün tarihî gelişimi üzerinde durur.Bugünkü mânâda roman türünün Batı dünyasında 17.yy. da ortaya çıkıp değer kazandığını örneklerle anlatır.

Halid Ziya, eserinin “Hakikiyyûn” adlı bölümünde ise realizmin ne olduğunu, realist yazarların kimler olduğunu ve kendisinin bir yazar olarak neden realizmi tercih ettiğini açıklar.G.Flaubert, Goncourt Kardeşler, Balzac, Stendhal, E.Zola.,A.Daudet gibi realist yazarlardan bahseder ve romantizmle realizmi karşılaştırır.Kitabın “Masalcılar” bölümünde; masalların edebiyat dışı ürünler olduğunu ve herhangi bir edebî niteliğe sahip olmadıkları görüşünü ileri sürer.³⁹

Halid Ziya’nın makalelerinde üzerinde ısrarla durduğu konulardan biri de dil ve üslûp meselesidir.O, üslûbun şahsî ve orijinal olması gerektiğini iddia eder.Ona göre edebiyatta yenilik yapma düşüncesinde olan her sanatçının orijinal bir üslûbu olması gereklidir.⁴⁰

Mehmet Rauf’un **Servet-i Fünûn** dergisindeki edebî faaliyetleri Eylül 1896 tarihinde yayımlanan bir hikâyesiyle başlar ve Ekim 1901 tarihinde yayımlanan bir makalesiyle son bulur.Bu beş yıllık süre zarfında dergide hikâyeleri, romanları, mensur şiirleri, makaleleri ve incelemeleri yayımlanır.⁴¹

Onun bu dönemde yazmış olduğu ve doğrudan doğruya eleştiri ile ilgili olan makaleleri “Tekâmül-i Tenkid” başlığını taşımaktadır.Bu seri makalelerinde

³⁹ Bilge Ercilasun, **Servet-iFünûn’da Edebî Tenkit**, Ankara 2004, s.153-157.

⁴⁰ A.g.e. , s.127-128.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bk.Rahim Tarım, **Mehmet Rauf -Hayatı,Sanatı,Eserleri**, İstanbul 1998, s.26-27.

Mehmet Rauf, Batıda geçirmiş olduğu devreleri itibariyle eleştiri türünü ele alır. O, tenkidin de edebiyat gibi tamamen şahsî ve hususi olduğunu söyler.⁴²

Mehmet Rauf, Taine'in "Roman öyle bir aynadır ki hayat ve tabiatın bütün çehreleri ona aksetmiştir" sözünden hareketle romanların, millî ve aslî ahlâk ve tabiatı anlatan eserler olduğunu söyler. Romanın bir grup tasviri değil, hayattan alınması gerektiğini ifade eder.⁴³

Sonuç olarak görülüyor ki Tanzimat döneminde, edebiyattaki önemi anlaşılmasına başlanan edebî tenkit, Servet-i Fünûn topluluğunda geniş olarak üzerinde durulan bir edebiyat türü hâline gelmiştir. Servet-i Fünûn döneminde de, mevcut eleştirilerde bir değişiklik olmadığından yakınılmış, istenilen nitelikte eleştirilerin yapılabilmesi için düşünülen tek çıkar yol, Tanzimat edebiyatında öne sürülen Batı edebiyatındaki eleştiriye incelemek ve yöntemlerini öğrenmek olmuştur. Servet-i Fünûn yazarları bu konuda, Tanzimat yazarlarından daha ayrıntılı bir inceleme yapmışlardır. Tenkitçiye bir sanatçı gözüyle bakmışlar, tenkitçinin görevinin edebî eserdeki güzelliğin kendi üzerinde bıraktığı etkiyi okuyucuya duyurmak olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁴ Servet-i Fünûn dönemi gerek teori gerek tesir bakımından Türk tenkidinin ihmal edilemeyecek önemli bir safhasını teşkil etmektedir.

Servet-i Fünûn topluluğuna Ocak 1897 tarihinde katılan Hüseyin Câhid ilk kalem kavgalarını **Servet-i Fünûn**'da çalıştığı 1897-1901 yılları arasında **Mütâlaa** dergisi, **Tarik**, **Sabah** ve **Saadet** gazetelerinde yapmıştır.⁴⁵

Mütâlaa dergisi (1897-1898), İstanbul'un siyasî karışıklıklarından uzak bir çevrede Selanik'te çıktığı için sansür bakımından nispeten rahat şartlara

⁴² Mehmet Rauf – Hayatı, Sanatı, Eserleri, s. 30-31.

⁴³ Mehmed Rauf, "Tevdiât-ı Edebiye", SF, 26 Teşrin-i Sâni 1316,508, s. 222.

⁴⁴ Olcay Öner toy, **Edebiyatımızda Eleştiri Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemleri**, Ankara 1980, s.179-180.

⁴⁵ Ömer Faruk Huyugüzel, **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, İzmir 1984, s.12.

sahiptir.Bundan dolayı Tefvik Fikret, Cenab Şahabeddin, Mehmet Rauf, Hüseyin Câhid gibi yazarlar sansüre uğrayacağını düşündükleri yazılarını bu dergide yayımlıyorlardı.Hüseyin Câhid bu dergide önceleri “Hâkî” takma adıyla, daha sonra da gerçek kimliğiyle yazılar yazmıştır.Onun iki hikâyesi, edebiyat tenkidi ve nazariyesiyle ilgili çeşitli makalelerinin bu dergide yayımlandığını görürüz.Yazarın bu dergide en çok yankı uyandıran makalesi Muallim Naci’ye tarizde bulunduğu “Âsâr-ı Edebiye Ne yolda Tenkid Edilir?” başlıklı makalesidir.⁴⁶

Bu makalede Hüseyin Câhid, münekkitlerin başkalarının görüşlerine dayanarak eleştiri yaptıkları üzerinde durur.Münekkitlerin çoğunlukla, eleştirecekleri eseri okumadıklarına, kısaca göz gezdirerek kendilerince güzel bulmadıkları bir iki edebî sanatı düzeltmeyi eleştiri saydıklarına, üstelik de bilgiden yoksun olduklarına dikkati çeker⁴⁷.

Hüseyin Câhid’in çalıştığı ilk gazete **Târik**’tir.Gazeteye 1898’de mütercim olarak girer.Burada yazdığı “Arab’dan İstifâde Edeceğimiz Ulûm” adlı makalesiyle şimşekleri üzerine çeker.Ancak tartışmanın sonunda dinsizlikle suçlanmaktan korkan Hüseyin Cahid, kendisine verilen cevaplar karşısında, susmak zorunda kalır.Bu gazetede çıkan diğer önemli makaleleri ise; “Terakkiyât-ı Edebiyemiz” ve “Biraz Daha Hakikat” başlıklı yazılardır.⁴⁸

“Terakkiyât-ı Edebiyemiz” adlı yazı Şemsettin Sâmî’nin **Sabah** gazetesinde yayımladığı “Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Âhirimiz” adlı makalesindeki yeni edebiyatı önemser nitelikteki düşüncelerini destekleyen nitelikte bir yazıdır.Bu yazısıyla beraber yine ortam gerilecek ve meşhur “Dekadanlık” tartışmaları hız

⁴⁶ Ömer Faruk Huyugüzel, **Hüseyin Câhid Yalçın’ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, İzmir, 1984, s.12

⁴⁷ Olcay Önertoy, **Edebiyatımızda Eleştiri Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemleri**, Ankara 1980, s.112.

⁴⁸ Bk. (46) HUYUGÜZEL , s.13.

kazanacaktır.Bu tartışmaların sona ermesi için Hüseyin Câhid “Biraz Daha Hakikat” başlıklı yazıyı yazar⁴⁹.

İki ay kadar **Tarik**'te yazan ve bu arada da **Sabah** gazetesine makaleler veren Hüseyin Câhid, iki gazete arasındaki rekabetin sonucu **Sabah** gazetesine geçer.Yazarın bu gazetede “Hayât-ı Matbuât” başlığıyla yazdığı yazılar onun kalem kavgalarının büyük bir kısmının bu gazete sayfalarında cereyan ettiğini gösterir.

Hüseyin Câhid'in asıl ilgi ve faaliyet alanı ise **Servet-i Fünun**'da ortaya çıkar.O, burada bir taraftan **Hayal İçinde** romanını, hikâyelerini, mensûr şiirlerini ve küçük fıkralarını birbiri ardına yayımlarken, diğer taraftan da edebiyat nazariyesine ve tenkidine ait oldukça seviyeli telif, tercüme makaleleriyle, popüler kalem kavgalarıyla Edebiyat-ı Cedîde'nin ve daha ileri bir yeniliğin savunuculuğunu yapmıştır⁵⁰.

Hüseyin Câhid'in **Servet-i Fünûn** sayfalarında pek çok edebî münakaşasına şahit oluruz; o Servet-i Fünun topluluğuna dışarıdan gelen tüm eleştirilere cevap vermeye çalışan kılıcını eline almış bir şövalye gibidir.

Devrinde çeşitli münakaşalar içerisinde yer almıştır:

H.Nâzım ve Ayın Nadir'in **Malûmat**'ta tenkit üzerine yazdığı yazılar, bir münakaşanın başlamasına sebep olmuş ve Hüseyin Câhid de bu münakaşanın içerisinde yer almıştır.Onların görüşlerine karşı çeşitli itirazlarda bulunmuştur.Bunları şu şekilde özetleyebiliriz⁵¹:

⁴⁹ Olcay ÖnerToy, **Edebiyatımızda Eleştiri Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemleri**, Ankara 1980, s.122-124.

⁵⁰ Ö.Faruk Huyugüzel, **Hüseyin Câhid Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, s.14.

⁵¹ Bilge Ercilasun, **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkit**, Ankara 2004, s.74-76.

Aydın Nâdir “Tenkit bir mantiki muhakemeler silsilesidir” der.Hüseyin Cahid ise bu görüşe karşı çıkararak; tenkidin bir sanat olduğunu söyler.

Aydın Nâdir “Şairin vazifesi tenkidi dinlemek, hakkında verilen hükümlerin doğrularını kabul, yanlışlarını reddetmekten ibarettir” der.Hüseyin Cahid ise şairin vazifesinin Aydın Nâdir’in söylediklerinden çok uzak olduğunu söyleyerek, “Bütün tefrik ve temyiz selahiyeti şairde kaldıktan sonra münekkidin vereceği hükmün ne ehemmiyeti kalır” diye sorar.

H.Nâzım ve Aydın Nâdir’e göre Taine’in felsefesinde münekkidin vazifesi hüküm vermektir, sonucu çıkmaktadır.Oysa Hüseyin Cahid bu neticeyi çıkarmanın büyük bir yanlış olduğunu söyler.

Daha sonra Hüseyin Câhid, Aydın Nâdir’in şiir tarifini ele alır.Şiir’in “güzellik” mânâsında kullanıldığını söyler. “Mehâsin-i tabiat” tabiat güzellikleri demektir; fakat tabiatta güzellik var mıdır? “Güzellik tabiatta değil, bizim onu görüşümüzden, hissedişimizden tevellüd eder.Güzellik hâricî bir vücuda mâlik olsaydı, ilim onu tahlil edebilirdi.Halbuki hüsn, sırf şahsî olduğu için bu kadar ihtilâflara yol açmaktadır.”Hüseyin Cahid o halde Aydın Nadir’in kullandığı “mehâsin” sözünü lüzumsuz ve esassız buluyoruz,diye devam eder.

Hüseyin Cahid’le Aydın Nâdir arasında tenkidin sanat olup olmadığı konusunda da bir münakaşa olur.Aydın Nadir tenkidin sanat olmadığı görüşündedir, Hüseyin Cahid ise tenkidi bir sanat olarak kabul etmektedir.⁵²

Hüseyin Câhid’i “Dekadanlık” münakaşalarında da ön saflarda çarpışırken görürüz.Servet-i Fünun edebiyatına yapılan ilk eleştiri; ortaya konulan eserlerden bir şey anlaşılmadığı yolundadır.Özellikle Ahmet Midhat Efendi’nin Servet-i Fünun

⁵² Bilge Ercilasun, a.g.e. , s.76.

edebiyatının halka özgü bir edebiyat olmadığını, edebiyatçıların sanat için çalıştıklarını söylediğini görürüz.Servet-i Fünun edebiyatına yapılan ikinci itiraz, Batılı eserleri taklit edişleri yönündedir.Hüseyin Câhid, bu taklit, roman, tiyatro, sonnet yazmak gibi bir biçimle ilgili ise eleştirenlerin haklı olduklarını, ancak bu eleştirilerin çok da önemli olmadığını belirtir.Bilinen anlamında kullanılıyorsa kendilerinin de taklidin kötülüğünü bildiklerini ve taklide yanaşmadıklarını belirtir.Üçüncü itiraz ise kullanılan tamlamalardan ötürü dillerinin garip oluşuyla ilgilidir.Hüseyin Câhid ise sayısı on beşi aşmayan böyle tamlamalar için bir eserin beğenilmemesinde münekkidi kusurlu bulur.Ahmet Midhat'tan sonra Sâmih Rifat **İkdam**'da yayımlanan “Vakâyi-i Edebiye”, “Dekadanlar ve Te'kid-i Muâhezât” adlı makaleleri ile Servet-i Fünun'a saldırılarda bulunur.Hüseyin Câhid buna “Kısa Birkaç Söz” ile cevap verir.Yine Servet-i Fünuncuların eserlerinin Batı'dan taklit olduğu eleştirisi vardır.Hüseyin Câhid'in bu makalesiyle Servet-i Fünun edebiyatının taklitçi ve anlaşılmaz bir edebiyat oluşuna karşın yapılan eleştirilerin en büyüğü sonuçlanmış olur.⁵³

Hüseyin Câhid'in “Hikmet-i Bedâyi'e Dair” başlıklı yazı dizisi ise Ali Kemal'le tartışmalara yol açmıştır.Ali Kemal, Hüseyin Câhid'i Edebiyat-ı Cedîde'nin “mücahid”i olarak nitelendirir ve yazdıklarını birer hezeyan olarak kabul eder.Hüseyin Câhid ise “Şöhret-i Sehîle” başlıklı yazısında, kendisinin birçok kitap karıştırıp çalışarak hazırladığı yazıları böyle bir iki sözle çürütemeyeceğini, kanıtsız iddiaların dikkate alınmadığını belirtir.⁵⁴

Bütün bunların dışında Hüseyin Câhid vezin ve kafiye tartışmaları içerisinde de yer alır.Servet-i Fünun'da yazdığı makalelerde konuyla ilgili düşüncelerini ortaya koyar.⁵⁵ Tanzimat dönemi edebiyatında ortaya konulan şiir için vezin ve kafiyenin

⁵³ Olcay Öner toy, **Edebiyatımızda Eleştiri Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemleri**, Ankara 1980, s.125-126.

⁵⁴ Olcay Öner toy, a.g.e. s.128.

⁵⁵ Hikmet-i Bedâyi'e Dair, **Servet-i Fünun**, C.XV, s.389.

kesinlikle gerekli olmadığı görüşünün Servet-i Fünûn edebiyatında da sürdüğü görülür.

Hüseyin Câhid şiir der demez akla birdenbire vezinli ve kafiyeli sözler geldiğini; fakat şiir tabirinden anladığımız mânâyı ortaya koyabilmek için zihnimizi biraz yorduğumuzda sadece manzum ve kafiyeli sözlere şiir demediğimizi anlayacağımızı söyler. Ayrıca yalnız kafiye yapmak amacıyla yazılan şiirlerin okuyucuda bir duygulanma uyandırmayacağını da ifade eder.

Hüseyin Câhid'in bu görüşüne katılmayan İsmail Safa; başlangıcından beri vezinli ve kafiyeli sözlere şiir denildiğini söyleyerek; vezinsiz ve kafiyesiz şiir olmayacağını belirtir.⁵⁶

Ali Ekrem, Cenab Şahabeddin ve Tevfik Fikret'in de bu konuda görüş bildirdiklerini, Hüseyin Câhid'in ise "vezin ve kafiye bir fikre şiiriyet veremez. Vezin tebliğ-i teessürât için bir âheng-i tabîi olursa makbûldür" sözüyle Tevfik Fikret'i desteklediğini görürüz.⁵⁷

Kullandıkları yeni tabir ve tamlamalar bakımından da eleştirilen Servet-i Fünuncuların savunuculuğunu yine Hüseyin Câhid yapar ve kullanılan yeni tabir ve tamlamaları eleştirenlerin tuttıkları yolun hatalı olduğunu şu şekilde belirtir⁵⁸: "Tâbîrât-ı cedîdeyi muâheze için ihtiyâr edilen tarz-ı muhakeme sâlim bir netice veremez. Çünkü bazı terkîbleri buldukları ibâreden, makâleden ayırıp da yapayalnız tedkîk edecek olursak doğru bir harekette bulunmuş olmayız. Ekseriya görüldüğü üzere 'lerze-i siyah', 'nazlı bir hatt-ı istifhâm', leyl-i müzâb', 'ebyazıyyet-i sadefiye' gibi terkibler alınarak bu ne demektir? Bu garâbete lüzum var mıdır? diye sahipleri muâheze edilmek isteniliyor."

⁵⁶ **Muhakemât-ı Edebiye**, Şiir Hakkında, s.80.

⁵⁷ "Hayât-ı Matbuât 2", **Sabah**, nr. 3339, 26 Nisan 1315/ 8 Mayıs 1899.

⁵⁸ Parlak Tabirler, **Sabah** 1898 (13 Ağustos 1314)

Görüldüğü gibi Hüseyin Câhid Servet-i Fünûn topluluğuna yöneltilen pek çok eleştiriye cevap vermeye çalışmış, topluluğun bir nevi sözcüsü ve savunucusu olmuştur.O bu görevi yaparken, ele aldığı konunun dışına çıkmamaya, kişisel saldırılara yer vermemeye çalışmış, aklın ve bilginin ışığında yargılara ulaşmak için çaba sarf etmiştir.

1. TÜRK EDEBİYATIYLA İLGİLİ OLANLAR

1.1. Edebiyatla İlgili Görüşleri

Hüseyin Câhid'in edebiyatla ilgili düşüncelerine, kırıntı şeklinde de olsa, iki yazısında rastlarız.Çeşitli vesilelerle değindiği edebiyatla ilgili görüşleri önce 9 numaralı Hayât-ı Matbuât'ta görülür.⁵⁹ Yazarın “Muallim” adlı hikâyesi hakkında, **Hizmet** gazetesinde eleştirel bir yazı çıkar, o bu yazıdaki fikirleri ele almadan önce edebiyatı nasıl görmekte olduğundan bahsetmeyi uygun görür:

“Ben de edebiyatı hiçbir maksada âlet etmemek tarafdârânından bulunuyorum.Bence de edebiyatın gayesi yine edebiyattır, güzelliştir.Edebiyat vasıta değildir.Bunu ta **Servet-i Fünûn**'da ilk makalelerimle ilân ettiğim gibi muahharen neşredilen ‘Hikmet-i Bedayî’ makaleleriyle de aynı fikir ve meslekte sabit-kadem kaldığım anlaşılabilir.” diyen yazar, edebiyatı hiçbir amaca araç etmemek yanlısı olduğunu belirtir.Ona göre edebiyatın amacı yine edebiyattır, güzelliştir.

Hüseyin Câhid bu açıklamadan sonra, gazetenin eleştirisine yer verir.Gazetede “Muallim” adlı hikâyedeki öğretmenin, öğretmenlik mesleğini insanlara nefret edilmesi gereken bir meslek olarak gösterdiği iddiası vardır. Hüseyin Câhid ise bu iddianın yanlışlığını göstermek için hikâyesinden alıntılar

⁵⁹ “Hayât-ı Matbuât 9” , **Sabah**, nr.3449, 14 Haziran 1315 / 26 Haziran 1899

yaparak, sözü edilen iddianın yersiz olduğunu, kullandığı ifadelerden bu sonucun çıkmayacağını belirtir.

Diğer yazısında ise “Bursa’dan birisi” adıyla yazılan bir yazıdan bahisle edebiyat hakkındaki görüşlerini bildirir.⁶⁰ Yazıda:

“Erbâb-ı kalem terbiyet-âmûz-ı ümemdir
Âdâb-ı ümem mâ-hasal-i feyz-i kalemdir”

diyen kalem sahiplerinden bir açıklama isteyen makale sahibi; “sizin terbiyet-âmûz-ı ümem” diye tarif ettiğiniz eserlerinizden pek zaif bir şuâ-ı tertip kazanabildim.Önümüze bir sürü yazılar koyuyorsunuz.Bunlar bize yalnız hevesât öğretiyor.Âlem-i hakîkate hayâl ile uğraşmak neye delâlet eder?En ulvî, en parlak dediğimiz âşıkâne, hayâl-perestâne şiirlerinizin, eserlerinizin nereleri terbiyet-âmûz-ı ümem olduğunu lütfen anlatınız, hayatımızı anlatmaktan başka ne yaptığınız var?Benim düşündüğüm doğru ise edebiyat insana insanlığı öğretecek müessir bir lisândan ibarettir.Hayvanlığı arattırarak değil.” şeklinde serzenişte bulunmaktadır.

Hüseyin Câhid ise bu kişinin yaptığı eleştirilerin bir kısmının doğru olduğunu, yazılan yazılara pek çok noktalarda birtakım terbiyesizlikler karıştığını söyleyerek, yazıyı yazanın bu düşüncede haklı olduğunu söyler.Fakat bu bir arz ve talep meselesidir.Terbiyeden yoksun olarak yazılmış birtakım yazıları okumaya bayılanlar olduğunu, bu yazıları para verip kapıştıklarını ifade eder.Bu durumda bu yazıları yazarların dışında okuyucunun da kabahati çoktur.İnsanlar bugün bu tarz terbiyesizlikleri, seviyesizlikleri normal karşılamakta ve bunlara gülerek geçmektedirler.Ancak bunun yanı sıra bu kişinin eleştirilerinde yanıldığı noktalar da vardır. “Edebiyatın insana insanlığı öğretecek müessir bir lisan” olduğunu söylemiştir, oysaki edebiyatın en geniş tarifi şudur: “Beşeriyetin ve ahvâl-i ictimaiye-i beşeriyenin bir mizaç-ı hususî tesiri ile hissedilerek samimi surette tasvir

⁶⁰ “Hayât-ı Matbuât 15”, **Sabah**, nr.3491, 26 Temmuz 1315 / 7 Ağustos 1899

edilişidir.”Yani edebiyatın insana insanlığı öğretmek gibi bir iddiası yoktur.Öğretebilirse ne âlâ.Hüseyin Câhid: “Fakat öğretemiyorsa bunu ilm-i ahlâkta aramalıdır.Çünkü talep edilen bu hizmet edebiyatın değil, ilm-i ahlâkın vazifesidir.” der.

Hüseyin Câhid, “Âlem-i hakîkate hayâl ile uğraşmak neye delâlet eder?” şeklindeki soruya ise, insanın kuru ve haşin hakikat ile yaşayamayacağını, hayâlin de lâzım olduğunu söyleyerek cevap verir.

Ayrıca “Erbâb-ı kalem tabiri niye yalnızca üdebâyla ilişkilendirilmektedir;neşr-i âsâr eden hükemâ-yı ulemâ da erbâb-ı kalem değil midir?Üdebânın terbiyet-âmûz-ı ümem olduğu inkâr edilse de hükema ve ulemânın bu hizmeti inkâr olunamaz” görüşündedir. “Eğer bu sözlerle anlatılmak istenen bizde bu kabil eserlere pek rastlanmadığı ise bu bir bakıma doğrudur, ancak bunun da sebebi yine arz ve talep meselesidir” der.

Hüseyin Câhid bu yazıyı yazan kişi ve bunun gibilerin edebiyattan insanlığı öğrenmek gibi bir gaye güttükleri sürece, her şeyde hakikat arayıp hayâli hiçe saydıkları,gerçekten gayret edip eser vermeye çalışanları küçümseyip aşağıladıkları müddetçe kalemlerinden zayıf şulelerden başka bir şey dökülmeyeceğini, dökülemeyeceğini belirtir.

1.2. Üslûp Meselesi

Üslûp, sanatçının veya edîbin duygu ve düşüncelerini ifade etme biçimi, anlatış yoludur.⁶¹Her sanatçı duygu ve düşüncelerini farklı şekillerde, farklı yollarla ifade eder.Cümlelerin uzunluğu, kısalığı, kelimelerin seçimi, âhengi üslûbu

⁶¹ Turan Karataş, **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, s.499.

belirler.Bütün sanatçuların üslûbu farklıdır, çünkü üslûp içinde bulunan zamana, çevreye, yetişme tarzına göre de farklılık gösterir.

İşte Servet-i Fünûncular da yeniliğin öncüsü olurlarken, eserlerinde eski dilden farklı bir dil kullanmayı istemiş, ifade ediş tarzlarında da farklılıklar ortaya koymak arzusunda olmuşlar ve bunu şu şekilde ifade etmişlerdir: “Yeni fikir ve hisleri anlatmak için yeni bir dil ve üslûp kullanmak lâzımdır.”

Servet-i Fünûncular duygu ve düşüncelere önem vermiş, ifade ve üslûbun da bu duygu ve düşünceleri anlatabilecek nitelikte olması gerektiğini belirtmişlerdir.Onlar yeni edebiyatın karşısında olanlar tarafından daha çok anlaşılmazlıkla itham edilirken,anlaşılmazlığın sebebi olarak da ifade ediş tarzındaki kapalılık gösterilmiştir.

Servet-i Fünûncuların üslûbuna kapalılık veren iki sebep gösterilmiştir.Birincisi istibdat, ikincisi de sanat cilvesi.İstibdatın gittikçe artan baskısı onları biraz kapalı bir dille yazmak zorunda bıraktığı gibi, etkisinde kaldıkları Fransız edebiyatındaki yeni sanat akımları da, onların üslûbunu her zekâyâ kolayca açılmak istemeyen bir sanat örtüsüyle sarmıştır.⁶²

Onlar kelimeler, tamlamalar ve birleşik sıfatlarda pek çok yenilik yapmış, nazmı nesre yaklaştırmışlar, konuşmayı nazma sokmuşlar, tabii Türk şivesini şiirde hâkim kılmışlar⁶³... ancak bütün bu yeniliklerle hep şimşekleri üzerlerine çekmişlerdir.Hüseyin Câhid de farklı zamanlarda yazdığı yazılarıyla bu eleştirilere cevap vermeyi görev bilmiştir.

Onun “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında üslûp meselesiyle ilgili olarak iki yazısı dikkati çeker.Birinci yazıda öncelikle sanat eserleri ile sanattan nasibini

⁶² Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, s.189.

⁶³ A.g.e. , s.190

almamış birtakım eserlerin karıştırıldığını söyleyen yazar, **İrtika**'da yer alan bir kıt'ayı örnek vererek eleştirisine başlar:⁶⁴

“Bulsa tenhâda içer mancinesi zâhid
Katresinden mey-i tâbın mütehâşî görünür
Yapılır handeden erbâb-ı hüner baktıkça
Heves-i câh ile câhil mütelâşî görünür”

Bu kıt'ada yapılmış olan kafiyelerin ve kullanılan veznin buna şiiriyet verebileceğinin düşünöldüğünü, oysaki vezin ve kafiyenin bir fikre şiiriyet veremeyeceğini söyler.Ona göre “Vezin tebliğ-i teessürât için bir âheng-i tabî olursa makbuldür.”

İrtika'da yayımlanan bu kıt'aya karşılık **Servet-i Fünun**'da yayımlanan “Kehkeşân'a Karşı” isimli sonneti nakleder:

“Sen ey mâder ki mer'î , câmid veya zî-ruh bu mevcûdât-ı bî-babanı
tevlîd eyledin , ben de senin evlâdınım düşmüş mükedder , mustarib ,
mecrûh o âğûş-ı mükevkebden bu zulmet-gâh-ı feryâda.

Keder-gâhımda , boş , korkunç , derin girdaplar var ki: Figanım ,
mâtemim , giryemle ben mahkûmum imlâya ; fakat gerçek mi , takib ettiğim
şehrâh-ı tarîki karanlık bir derinlik vasl eder dergâh-ı Mevlâya?..”

Ve asıl önemli olanın okuyucunun kalbinde bir heyecan uyandırmak olduğunu söyleyerek böylece kendi kalpleriyle beraber çarpacak birçok kalp bulabileceklerini de belirtir.

⁶⁴ “Hayât-ı Matbuât 2”, **Sabah**, nr.3339, 26 Nisan 1315 / 8 Mayıs 1899

Hüseyin Câhid ikinci yazısına **Mecmûa-i Edebiye**'nin yayın hayatına girişini haber vererek başlar.⁶⁵ İdare ve yazı işlerine Selânikli Tevfik Efendi'nin nezaret etmesini, bu mecmuanın mükemmeliyetine kuvvetli bir delil olarak gösterir.Selânikli Tevfik Efendi'nin matbuât âleminde takdir edilecek bir yeri olduğunu belirtir.Bu övgü dolu sözlerden sonra, mecmuanın ilk nüshasında “makam-ı nazımda temâyülât-ı müteceddidâneye dair” olan musâhabenin önemli olduğunu söyler, ki bu musâhabenin zeminini, İsmail Safa Bey'in **Servet-i Fünun**'da neşrolunan “Bir Hâtıra” unvanlı manzumesinde kullandığı “belki ve eski” kelimelerinin kafiyelemesi münasebetiyle “nazm-ı Osmanîde tarika-yı teceddüd ihtiyâr olunmalı mı ?” şeklinde ortaya atılan fikir oluşturmaktadır.

Yeni bir yolun seçilmesine engel olmak isteyenler, üç dört asırdan beri devam eden kafiyeleme usûlünün muhafaza edilmesi gerektiğini, aksi takdirde Osmanlı şiirinin letâfetine “halel geleceğini” söylemişlerdir.Fakat Hüseyin Câhid bu fikre karşı çıkararak: “Burada delile benzer bir lakırdı olmak üzere şi'r-i Osmanînin letâfetine halel geleceği cevabı var.Bu cevap makul olabilmek için letâfete halel geleceği tarzında mübhemiyyetten bir mesele adem-i mukârenetten kurtulmalıdır.Çünkü delil olmak üzere getirilen ‘letâfetine halel gelmek’ meselesi de bir iddiadır” der.Ona göre Osmanlı şiirinin letâfetine halel geliyor tarzındaki yaklaşım bir iddia olmaktan öteye geçemez.Öncelikle hakikat ve tecrübenin böyle bir eksikliğin olup olmadığını ispat etmesi şarttır.Hakikat ve tecrübe bunu ispat ederse kuru mantık elbetteki sükût eder. Nitekim İsmail Safa Bey “Bir Hâtıra” isimli manzumesinde “belki” ile “eski” kelimelerini kafiye olarak kullanmıştır. “Bu kelimeler kafiyeledi diye Osmanlı şiirinin letâfetine halel gelmiş midir?”

Hüseyin Câhid bu meseleye önce yenilik yolunu seçmek isteyenler tarafından bakar.Onlar şiirde yeni mesleklerin lüzumluluğunun her asırda mevcut bir keyfiyet olup, şiirin kendisine has bir tavrı bulunduğunu, Osmanlı şiirinin kafiyeleme usullerinin üç dört asırdan beri sağlam kaidelere bağlı olarak devam

⁶⁵ “Hayât-ı Matbuât 8” , **Sabah**, nr.3442, 7 Haziran 1315 / 19 Haziran 1899

ettiğini, ancak bu sağlam kaide zincirini gevşeterek, şiir diline açıklık kazandırmak isteyenlerin küstah sayılmayacağını; “belki” ve “eski” gibi kelimeleri kafiyelendirmenin dilimizin yabancı olduğu bir keyfiyet olduğunu ve şairlerin bunu asırlardan beri yapmakta bulunduğunu, hattâ diğer bazı dillerde de buna pek çok örnek bulunabileceğini söyler.

Yazar bu fikrin birkaç cephesi bulunduğunu söyleyerek bunlara değinir.Öncelikle Osmanlı şiirinin kafiye usulünü gevşeterek şiir diline açıklık kazandırmak isteyenlerin bu davranışlarının küstahlık addolunamayacağı hakkındaki fikri pek mütevâzîâne bulur; “Küstahlık sayılmamak şöyle dursun, bunlar takdir ve tebci ile yâd olunmalıdır” der.Çünkü bu kaideler zinciri şiirin tabiatını ihlâlden başka bir şeye yaramamaktadır.Hüseyin Câhid’e göre bu değişmez kaideler zinciri şiiri “hüner derekesine” düşürür; halbuki şiir ne canbazlık, ne perendebazlık ne de jimnastiktir.Ayrıca o hakiki şiirin, hakiki sanatın sadelikte, samimiyette, tabîlikte tecellî ettiğini söyleyerek, birtakım kurallara bağlanılarak yapılmaya çalışılan şiir sanatının sadelikten, samimiyetten ve tabîlikten uzak bulunacağını ifade eder.

Diğer bir cephe de,öteki dillerin kullanımlarıdır, ki Hüseyin Câhid’e göre meselenin ruhu da buradadır. “Her şeyi biz biliyoruz itikadıyla inatçılık etmek cehlimizi katmerleştirmekten başka bir netice hâsıl etmez.Biraz gözümüzü açarak akvâm-ı sâirenin edebiyatını, sanatını tedkîk etmeliyiz” diyerek diğer milletlerin sanatlarıyla ilgili araştırmalar yapıp, yerimizde saymamamız gerektiğini belirtir.

Ona göre kafiye kulak içindir; şiirler okunduğu zaman birtakım hecelerden sonra tekrar eden sesler dimağda hoş bir tesir bırakmalıdır.Eğer bu hoş tesir olmazsa şiirin zevki kaçar.İşte kafiyenin lüzumu da bundadır.Yani kafiye olmazsa okunan şiir dimağda hoş bir etki bırakmaz.Dolayısıyla kafiye kulak içindir, buna istinaden İsmail Safa’nın kullandığı “belki” ve “eski” kelimeleri de kafiyelendirilebilir.

Hüseyin Câhid **Mecmûa-yı Edebiye**’nin musâhabesinde: “Sem’en kafiye-dâr olan kelimâtı esnâ-yı nazımda hem kafiye addetmek sureti kabul edildiği

takdirde ne gibi kelimâta münhasır kalması lâzım geleceğini tayin etmek iktizâ ediyor”, şeklindeki yorum üzerine, şiirde birtakım kaidelerden kurtulmaya çalışıp şikâyet ederken, yeniden kaideler yaratmanın gereksiz olduğunu söyler. Ayrıca ona göre bir edibimiz kafiyeyi kulak için kabul edip onu kullanırken, diğeri bunu kullanmamakla beraber onunla alay ediyorsa bu edebiyat âlemine zıtlaşmaların devamından başka bir yarar sağlamaz. Hüseyin Câhid “Mâmâfih muktezâ-yı ilm ve hikmeti takip edenlerle istihzâya kalkan kimselerin bu istihzâları hakikat-i halde kendi nefislerine aid olur” diyerek, ilim ve hikmetin gerektirdiği yenilikleri takip edenlerle alay edenlerin aslında kendi kendileriyle alay ettiklerini söyleyerek onları sert bir dille eleştirir.

1.3. Dil Meselesi

Dil konusu ile ilgili olarak yapılan münakaşaların şiddetlenmesinde şüphesiz Servet-i Fünûncuların anlaşılmazlıkla tenkit edilen dillerinin büyük bir payı olmuştur. Onlara göre bu yeni sanat için başka bir dil gerekliydi, öyle bir dil ki, bütün duyguları, düşünceleri, her türlü inceliğiyle belirtebilsin. Nazımda ve nesirde büsbütün ayrı bir gelişme kaydeden bu “yeni dil”, birleşik sıfatlarıyla, kelimeleri, tamlamaları ve birbirine bağlı uzun cümleleriyle eskisinden bambaşka bir yapı arz ediyordu. Ustaca işlenen bu “yeni dil” duygulara hitap ederken, zekâyı da ihmal etmiyor, tabiatı ve eşyayı canlandırırken iç âlemi de incelemeye gayret ediyordu.⁶⁶

Sözlüklerden birçok eski kelimeleri çıkarıp kullanan Servet-i Fünûncular, türetme yoluyla eski köklerden yeni kelimeler yapmışlar (mukmir, müşemmes, mükevkeb...), eski kelimelerden yeni tamlamalar, “vasf-ı terkibî” denilen yeni

⁶⁶ Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, s.178-180

birleşik sıfatlar meydana getirmiş ve bu gibi atılımlarından dolayı da pek çok kere tenkide maruz kalmışlardır.⁶⁷

Ancak dikkat edilirse görülür ki dilde yapılan bütün bu yenilikler bir ihtiyaç veya bir zarurettten değil, bir heves ve istekten dolayı olmuştur.

1.3.1. Lisan Tasfiyesi(Tasfiye-i Lisan)

Servet-i Fünûncuların dili ve üslubu bu edebiyatın karşısında olanlar tarafından anlaşılmaazlıkla kınanmış ve bu nokta ağır tenkitlerle belirtilmiştir.⁶⁸ Ancak onlar sanat için sanat yapma amacında olduklarını ifade ederek, dilde sadeleşme çabalarına pek sıcak bakmayarak, onları herkesin anlaması gerekmediğini savunmuşlardır. Hatta Hüseyin Câhid, **Tarık** gazetesinde çıkan “Biraz Daha Hakikat” başlıklı yazısında, “Ben popüler bir muharririm, en birinci medâr-ı iftiharım budur. San’atkârlık isteyenler Üstad Ekrem ve Hâlid Ziya Beyefendiler hazarâtına müracaat etsinler” diyen Ahmet Midhat Efendi’nin cümlelerini kaydederek, “İşte bu cümle Servet-i Fünûn edebiyatına vârid olan ilk i’tirazı izaha kâfidir. Servet-i Fünûn edebiyatı umûma, avâma mahsus değildi. Oraya yazı yazan muharrirler, âcizleriyle beraber yüksek bir emele teveccüh etmişlerdi: San’at için çalışıyorlar, san’atkâr olmak istiyorlardı. Bittabi’ popüler olamıyorlardı” diyerek Servet-i Fünûncuların emellerinin ne olduğunu açık açık belirtmiştir.⁶⁹

Hem Tefvik Fikret **Servet-i Fünûn**’da çıkan bir “Musâhabe-i Edebiye” sinde hem de Hâlid Ziya yine **Servet-i Fünûn**’da çıkan “Kari’lerime Mektuplar” adlı

⁶⁷ Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, s.181

⁶⁸ Bu kişilerin başında Ahmet Midhat Efendi gelir. “Dekadanlar” başlıklı yazısıyla Servet-i Fünûncuları anlaşılmaazlık itham etmiş ve matbuât hayatını uzun süre meşgul edecek “Dekadanlık” tartışmalarını başlatmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Birol Emil, **Servet-i Fünûncular ve Dekadanlık Meselesi**, İstanbul, 1959.

⁶⁹ A.g.e. , s.232

yazısında dilde sadeleşme meselesini ele almış ve Servet-i Fünûncuların konuyla ilgili fikirlerini beyan etmiştir.

“Musâhabe-i Edebiye”sinde, dilimizin yani Osmanlıca’nın Arapça ve Farsça terkiplerden tamamıyla arınmasının mümkün olmadığını belirten, “Tasfiye-i Lisan” başlıklı yazısında da Arapça ve Farsça kelime ve terkipleri kaldırıp yerlerine Türkçelerini koymak suretiyle dilin sadeleştirilemeyeceğini, üstüne üstlük bir de zaman kaybı yaşanacağını ifade eden Tefvik Fikret , Osmanlıca kelimeleri yerinde kullandığımız takdirde, her kelimenin ayrı bir kuvveti, tabiatı ve ruhu olduğunu, bunların edebiyata güzellik kattığını belirtir. “Eğer yazdıklarımız anlaşılmıyorsa o halde avâm için yazdığımız makalelerde daha basit kelimeleri, diğerleri için yazdığımız makalelerde edebî zevke mahsus kelimeleri kullanalım” teklifinde bulunur.⁷⁰

Hâlid Ziya ise “Kari’lerime Mektuplar” başlıklı yazısında; dilde sadeleşmeyi savunanların “Arabî ve Farisî kelimeleri, terkipleri atalım” şeklinde bir fikir ileri sürdüklerini, ancak öncelikle bunların hangilerinin fazla olduğunun belirlenmesi gerektiğini söyler. “Zaten Arapların sigalarını almışız; ‘vusul, vâsıl, muvâsala, îsal, istîsal’ diyoruz; bunları atıp yerine ne koyacağız?...Acemlerin vasf-ı terkiplerini almışız, dünyada hiçbir lisanda mevcut olmayan sühûletle türlü zarâif-i fikriye vücuda getiriyoruz, tefsir-i ma’nâsına cümleler yetişemeyecek terkipler yapıyoruz, türlü dil-âşûb, revnak-tırâz, nükte-perver, şa’şaa-dâr ta’birler icad ediyoruz; bunları bırakıp ne yapacağız? Acemlerin, Arapların edevâtını almışız; bunlar lisana öyle yapılmış ki eczâ-yı mütemmimesinden olmuş, bunları sökmeye kalkışmak ağzımızın dişlerini sökmek kabilinden bir teşebbüs-i hatar-nâk değil midir?” diyerek dilde sadeleşmenin öyle hemen gerçekleşecek bir şey olmadığını, dile yerleşmiş kaidelerin atılmayacağını belirtir.⁷¹

⁷⁰ Tefvik Fikret, “Tasfiye-i Lisan”, **Servet-i Fünûn**, 1896 (Ağustos 1312), S.283.

⁷¹ Hâlid Ziya, “Kari’lerime Mektuplar”, **Servet-i Fünûn**, 1899 (13 Mayıs 1315), S.428.

Hüseyin Câhid de “Hayât-ı Matbuât” adlı köşesinden bu tartışmalara dahil olmuş ve meseleyle ilgili üç yazı yazmıştır.

İlk yazısında **Mecmûa-i Ebüzziya**’da görülen dilin sadeleştirilmesi ile ilgili görüşleri ele alır.⁷²Ona göre bu görüşler aslında şimdiye kadar söylenenleri tekrardan başka bir şey değildir. Örneğin bazı kelimelerin sadeleştirilmesinden, Türkçe karşılıklarının bulunmasından bahsedilir, Hüseyin Câhid ise bu fikre karşı çıkararak: “Bugün her kelime-i Arabiyye yerine bir kelime-i Türkiye ikame etmek isteyenler düşünmüyorlar mı ki böyle bir teşebbüs bizim için din, mezhep, iman, namus, hamiyet, gayret, ismet, iffet gibi sıfatın cümlesinden tecerrüd etmedikçe mümkün değildir.Çünkü şu sıfatın yerine konacak kelimeler o medh ve ıtırasıyla ayyuka çıkardıkları eski Türkçede bulunmak ihtimali var mıdır?” şeklinde bu düşünceyi eleştirir.

Yazar “Zaten bizim öteden beri âdetimizdir, bazıları lisanı bozuyor, şöyle diyor, böyle diyor, diye târiz ederiz.Fakat bu ‘bazılar’ın kim olduğunu tasrih etmeyiz.İşte bundan mübâhasemizde bir karışıklık oluyor.Ne denilmek istenildiği, hangi fikre, kimin fikrine itiraz edildiği anlaşılmıyor” diyerek münakaşalarımızın ve mütalâalarımızın anlaşılması ve bir fayda sağlaması için, tereddüde meydan kalmayacak şekilde, şu kişi şöyle diyor, şu yönlerden haklıdır, şu sebepten dolayı yazılmıştır, doğrusu şu sebepten böyle olmalıdır tarzında her şeyi açıklıkta ifade etmemiz gerektiğini söyler.

Mecmûa-i Ebüzziya’da yer alan düşünceler arasında bir de, dilin sadeleştirilmesi teklifinde bulunan bîçârenin dili “azamet-i kavmiyye-i Osmaniyye” nâmına ve “Hudâ’nın birliği hakkı için kesilecektir” ibaresi vardır ki, Hüseyin Câhid,“Bu tür lakırdılar nezâket ve zarâfete, âdâb-ı mübâhaseye yakışır mı?” diye sorar ve “böyle bir şey şeriat-i İslâmiyede bile yoktur,mübâhisin dilini kesmek, ancak Engizisyon mutaassıplarına yakışır” diyerek de bu tutumu eleştirir.

⁷² “Hayât-ı Matbuât 3”, **Sabah**, nr.3406, 3 Mayıs 1315 / 15 Mayıs 1899.

İlerleyen haftalarda Hüseyin Câhid bu meseleye dair Hâlid Ziya tarafından kaleme alınan “Kari’lerime Mektuplar” adlı makale dizisinden bahsederek konu hakkındaki düşüncelerini söylemeye devam eder.⁷³ Hâlid Ziya bu makalelerinin ilkinde dilde sadeleşme meselesini ele almış ve bu meseleyi öyle nüktedan bir biçimde irdemiştir ki Hüseyin Câhid bu durumdan hoşnutluluğunu şöyle ifade eder: “ Kaba kaba mahalle kahveleri şakalarını andıracak yolda güya lâtife-serâlık edenler edeb ve nezâket dairesinde lâtîfenin, eğlencenin nasıl olabileceğini görmek isterlerse bu makaleyi okumalıdır. Hâlid Ziya Bey bu makalesinde tasfiye-i lisan ameleleriyle hepimizle ince ince eğleniyor. Fakat o kadar hoş, o kadar fikr-i tecâvüz ve tahkirden ârî bir surette eğleniş ki kendi hâlimize muharrirle beraber biz de tebessüm ediyoruz.”

Hâlid Ziya’nın makalesinde bulunan dilin sadeleşmesi meselesini ele alan Hüseyin Câhid; dilimizde birtakım yabancı kelimelerin varlığından bahsederek, bunların sayıca çok olduklarını ve bizim kelimelerin, mensup olduğu Arapça ve Farsça dillerinin kurallarından etkilenecek şekilde değiştiklerini söyleyerek, dilimizin sadeleşmeye muhtaç olduğunu belirtir. Ancak dilin sadeleştirilmesi meselesinde birtakım kişiler “lisanımızdan kelîmât ve kavâid-i ecnebiyenin kâffesini çıkarmak fikrini iltizam ettiler ki bu yanlışır” diyerek artık dilimize yerleşmiş olan pek çok kelimeyi de birden silip atamayacağımızı ifade eder.

Diğer dilde sadeleşme taraftarları ise, ki Hüseyin Câhid bunları “asıl tasfiye-i lisan taraftarları” olarak nitelendirir, bu kelimeler ve yabancı dillerin kurallarını tamamen atmak istemezler, “bir miktarı atılacak” derler. Hepsini atmak yerine bir miktarını atmak daha iyi bir düşüncedir, ancak Hüseyin Câhid buna “Fakat hangileri? Gök var iken semâyı kullanmayacak mıyız? Kelimenin âhirine –ler ilâvesiyle cem’ yazmak var iken Arabî ve Fârisî kaidelerince cem’ yapmayacak mıyız? Türkçe tavsif ve izâfet var iken Arabî, Fârisî terkiib-i vasfî ve izâfetlerden,

⁷³ “Hayât-ı Matbuât 5”, **Sabah**, nr.3420, 17 Mayıs 1315 / 29 Mayıs 1899.

vasf-ı terkiplerden i'lân-ı istiğnâ' edecek miyiz?" diyerek, işte meselenin buraya gelince, birdenbire içinden çıkılmaz, hallolunmaz bir hal aldığı, karıştığını ifade ederek karşı çıkar.Zira "bazı kelimeler vardır ki onda esâsen tenâfür filan gibi bir şey bulunmadığı halde bi-l-vâsita insana mûcib-i nefret olacak surette âmiyâne, mübtezelâne ihtisâsât vereceğinden tab'-ı selîm onları kullanmaz.İşte buna da o kelimenin Arabîsini, Farisîsini kullanmak icap eder." Ayrıca Hüseyin Câhid'e göre dilimizde Türkçe kelimelerin yanı sıra mevcut Arapça ve Farsça kelimeler, dilimize zenginlik de vermektedirler.

Dilin hangi şekilde ıslah edileceği düşünülürken bir kural bulunur gibi olmuştur: "Lisân-ı tahriri lisân-ı tekellüme takrîb etmek." Hâlid Ziya'nın fikrince "bu lisân-ı tekellüm İstanbul'un lisân-ı tekellümüdür." Hem Hâlid Ziya hem de Ahmet Midhat Efendi bu konuda düşünce birliğine vararak "İstanbul'da güzîde bir heyet-i irfân vardır ki lisân-ı tekellüm-i millet işte ona tâbîdir." hükmünü veriyorlar.Fakat Hüseyin Câhid, "Fikrimce burada da tefrik-i mesele etmek lâzımdır.Yazılan eserlerin bazısındaki lisan, İstanbul'da güzîde bir heyet-i irfânın lisan-ı tekellümü ile birleşiyor, bazısında birleşmiyor" diyerek özellikle hikâye ve romanda ve bilhassa bunların "tasvir cihetinde" bu farkın görüldüğünü belirtir.Daha sonra Hüseyin Câhid konuşma diline uygun bir dilde yazılmış olan Tevfik Fikret'e ait "Balıkçılar" adlı şiiri örnek gösterir ve bu konuda anladıklarının ve düşündüklerinin özünün bunlardan ibaret olduğunu söyler.

Hüseyin Câhid, Hâlid Ziya ve Ahmet Midhat Efendi'nin bahsettiği "İstanbul'daki güzîde heyet-i irfân" hakkında da yorumlar yapar⁷⁴: "Hâlid Ziya Bey ve atûfetlu Ahmet Midhat Efendi hazretleri, lisân-ı tahriri takarrüb edeceğimiz lisân-ı tekellümün İstanbul'daki güzîde bir heyet-i irfân lisanı olduğunda ittifak ettiler.Meselenin asıl güçlüğü burada başlıyor.Bu güzîde heyet-i irfân kimdir? Bu güzîde heyet-i irfândan ma'dûd olabilmek, hîn-i hâcette istişhâd edebilmek için ne gibi şerâit lazımdır?" diyerek öne sürülen bu "heyet-i irfân" hakkında fikir

⁷⁴ "Hayât-ı Matbuât 6", **Sabah**, nr.3428, 24 Mayıs 1315 / 5 Haziran 1899

yürütür.Daha sonra ise bu kadar müşkülpesent davranmayarak bu heyeti bilinir kabul edip , başka bir konuya adım atmakta fayda görür ki bu konu edebî eserleri içine alır. “Bunları nasıl yazacağız” diye sorar. Ahmet Midhat Efendi’ye göre elde kalem fazla düşünülmeden, öncelikle zihinde yazıp tashih etmeye muhtaç olmaksızın “spontaneite” bir şekilde söyleyiverdikleri sözü, hem konuşma dili hem de yazı dili kabul etmek doğru olmalıdır.Oysaki Hüseyin Câhid bu düşüncenin yanlış olduğunu, Ahmet Midhat Efendi’nin dediği gibi “düşünüp taşınmaksızın söyleyivermek,yazıvermek” tarafının yanlış yorumlamalara sebep olabileceğini söyler.Bu durum, öncelikle edebiyatın vezin ve kafiyeli şiir kısmını da bütün bütün hariçte bırakır.Çünkü şiirin vezin ve kafiyesi konuşma diliyle mukayese edilmesine imkân bırakmaz.

Hüseyin Câhid konuşma diliyle şiir yazılamayacağını, bu şekilde yazılan şiirlerin sanatsal duygudan yoksun kaldıklarını söyleyerek, konuşma dili ile şiir dilinin birleşmeyeceğini belirtir ve buna bir örnek verir:“Meselâ Boğaziçi’nde oturuyorsunuz, sabahleyin güneş doğarken yukarıki bir tepeye çıkarak bir müddet etrafı seyrettiniz.Bu esnâda elbette kalbinizde birtakım hayat peydâ olmuştur.Bunu bir refikinize anlatacağınız zaman:

‘Dün sabah bir tûlû’ seyrettim.Pek güzeldi.O kadar lâtif ki...’ kabilinden cümlelerle geçiştirirsiniz.Lisan-ı tekellüm daha ziyadesine müsaade etmez.Müsaade etse bile gayr-ı kabildir.Halbuki bu ihtisâsât-ı edebiyata intikâl edince bir kalem-i sanat onu bütün dehayıyla, bütün rikkatiyle tasvîre hasr-ı nefis eder.O levha-yı tûlû’ sanatkârın pîş-i hayâlinde tekrar doğar ve sanatkâr tabiatla rekabet ediyor gibi bütün o levhayı siyah bir mürekkeple ve yazı dediğimiz çizgilerle kâğıt üzerinde tespite çalışır ve buna muvaffak olanlar da vardır.Lisan-ı tahrîr işte budur.Bu şerâiti câmi’ olmak lâzım gelince lisan-ı tekellüm ile tabîî birleşmez.”

Yazarların, konuştuğu gibi yazdığı veya yazdığı gibi konuştuğu meselesinde ise yine farklı düşünür ve bu iddianın edebî eserlerde ispat kabilinden olmadığını söyler. “Fransız muharrirlerinin eserlerini okursak görürüz ki bu eserler öyle kolaycacak zihinde yazılıp tashih edilmeden meydana gelmemektedir, tam tersi uzun uzun düşünülüp, zihin yorularak oluşturulmaktadır.” der.Dolayısıyla sanat eseri öyle kolay kolay meydana gelmemektedir.

Diğer bir mesele ise “natûk ve hatip” olmak cihetidir ki Hüseyin Câhid hitâbet sanatında ayrıca bir kabiliyete sahip olmak gerektiğini belirtir.Bir natûk ya da hatipte de konuşma dili ile yazı dilinin birleştiği iddiası ancak bir dereceye kadar gerçek olabilir düşüncesindedir, çünkü bu her şeyden önce az kimseye nasip olan bir kabiliyettir.

Hüseyin Câhid edebî eserlerden sonra ilmî eserlere değinir. “Âsâr-ı ilmiyede de konuşulan gibi yazmak mümkün değildir” diyerek şu açıklamayı yapar:

“Bugün hangi ilme dâir bir bahis açılırsa bunun birtakım ıstilahâtı , kavâid-i esâsiye-yi ibtidâiyesi vardır ki bunlara bî-gâne bulunanlar o mübâhaseden bir şey anlamazlar.O ilmin erbâbı ve güzîde bir heyet-i irfân beyinlerinde mübâhase ettikleri, şifâhen konuştukları zaman bu ıstilahâtı kullanırlar.Çünkü onlarca bu ıstilahât, su, ekmek kelimeleri kadar sâde ve tabî olmuştur.Binaenaleyh konuştukları gibi yazsalar bu ilmin ıstilahât ve kavaid-i ibtidâiyesinden bî-haber olanlar yani herkes bu bahsi anlamayacaktır.”

Hüseyin Câhid bu duruma çare olarak birkaç yazı dili kullanmak gerektiğini, meselenin ancak bu suretle hallolabileceğini söyler.

Yazarın dilde sadeleşme meselesi üzerindeki fikirlerini daha sonraki yıllarda da ortaya koymaya devam ettiği görülür.1905 yılında Selânik’te çıkan, **Çocuk**

Bahçesi dergisi sayfalarında cereyan eden münakaşada yer alan yazar, Rıza Tevfik'e yazdığı mektupta Mehmed Emin ve şiiirlerine hücum eder.Mehmed Emin'in açmış olduğu "Türkçe şiiirler" çığıırıyla Türk edebiyatına büyük bir hizmet ettiğini öne sürenlere karşı o, dilde sadeleşme anlayışının karşısında yer alır. Hüseyin Câhid'in bu hücumu Servet-i Fünun anlayışının son savunmalarından biri olara kabul edilir.⁷⁵

1.4. İmlâ Meselesine Dair Görüşleri

İmla bahsi bu devirde tartışmaya en çok meydan veren ve bir türlü sonuçlanamayan bir mesele hâlini almış,yeni edebî hareketlerin getirdiğı farklı düşünüş tarzları dolayısıyla da pek çok karışıklığın yaşandığı bir alan olmuştur.

Arapça kurallara uydurulmuş eski imlâyı savunanlar arasında bulunan Ebüzziya Tevfik ve Ali Kemal'in fikrince Arapça ve Farsça'dan aldığımız kelimeler, imlâmızın tamamen bozulmamasına yol açmıştır.Arapça söyleyişi Türkçe imlâyâ esas tutanların, üzerinde yanlış olarak direndikleri pek çok nokta olmuş, bunların başında da, "ع, ط, ص" gibi Türkçenin esasında olmayan harfleri Türkçe kelimelerde kullanma fikri gelmiştir.

Daha sonra, sadece Türkçe kelimelerin imlâsını Türkçenin yapısına uygun olarak belirli bir kurala bağlama fikri öne sürülmüş, ancak bu kez de "Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsı ne olacak?" sorusu gündeme gelmiştir.Bunları da Türkçe için bulunacak kurallarla yazmak mümkün olamayacağı için, işte asıl dava da buradan çıkmıştır.

⁷⁵ **Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa**, Haz.Doç.Dr.Abdullah Uçman, s.27

Servet-i Fünûncular imlâ bahsiyle ilgili pek çok fikir ileri sürmüşlerdir. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Arapça ve Farsça kelimelerin imlâsına dokunamayız. Ancak bu dillerden dilimize geçmiş olan bazı kelimeler vardır ki, bunlar Türkçeye bozularak girmiş olduğundan artık asılları gibi yazmaya kalkışmak doğru değildir. Örneğin: “çamaşır”ı “câmeşuy”, “kalbur”u “gırbal” şeklinde yazmayı düşünmek mânâsız olur.

Türkçe kelimelerin imlâsında ise, şimdiye kadar sürüp gelen geleneğe uyarak, imlâyı yazılmakta olduğu gibi devam ettirmek gerektir.

Asılları Arapça ve Farsça olduğu halde büsbütün Türkçeleşmiş bazı kelimeler vardır ki, bunları Türkçedeki kurala göre yazmak mümkündür; “küçük” ve “yakın” kelimeleri gibi.

2. Gerek Arapça ve Farsça, gerekse Türkçe bütün kelimeler söylenildiği gibi yazılmalı, yani bütün hecelere imlâ harfi konulmalıdır. Fakat imlâ harflerinde “ى” iki türlü, “ج” ise dört türlü okunduğundan, bunlar da, kelimeleri söylenildiği gibi yazmakta yeter değilse de “ى” ve “ج” üzerine noktalar ve işaretler koyarak zorluğun önüne geçmek mümkündür.

3. Şimdilik Arapça ve Farsça kelimelere fazla dokunulmamalıdır, Türkçe kelimeler, gerek sesli harfleri fazlalaştırmak, gerek noktalar ve işaretler eklemek suretiyle esaslı bir kurala bağlanabilir.⁷⁶

Ancak bu fikirler geçerli görülüp ne kadar uygulanmış, ne kadar uygulanamamış ayrı bir inceleme konusudur.

Hüseyin Câhid’in “Hayât-ı Matbuât” sütunlarından önce, imlâ meselesiyle ilgili **Mektep** dergisinde yaptığı çalışmayı görürüz. Dergide imlâ meseleleriyle ilgili

⁷⁶ Agah Sırrı Levend, **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, s. 244 – 245

bir anket düzenlenir; Hüseyin Câhid ve arkadaşları gelen cevaplar doğrultusunda meseleye dair düşüncelerini belirtirler. Dergi gelen cevapları dört maddede toplar:

1. Türkçe kelimelerde imlâ harflerini büsbütün kaldırmak. Bu teklife göre mesela “ولديغى” kelimesi “الدغ” şeklinde yazılacaktır. Dergi bunu kabul etmiyor.
2. Gerek Arapça ve Farsça, gerek Türkçe kelimeleri, birbirinden ayırmayarak hepsini imlâ harfleriyle yazmak. Bu teklife göre de, mesela “تردد” kelimesi şöyle yazılacaktır: “ته ره دد و د”. Dergi bu teklif için: “Doğrusu ya, şu imlâyı görünce zihnimizde şiddetli bir tereddüd ârız oluyor” diyor. Dergi Arapça ve Farsça kelimelere dokunmayarak, Türkçe kelimelerle, artık Türkçeleşmiş bulunan Arapça, Farsça ve başka yabancı dillerden alınan kelimelerin söyleyişe göre imlâ harfleriyle yazılması fikrini uygun görür.
3. Eski imlâyı olduğu gibi bırakmak.
4. Resmî bir kurul toplanıp da imlâ için kesin kurallar koyuncaya kadar herkesi istediği gibi yazmakta serbest bırakmak.⁷⁷

Ankete gelen cevaplarda da imlâ bahsindeki kargaşa olduğu gibi görülmektedir. Konuyla ilgili, hiç kimse tek bir nokta üzerinde fikir birliğine varamamakta ve ortaya farklı düşünceler çıkmakta, bir birlik yakalanamamaktadır.

Hüseyin Câhid daha sonraları “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında da bu meseleyle ilgili değişik görüşler sunmaya ve dönemim edebî şahsiyetleriyle tartışmaların içerisinde yer almaya devam eder.

İmlâ meselesinin her geçen gün tazelendiğini ve bir türlü sonuca bağlanmadığını belirten yazar, bu durumu imlâmızı ıslah edecek güce sahip kimselerin yokluğuna bağlar. Öncelikle yazarlarda bir tutarlılık olmadığını, bir

⁷⁷ **Mektep** dergisi, yıl 4, 1896 (2Mayıs 1312), sayı 33

yazarın bile aynı makalesinde birbirine zıt imlâ kaidelerini kullandığını ve görülen bu mantıksızlıkların imlâ meselesini karışıklığa sürüklediğini söyler.

Hüseyin Câhid'e göre bizim imlâ meselesindeki karışıklığı çözemememizin en birinci sebebi, mantıkî bir kaidenin sonuçlarını takipten bile âciz olmamızdır. Yani çeşitli deneyimler sonucu elde edilen bir kaide istikrarlı bir şekilde uygulanmamakta, herkes kendi kafasına göre hareket edip, durumu karmakarışık bir hâle getirmektedir. Bu duruma edat-ı nefyi (olumsuzluk edatı) örnek veren Hüseyin Câhid; bu edatı sâitle (sesli harf) yazmayı bir yerde kabul edip başka bir yerde etmediğimizi, bunun da bir mantıksızlık olduğunu söyler. "Herkes bu edatı kafasına göre yazmakta, bu durum da kaidesizlik yaratmaktadır. Mantık olarak tek bir yazım şekli olmalı ve herkes ona uymalıdır, ancak bu gerçekleşmemektedir." demektedir.

Ancak bu durumun Arapça ve Farsça kelimeler için biraz daha farklı olduğunu belirten Hüseyin Câhid, bu kelimelerin çoğu kez o dilin kaideleriyle, Türkçeleşmiş olanların ise zaten bizim imlâmıza göre kullanıldığını söyler. Buna da örnek olarak "sandık" ve "ceviz" kelimelerini verir. Arapçaları "sanduk" ve "cevz" olan bu kelimeleri artık bu şekilde kullanmanın mantıkî bir yönü olmadığını belirterek zaten bu kadar zor beğenen bir tavırla hareket etmemizin menfaatimiz gereği olduğunu ifade eder.⁷⁸

Yazarın bu düşünceleri doğrultusunda, mantıkî bir imlâyı savunduğunu ve sessiz harflerin tek başlarına bir anlam ifade etmediklerini, bunların sesli harflerle anlam ve ruh kazandıklarını belirttiğini görürüz.

⁷⁸ "Hayât-ı Matbuât 28", **Sabah**, nr.3603, 15 Teşrîn-i evvel 1315 / 27 Kasım 1899.

Daha sonraki haftalarda yazarın imlâ meselesine dair bu düşüncelerine **Tercümân-ı Hakikat**'te karşıt bir görüşle cevap verildiği görülür⁷⁹ ve Hüseyin Câhid bu konuyu tekrar ele alır.⁸⁰

Hüseyin Câhid makalesinde ortaya koyduğu mantıkî imlâ tavsiyesine karşı çıktığını ve bunun kabul görmediğini, ancak savunulan karşıt düşüncelerin de ispata muhtaç olduğunu söyler. Ancak Hüseyin Câhid'in ortaya koyduğu "imlâ-yı mantıkî" aleyhinde konuşanların delil olarak gösterdiği hiçbir şey yoktur.

Hüseyin Câhid'in "her hecâda sâit kullanılmalı" tavsiyesini, sakat ve yanlış bulan makale sahibi, "Her hecâda sâit kullanmak gibi söylenmesi pek kolay fakat yapılması hem güç hem gülünç olmak gibi bir fikr-i sâde ve sahîfi akıl ve mantıktır diye bize kabul ettirmek istiyorlar" diyerek Hüseyin Câhid'in imlâyı ıslah önerisi konusundaki tavsiyesini eleştirir.

Hüseyin Câhid'in, Osmanlı imlâsının mantık kaidelerine tâbi olması fikrini de yanlış bulan makale sahibi, onun bizim imlâmızı Avrupa imlâsına uydurmaya çalıştığını, ancak imlâmızın Avrupa imlâsına tâbi olmasının imkânsız olduğunu söyler.

Hüseyin Câhid ise bu iddiaların makale sahibinin şahsî fikirleriyle süslü olduğunu ve ispata muhtaç bulduklarını söyleyerek, iddialarda yanıltıcı düşünceler yer aldığını da belirtir. Meselâ makale sahibinin iddia ettiği gibi, kendisinin Avrupalıların imlâsına bağlı kalma düşüncesinde olmadığını belirtir:

"Diyorum ki imlâda hayat bahsini bir tarafa bırakalım. İtidal-i dem ile düşünelim ve akl-ı mantıkî bize ne tavsiye ediyorsa onu kabul edelim. Tedkikât-ı ilmiye ise bize gösteriyor ki savâmit

⁷⁹ Hüseyin Câhid bu makalesinde sözü edilen kişinin kim olduğundan bahsetmemektedir. Ancak konuyla ilgili diğer makaleler incelendiğinde bu kişinin Doktor Kanber Efendi olduğu anlaşılır.

⁸⁰ "Hayât-ı Matbuât 36", **Sabah**, nr.3658, 10 Kânûn-ı sâni 1316 / 22 Ocak 1900.

ruhsuzdur.Bunlara ruh veren, bunları telâffuz ettiren savâittir.Binaenaleyh bunlar ağızımızdan çıkmak için savâitin îanesine nasıl muhtaç iseler kâğıt üzerinde işâret-i mahsûsa ile zapt ettiğimiz hecâlar dahî tamam olmak için bir sâite muhtaçtır.İhtisâr-ı hâtırı görenin belâsı için bu sâiti bazı yerde hazf etmek tabiatın kanunu hilâfında bir harekettir, mantıksızlıktır” diyerek imlâ konusunda savunduğu fikri açıklayan Hüseyin Câhid, eğer bu konudaki düşünceleri onu Avrupalılarla birleştiriyorsa başka bir delile ihtiyaç olmadığını söyler.

Hüseyin Câhid’in imlâ bahsi dolayısıyla “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında polemige girdiği kişi Doktor Kanber Efendi’dir.⁸¹

Yazar, Kanber Efendi’nin **Tercümân-ı Hakikat**’te yer alan imlâ bahsine dair bir makalesini okur ve oradaki görüşlerinden bahisle kendi düşüncelerini ispatlamaya çalışır.⁸²

Yazar öncelikle Kanber Efendi’nin makalesindeki bazı fıkraların mahiyetini tayin etmek istediğini söyler ve sırasıyla bunları ele alır.

Kanber Efendi makalesinde: “İnsanlar için değil, hayvanlar için bile her şeyde rehber-i hareket olan hissiyâtı imlâ bahsinde de bir tarafa bırakamayız.” demektedir. Hüseyin Câhid , Kanber Efendi’nin bu cümlede hayvanları olgunlaşma bakımından insanların üstünde gösterdiğini, oysaki hayvanlarda hareket noktasının akıldan çok hisler olduğunu söyler.Hayvanlar akıllarının değil hislerinin yardımıyla hareket ederler.Kanber Efendi’nin böyle bir cümle sarf etmesi ilginçtir.

İkinci husus, Kanber Efendi: “ Osmanlı ânâsır-ı selâsesini birbirlerinden tefrike kalkışmak ânâsır-ı erbaayı tefrike kıyâm kadar mûgayir-i akıl ve hikmet olduğunu ve...” şeklinde bir hüküm vermektedir.Kanber Efendi’ye göre Osmanlı lisanının üç ana unsuru Türkçe, Arapça ve Acemcedir.

⁸¹ Konuyla ilgili başvurduğumuz kaynaklarda şahıs hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

⁸² “Hayât-ı Matbuât 34”, **Sabah**, nr.3645, 27 Kânûn-ı sâni / 8 Ocak 1900.

Hüseyin Câhid bu düşünceye karşı çıkar ve eğer Kanber Efendi Avrupa dillerinin kökenine ve felsefesine dair yazılan incelemeleri okumaya zaman ayırsaydı, Arapça ve Acemceyi Osmanlı dilinin bir unsuru gibi göstermek hatasında bulunmazdı diyerek, bu konuda şöyle bir açıklama yapar.

Dünya dillerinin esasında üç gruba ayrıldığını belirten yazar, birinci sınıfın tek heceli diller, ikinci sınıfın eklemeli diller, üçüncü sınıfın ise çekimli dillerden meydana geldiğini söyler.

Türkçenin bu gruplardan ikincisine, Arapçanın üçüncü sınıfın Sami dilleri şubesine, Acemcenin ise yine üçüncü sınıfın Hint-Avrupa dilleri şubesine dahil olduğunu belirterek, bu iki dille Türkçe arasında hiçbir ilginin bulunmadığını söyler. Bunların Osmanlıcanın unsurlarını teşkil edemeyeceğini, çünkü karma bir dilin olamayacağını, Türkçenin Acemceden ve Arapçadan alınmış birtakım kelimelerle meydana gelmiş bir dil olmadığını belirtir.

Üçüncü husus, Kanber Efendi'nin makalesinde “kalıb-ı imlâ” gibi bir terkip gördüğünü söyleyen Hüseyin Câhid, “imlâ için mahsus, muayyen bir kalıp ittihazı yazının takip ettiği tarîk-i tekâmülde geri geri giderek hiyeroglif devirlerine doğru çıkmak demektir” diyerek “imlâ kalıbı” düşüncesinin köhne ve yanlış olduğunu belirtir.

Hüseyin Câhid, Kanber Efendi'nin imlâ meselesine meraklı olduğunun görüldüğünü, ancak sağlam bir esas ve ilmî kaideler doğrultusunda çalışmadığının açık olduğunu belirterek, otuz beş senedir bu konular üzerinde çalıştığını söyleyen Kanber Efendi'nin değil otuz beş sene, yüz otuz beş sene daha çalışsa bunun vakit kaybından başka bir şey olmadığını ifade eder.

Makaledeki bazı fıkralara bu şekilde değindikten sonra ,Hüseyin Câhid asıl meseleye gelindiğini söyleyerek, Kanber Efendi'nin “imlâ-yı mantıkî” aleyhindeki

düşüncelerini gözden geçirmeye başlar.Kanber Efendi'nin öne sürdüğü kaideler özetle şöyledir:

Birinci kaidede, Kanber Efendi orta hecelerde üstün kullanmamıza gerek olmadığını, orta hecelerde sesli harf yazılmaması gerektiğini söylemektedir.

İkinci kaidede, şiirlerin sonunda kafiye yaparken iki sesli harf kullanmaya gerek olmadığını, birinin yeterli olduğunu söyler.

Üçüncü kaidede, kendisinden önceki harfle birleşen edat hecelerine sesli harf koymaya gerek olmadığını, onu esreyle okumak gerektiğini söyler.

Kanber Efendi beşinci, altıncı ve yedinci kaidelerinde de sâitlerin çeşitlerine ait bilgiler verir.Ancak Hüseyin Câhid bu düşünceye karşı çıkarak, “bir kere hecede sâit kullanmayı kabul edelim de nevini tayin sonraya kalsın” diyerek onu eleştirir.

Hüseyin Câhid'in yaptığı bu eleştirilere kayıtsız kalamayan Kanber Efendi ilerleyen günlerde ona cevap mahiyetinde birtakım sözler sarf eder.

Kanber Efendi, Hüseyin Câhid'in, fikirlerini gazetelerde ilân ederek kabul ettiremeyeceğini, hem onlar gibi iktidar sahibi olmayanlara kabul ettirmenin de bir fayda sağlamayacağını, savunduğu fikirleri öncelikle yüksek bir makama kabul ettirip ondan sonra gazete sayfalarında yayımlaması gerektiğini belirtir.Zaten bunu başardıktan sonra da onlar gibi yetkisiz kişilerin onayını almasına da gerek kalmayacaktır. “Sandık, ceviz, katran, fincan, fistan... kelimeleri hakkında bir usul meydana getirdim, Abel Hovelacque da kitabında bunu tavsiye ediyor diye belirtiniz, Encümen-i Teftiş ve Muayene'den alacağınız cevaba göre hareket ediniz” diyerek Hüseyin Câhid'e alaylı bir şekilde akıl verir.

Hüseyin Câhid ise Kanber Efendi'nin, bahsi lüzumsuz ve ilgisiz sözlerle uzattığını belirterek, bu durumu onun yaşlılığına bağlar. Onun sözlerine karşılık savunmasını yapar ve öncelikle Encümen-i Teftiş ve Muayene'nin imlâ bahsinde yetkili bir makam olamayacağını söyler. Hüseyin Câhid imlâ konusuyla ilgili fikirlerini Kanber Efendi ve onun gibilere kabul ettirmek için yazmaya başlamadığını, konuyla ilgili fikirlerini **Tarîk** gazetesinde görülen bu bahisle ilgili makaleler üzerine yazmaya başladığını ifade eder.

Bir imlâ usûlü meydana getirme iddiasında olmadığını da söyleyen Hüseyin Câhid bunu Kanber Efendi'nin uydurduğunu, zaten imlâ usûlünü dilin doğal olarak meydana getireceğini, bunu kendisinin yapmasına gerek kalmayacağını belirtir.

Kanber Efendi, Hüseyin Câhid'den "imlâ-yı mantıkî"ye ait bir örnek getirmesini ister. Hüseyin Câhid ise şimdiye kadar "imlâ-yı mantıkî" ile yazılmış yarım sütunluk bir yazı örneği gösterememesine sebep olarak harflerimizdeki eksikliği öne sürer ve "v'ler, y'ler, he' ler hep tâdile muhtaçtır" der. Ancak bütün bu eksikliklere rağmen **Hayât-ı Muhayyel**'in 112. sayfasını buna örnek olarak verir.

Hüseyin Câhid, Türkçenin Arapça ve Acemce ile ilgisinin bulunmadığını iddia ettiği, Arapça ve Acemcenin Türkçenin unsurlarından olmadığını söylediği bir önceki yazısının da Kanber Efendi tarafından yanlış anlaşıldığını belirtir. Kanber Efendi Osmanlı imlâsının Avrupa dillerinden yapılacak iktibasla ıslah edileceğinin iddia edildiğini sanmış, oysaki yanılmıştır. Üzerinde durulan konu bu değil, dünyada karma bir dil bulunmadığıdır, dolayısıyla Arapçanın ve Acemcenin Türkçenin unsurlarından olamayacağıdır. Asıl hataya düşenin Türkçe ile zerre kadar ilgisi bulunmayan Arapça ve Acemce kaidelerle imlâyı ıslah etmeye çalışan Kanber Efendi olduğunu belirterek onu eleştiri yağmuruna tutar.

Hüseyin Câhid ayrıca Arapçayı dinimizin dili diye öğrendiğimizi, Türkçenin bir unsuru diye öğrenmediğimizi söyler. Üstelik Osmanlı ülkesinde pek çok insan yaşamakta ve bunların içinde gayr-ı müslim olanlar da bulunmaktadır. Bunlar dil

olarak sadece Türkçe öğrenirler, çünkü Arapça müslümanların dinî dilidir, diğerlerinin bunu öğrenmeye mecburiyeti yoktur.Eğer Arapça Türkçenin bir unsuru olsaydı, gayr-ı müslimler sadece Türkçe öğrenmekle kalmayıp, Arapça'yı da öğrenirdi.

Hüseyin Câhid Kanber Efendi'nin bunca söyledikleri içinde “hurûf-ı hecâyı tebcîl etmeksizin imlâ-yı mantıkî üzere yazı yazılamaz” şeklindeki cümlesinin doğruya en yakın cümle olduğunu belirtir.Çünkü yazara göre harflerimiz ıslaha muhtaçtır,hele “savâit” mutlaka tadil edilmelidir.

Hüseyin Câhid'in “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında Kanber Efendi ve imlâ meselesine dair başka yazısı yoktur.Yukarıda da söylediğimiz gibi bu mesele devrinde pek çok tartışmaya yol açmış ve bir türlü çözümlenememiştir.

1.5. Devrindeki Yazarlara Dair Görüşleri

1.5.1. Ali Kemal

İkdam'ın Paris muhabiri Ali Kemal'le onun Servet-i Fünûn'a karşı yaptığı eleştiriler vasıtasıyla sık sık karşı karşıya gelen ve çeşitli polemiklere giren Hüseyin Câhid, ona aslında önceleri takdir eden gözlerle yaklaştığını **Edebî Hatıralar**'ında şöyle ifade eder⁸³: “ Gariptir, Ali Kemal Bey'i şahsen hiç tanımadım.Avrupa'ya kaçmış olması, oradan **İkdam** gazetesine mektuplar yollaması kendisini gıyâben takdir etmeğe, sevmeğe beni sevk ediyordu.”Aralarındaki münakaşaları ise kaderin

⁸³ Hüseyin Câhid, **Edebî Hâtıralar**, s.90

bir oyunu olarak yorumlayan yazar, “Böyle olduğu halde, sanki hayatın evvelden verilmiş bir hükmü bizi daima birbirimize karşı mevki almaya sevk etti.” diyerek onunla aralarında 1314(1898) senesinde başlayan edebî münakaşaların daha sonra da siyaset sahasında tekrar ettiğini belirterek âdetâ şikâyet eder. İşte bu karşıt fikirlerin sebep olduğu görüş ayrılıklarından biri de “Hayât-ı Matbuât” sütunlarına yansımıştır. Konu Muallim Naci’dir.⁸⁴

İkdam’ın Paris muhabirine göre Muallim Naci’nin edebî gelişmeye ve ilerlemeye olan faydaları **Tercümân-ı Hakikat**’ten çekilmesiyle son bulmuştur.**Tercümân-ı Hakikat**’te bulunduğu sürece Paris muhabiri Muallim Naci’yi yeni bir çığır sahibi addetmiş, **Ateşpâre**’deki birkaç parçayı “evvel ve âhir” arasındaki bağı korumak için lüzumlu bir edebiyat vadisi sanmış, fakat Muallim Naci bu ümidini boşa çıkarmıştır.

Paris muhabirine göre bunun sebebi; Muallim Naci’nin doğu düşüncesi ve edebiyatıyla çok eskiden beri ilgilenmesine rağmen Batı edebiyatına ait eserlerle ve fikirlerle çok az meşgul olmasıdır.Muallim Naci sadece Victor Hugo’dan ve Sully Proudhomme’dan iki üç manzume okumuş, tercüme etmiş, bunun dışında da Batı edebiyatıyla pek bir bağı olmamıştır.Oysaki yeni edebiyatın kurucuları Batı edebiyatını, eserlerini ve fikirlerini uzun uzadıya incelemişler, anlamışlar ve işe öyle başlayıp başarılı olmuşlardır.Ona göre Muallim Naci de eğer Batılı eserlere ve fikirlere vâkıf olsaydı, edebiyatımızın ihtiyaçlarını daha iyi anlar, sahip olduğu Allah vergisi yeteneği kullanarak yeniliğe ve ilerlemeye hizmet eden eserler meydana getirebilirdi.

Ali Kemal, “Muallim Naci’nin, Batılı düşünceye ve eserlere vâkıf olamaması, edebiyatımızın ihtiyaçlarını idrak edememesi, eserlerini de mahdut bir yola sokmuştur.” diyerek.Böyle olmasının sebebi olarak ise “hesaba gelmez

⁸⁴ “Hayât-ı Matbuât 16” , **Sabah**, nr.3498, 2Ağustos 1315 / 14 Ağustos 1899

tilmizlerin, arkadaşların adamcağızın etrafını sarması, sımâh-ı gururunu lâ-yenkâtı' bir terâne-i tebcîl ile doldurmaları”nı göstermiştir.

Ali Kemal'in bu düşüncelerine karşılık Hüseyin Câhid “Vâkıa Paris muhabiri Muallim Naci Efendi'nin mahdut bir tarîka saptığını görmüş, artık yeni bir çığır sahibi addedilemeyeceğini anlamış ama kim bilir her nedense o da bir şey söylememiş...” diyerek Muallim Naci'yi bu şekilde eleştiren Paris muhabirine, “Mâdem sen de her şeyin farkındaydın,onun etrafındakilerden biriydin, neden onu uyarmadın” şeklinde soru sorarak eleştiride bulunmuştur.Hüseyin Câhid'e göre Muallim Naci'ye asıl büyük zarar Ali Kemal Bey gibi her şeyi bilen tenkitçilerin susmasından dolayı gelmiştir.Muallim Naci'ye en büyük düşmanının yapamayacağı şeyi dostlarının susması, sessiz kalması yapmıştır.

Ali Kemal ve Hüseyin Câhid arasındaki bu görüş ayrılığı ufak çaplı bir fikrî ayrılık olarak kalmış, bir polemik şeklini almamıştır.

1.5.2. Mehmed Rauf

Mehmed Rauf'la **Mektep** risalesine gönderdiği bir mektup sayesinde tanışan ve kısa sürede dost olan Hüseyin Câhid, onu, sevmek için yaratılmış bir insan olarak nitelendirmiş ve hayatının sonuna kadar onunla dostluğunu sürdürmüştür.⁸⁵

Aynı saflarda yer aldıkları ve Servet-i Fünun edebiyatı içerisinde pek çok yeniliğe imza attıklarından birbirlerinin yazdıkları hakkında da zaman zaman yorumlarda bulunmuşlar ve fikir alışverişi yapmışlardır.

Hüseyin Câhid'in “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında ona dair yazdığı iki yazısı vardır.Bunlardan ilki Mehmed Rauf'un **Servet-i Fünun**'da çıkan “Aşk ve Vefa” adlı

⁸⁵ Hüseyin Câhid, **Edebi Hâtıralar**, s.151

yazısı üzerinedir.⁸⁶Yazıda üzerinde durulan konu “Aşk var mıdır? Yok mudur?” sorusudur.

Mehmed Rauf, burada bir gencin ağzından aşkla ilgili düşüncelerini sıralar ve aşk yoktur neticesini çıkarır.Çünkü bir kişinin karşısındakinden hoşlanması, ona âşık olması, onda istediği bir şeyin olmasından dolayıdır. “Bazı hallerin, tavırların karşısındaki kişi tarafından beğenilmesi, onun zevkine, menfaatine uygun olması aşk mı demektir? Kısacası o kişi onun istediği gibi olduğum için mi beni sevecek, âşık olacak? Yani o anki hallerim ona uygun olmasaydı beni sevmeyecek miydi?” gibi sorular da sorarak, aşkın karşılıklı menfaatler sonucu ortaya çıktığını, buna da aşk denilemeyeceğini söyler.

Hüseyin Câhid ise bu düşüncenin yanlış olduğunu, bir kadınla bir erkeğin elbette karşısındaki kendisinin istediği gibi olduğu için birbirlerini sevdiklerini belirtir.Ona göre her insan mutlaka karşısındaki insanda birtakım özellikler arar ve bu özellikler kimde varsa onu sever, bu gayet normaldir.Aradığımız özellikler o kişide yoksa sevemezsiniz.Bu durumda hâlâ aşk vardır, yoktur iddialarına girmek ise faydasızdır.O halde herkes kafasında bu hâle “aşk” yerine farklı bir ad vermeye beyhude yere uğraşmaya devam etmelidir.

Mehmed Rauf’la ilgili bir diğer yazısında ise onun yine **Servet-i Fünun**’da yayımlanan “ Bizde Roman” adlı makalesinden bahseder.⁸⁷

Hüseyin Câhid önce, son asırda romanların değer kazandığını, bunun da sebebinin romanın sosyal hayatı tasvire tiyatro ve manzum eserlerden daha müsait olduğunu söyleyerek konuya bir giriş yapar.

⁸⁶ “Hayât-ı Matbuât 19”, **Sabah**, nr.3527, 31 Ağustos 1315 / 12 Eylül 1899

⁸⁷ “Hayât-ı Matbuât 21”, **Sabah**, nr.3540, 13 Eylül 1315 / 25 Eylül 1899

Mehmed Rauf da romanların bu ilerlemesi karşısında bizim kitaplarımızı gözden geçirerek, bizdeki romancılık hakkında bir makale yazmıştır.

Bizim romanlarımızı gözden geçirdikten sonra oldukça üzülen Mehmed Rauf : “Hayatımızda yalnız yazdıklarımız mı var?Doğrusu yazdıklarımızı da hayatımızdaymış gibi yazmıyoruz.Bunlar burada geçtikleri gibi pekâlâ başka bir muhitte de geçebilirler; eşhas bizim tanıdığımız, etrafımızda yaşayan adamlara benzeyen, vak’aları etrafımızdaki vukuâtтан ibâret olan romanlar ne vakit yazılacak” diye sorar.

Mehmed Rauf: “Şimdiye kadar Türkçede basılan romanları göz önüne getiriyorum, hep tahayyülât ve tasvirât ile meşgul olunmuş.En çok iştiğâl olunan şey bî-şüphe üslûbdur, bu üslûbu da bir romancı gözüyle etrafımıza bakıp kullanmamışlardır.” diyerek H.Taine’in “Roman bir aynadır ki hayat ve tabiatın bütün vücûhu onda in’ikâs eder” sözünü hatırlar, “Mademki hayat ve tabiat tasvir edilecektir, hayat ve tabiat demek bizim gördüğümüz, yaşadığımız hayat, etrafımızdaki tabiat demek değil midir? Halbuki eserlerimizde en çok bulunmayan bir şey varsa zannediyorum ki bunlardır” der ve bizim romanlarımızda bunların hiç birinin olmamasından duyduğu rahatsızlığı ifade eder.

Hüseyin Câhid Mehmed Rauf’a katılmakla birlikte şunu sorar: “Kaç romanımız var?**Nemîde, Sergüzeşt, Ferdi ve Şürekâsı, Mâi ve Siyah, Ferdâ-yı Garâm, Salon Köşelerinde, Aşk-ı Memnû**... roman diye gösterebileceğimiz eserler bunlar değil mi? Halbuki Mehmed Rauf’un birçok temennileri vardır ki altı yedi kitabın bunları ihâtası kabil değildir.Yani bizde roman denilecek o kadar az kitap vardır ki, Mehmed Rauf’un saydığı özellikler ve temennîler için bu kitaplar yeterli değildir, azdır.”

Mehmed Rauf bizim romanlarımızda gelinkaynana ilişkileri, sefalet, dolandırıcılık, cinayetler, bîçareler, sefiller, zevceler... gibi konuların işlenmediğine dikkati çekerek, romanın bunları da yazması gerektiğini söyler.

Hüseyin Câhid ise bunu kendisinin de temenni ettiğini vurgulayarak, bu durumun sadece temennide kalacağını da belirtir. Ona göre bu konuda romancılarımızda da kabahat yoktur, çünkü bu konularda yazabilmek için, bu tarz konularda yeterli bilgiye sahip olmak gereklidir. Sefaletin çekildiği, cinayetlerin işlendiği mahaller gezilerek, çaresiz hayatlar anlatılamaz. Romanlarda bu gibi meselelerin yer alması ancak, bu konuları bilenler tarafından ele alınmasına bağlıdır.

Mehmed Rauf, yazarların “ihtirâsât-ı hayatiyeyi, bütün temayülâtıyla insanlığı” tasvir etmeleri gerektiğini belirtirken, Hüseyin Câhid bu düşünceye katılmayarak insanların hususî ve samimî hislerini tasvir etmenin, herkesin özel hayatını teşhir etmek demek olduğunu söyler. Oysaki eserlerde hayatı ortaya koymak, hayata yer vermek bu demek değildir. Kişisel temayüller ve ihtiraslar romanlara girerse bunlar yazarın hayatı kendince yorumlamasının bir neticesi olarak görülür. Bu durumda Hüseyin Câhid romancılarımızın şimdiki tarzında herhangi bir yanlışlık görmediğini belirtir ve Mehmed Rauf’un bütün temâyülatıyla insanlığı, sadece aşkıyla değil bütün ihtiraslarıyla insanlığı tasvir etmek yolundaki arzusunu da imkânsız bulduğunu ifade eder. Bütün bu hırsları, istekleriyle insanlığı tasvir etmenin kendisine yorucu, kahredici, öldürücü zâlim bir hayâl gibi geldiğinden söz eden Hüseyin Câhid, Mehmed Rauf’un bu emel arkasından koşmasını da onun iyi bir sanatkâr olmasına bağlar. Çünkü o eserlerinden, yazılan şeylerden memnun olmayarak, daima daha iyisini, daha başka türülerini isteyerek kendisini geliştirmiştir.

Gece Yolcuları, Londra Bîçâregânı, Hüseyin Fellâh gibi kitapları okuyarak ilk örnekleri gören ve önceleri romancılığı bundan ibaret zanneden Mehmed Rauf’un kendini geliştirmesi ise ayrıca dikkate değer bir durumdur. Çünkü bu eserlerin tesirinden kendini kurtarabilmek de büyük bir yetenek ister. Pek çokları

vardır ki, yeteneksizlik, bilgi eksikliği gibi sebeplerden dolayı bu ilk tesirden kendilerini kurtaramayarak gittikçe aşağılaşır bir halde kalmışlardır. Mehmed Rauf ise Avrupa kültürüyle kendisini donatarak, **Servet-i Fünun** okuyup gıdasını oradaki eserlerden, edebî sohbetlerden alarak gelişimini tamamlamış ve nadîde eserler vücuda getirmiştir. Ayrıca “romanlarımızda hayatımız yok, biz mevcut değiliz” diye yakınan Mehmed Rauf’un sabırsızlık ettiğini düşünen Hüseyin Câhid; romanlarımızda hayatımızın var olduğunu, ancak eksiklikler bulunduğunu, zaten roman diyebileceğimiz eserlerin sayısının beş, altı kitabı geçmeyeceğini söyleyerek “Hiç şüphesiz Mehmed Rauf’un da istedikleri yazılacaktır, ama ne zaman olacağını bilemeyiz, temennî edelim ki bu zaman bir an evvel gelsin” diyerek konuyla ilgili fikrini belirtir.

2. BATI EDEBİYATIYLA İLGİLİ OLANLAR

2.1. Yazarlara Dair Görüşleri

2.1.1. Emile Zola

Matbuâtımızda Emile Zola'nın lehinde aleyhinde pek çok yazı yazıldığını belirten Hüseyin Câhid, bunların çoğunun onun dört, beş eserini okuduğunu itiraf edenler tarafından kaleme alındığını, Avrupa'da bile Emile Zola'nın aleyhinde bulunanların, bu kadarını yapmaya çekindiklerini söyler.

Emile Zola'nın eserleri açık, ahlâka aykırı olmak gibi çeşitli noktalardan eleştirilirken, asla şüphe edilemeyecek bir şey vardır ki o da: “Emile Zola'nın bunları para kazanmak hırsıyla yapmadığıdır. O ,ne yazdıysa fikrini, vicdanını, kanaatini söylemek için yazmış, bütün eserlerinde insaniyet için insaniyete lâayık bir hayat aradığını isbat eylemiştir” diyen Hüseyin Câhid, onun eserlerini eleştirenlerin, bu eserleri Fransızcasından okuması gerektiğini söyler.⁸⁸

Hüseyin Câhid daha sonra **Servet-i Fünun**'da yayımlanan “Emile Zola ve Âsânı” adlı makale üzerinde durarak bu makaleden büyük bir övgüyle bahseder⁸⁹: “Şimdiye kadar Türkçede yalnız Emile Zola hakkında değil, büyük muharrirlerden hiçbirisine dair bu derece mükemmel, etraflı bir tedkîk-i edebî yazılmamıştır.”

⁸⁸ “Hayât-ı Matbuât 26”, **Sabah**, nr.3589, 1 Teşrîn-i sâni 1315 / 13 Kasım 1899

⁸⁹ “Hayât-ı Matbuât 33”, **Sabah**, nr.3638, 20 Kânûn-ı evvel 1315 / 1 Ocak 1900

Emile Zola hakkında şimdiye kadar bizde verilen bilgilerin çoğunun eksik ve yetersiz olduğunu söyleyen yazar, Emile Zola'nın zannedildiğini gibi ahlâksızlık yanlısı bir insan olmadığını, sadece rezillikleri ve ahlâksızlıkları bizlere göstererek bunlardan nefret etmemize yardımcı olan bir kişiliğe sahip olduğunu belirtir. Hüseyin Câhid'e göre o, en ahlâklı ve namuslu yazarlardan biridir ve onun eserlerindeki ahlâkî derinliğin mânâsını anlamayan, anlamak istemeyen birtakım adamlara göre eserleri ahlâksızlık, rezillik numunesidir. Oysaki bu yanlış bir değerlendirmedir.

Servet-i Fünûndaki makalede Emile Zola'ya karşı yapılan bu eleştirilerin sebepleri üzerinde durulmuş ve şu sonuca varılmıştır: “Edebiyat çevrelerinde insanlar her zaman takdir ve tebriklerle karşılaşmaz, bazen de takdir ve terbiyesizliklerle karşılaşır. İşte bunun sebebi insanların yetişme çağında edindikleri bilgi ve kanaatlerini bir türlü değiştirememeleridir. Şahsî fikir ve düşünceler kolay kolay değişmez, bu yüzden de yeni bir fikir karşısında, eski fikirleri terketmek kolay değildir. Birçok büyük münekkid zamanında beğenmediği, aşağıladığı ve sonradan büyük birer yazar olmuş kişilerin yaptıklarını, bir süre sonra kabul yoluna gitmiştir. Çünkü başta almış oldukları terbiye, zihinleri dolduran fikirler, onları yeni fikirlerin kabulünden men etmiştir. İşte Emile Zola'ya karşı gösterilen düşmanca tavırlar ve haksız iddiaların başlıca sebebi budur.”

Hüseyin Câhid'e göre bu eleştirilerin başka sebepleri de vardır ki bunların başında Emile Zola'nın kendisi gelmektedir. O yazmaya başlayıp yayın dünyasına girdiği günden itibaren, akademi üyelerini, Dârülfünun mezunlarını, münekkitleri kendisinden soğutarak, uzaklaştırmış, ayrıca kilise aleyhindeki hücumlarıyla da düşmanlar vücuda getirmiştir. Bu yüzden de şimdiye kadar hiçbir yazarın karşılaşmadığı hakaretlere, itirazlara hedef olmuştur. Ancak şu da söylenmelidir ki o zamana kadar hiçbir yazara bu kadar iftira atılmamış, bu kadar hakaret edilmemiş ve hiçbir yazar bu kadar hırpalanmamıştır.

Zaten okuyucular da Emile Zola'nın edebî ve felsefî görüşlerine tamamen hâkim olamamışlar, onu anlamak için takip edilmesi gereken fennî ve felsefî ilerleyişlerden de habersiz kalmışlardır. Bu bakımdan Zola'yı anlamamak tabiidir.

Ancak daha sonra asrın hislerini, sosyal hayatını ve fennini mükemmel olarak tasvir edenin bir tek Zola olduğunu anlayan Fransa aydınları, bugün geçmişte yaptıklarından utanarak onun büyüklüğünü kabul etmiş ve af dilemişlerdir.

Servet-i Fünûndaki makalede yer alan bu düşünceler Avrupa'da Emile Zola'ya yapılan hücumların nedenlerini ve bu hücumları yapanların sonra nasıl pişman olduklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Bütün bu görüşleri aktaran Hüseyin Câhid daha sonra "Fakat bize ne oluyor? Biz niye bu yazara karşı atıp tutuyoruz, ne sebepimiz var?" diye sorar. Buna cevap olarak da: "Fakat bu kadar haksızlığa karşı nezaket ile muamele etmek vakit kaybetmek, onlara biz de laf söyleyebiliriz zannını vermek değil midir?" diyerek de bizim münekkitlerimizi eleştirir.

Hüseyin Câhid Emile Zola'yı eskiden beri sevip takdir ettiğini, hele şu son Dreyfuss olayından sonra takdir hislerinin daha da arttığını belirtir. **Edebî Hatıralar**'ında da onun itirazlara karşı nasıl ayakta durduğundan ve mücadelede pervasız davranmak hususunda ona benzemekten mutluluk duyduğundan bahsederek ona olan hayranlığını ifade edecektir.⁹⁰

Büyük adamları tanımının bizim için faydadan başka bir şey meydana getirmeyeceğini söyleyerek Emile Zola hakkında ne kadar uzun, ne kadar etraflı bir araştırma yazılsa bunların az geleceğini söyler. Hattâ **Servet-i Fünûndaki** makaleyi bile kısaltılmış ve az bulur. Bu yüzden, onu daha iyi tanımak için özel hayatı

⁹⁰ Hüseyin Câhid, **Edebî Hâtıralar**, s.61

hakkında daha çok bilgiye sahip olmak gerektiğini söyleyerek Guy de Maupassant'ın Emile Zola hakkında yazdığı bir eserden alıntı yaparak, özel hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgiler verir. Bu eserden aldığı bölümde Emile Zola'nın evinden, evindeki hayatından, evinin bulunduğu yerin tabiatından... bahsedilmektedir.

Daha sonra Hüseyin Câhid, Paul Alexis'nin **Bir Dostun Notları** adlı eserinden Emile Zola'nın bir gününün nasıl geçtiğinin anlatıldığı bölümü alıntılar. Bu uzun alıntıdan sonra yazar, büyük adamların özel hayatları anlaşılmadıkça, eserlerinin mahiyetinin de anlaşılamayacağını iddia edenlerin haklı olduğunu söyler. Zola'nın özel hayatının bilinmeden, otuz, kırk seneden beri yazılan o büyük eserlerin nasıl yazıldığına dair daha geniş bir bilgiye sahip olunamayacağını belirtir.

Yazar, bu büyük yazarın tek bir eserinden bile mahrum olan matbuat ve edebiyatın da bu durumdan utanç duyması gerektiğini ifade eder.

2.1.2. Goncourt Kardeşler

Hüseyin Câhid, uzun süredir mahkemesi süren Goncourt Akademisi'nin nihayet teşekkül edeceği haberini vermek suretiyle yazdığı yazısında, Goncourt Kardeşlerden bahsetmeyi de uygun görür.⁹¹

Onların, herkesin anlayamadığını, derin, öldürücü bir üzüntü içerisinde ölmez eserler meydana getirdiklerini, iki kardeşin eserlerinin altına tek bir imza attıklarını, bir eser yazacakları zaman notları beraber aldıklarını, başlıca sahneleri

⁹¹ "Hayât-ı Matbuât 43", **Sabah**, nr.3707, 28 Şubat 1316 / 12 Mart 1900

beraber kararlaştırdıklarını, ayrı ayrı yazdıkları yazıları birbirlerine okuyarak, bunları birleştirip tek bir eser vücuda getirdiklerini, hatta zamanla, yazdıklarının birbirinden ayırt edilemez bir hâle geldiğini de belirtir.

Hüseyin Câhid, Goncourt'ların eserlerinde en önce dikkati çeken şeyin duygularındaki şiddet ve yoğunluk olduğunu söyler, zaten onları diğer büyük yazarlardan ayıran da yaradılışlarındaki bu özel duygu dünyasıdır.Onlar her kelime, her cümle ile göz önünde bir manzara oluştururlar.Sanki kalem kullanmazlar, ellerinde bir fırça ya da hakkâk kalemi vardır, bize canlı, yaşayan bir dünya icad ederler.Bu durumun onların resim sanatıyla ilgilenmelerinden kaynaklandığını belirten Hüseyin Câhid, resim meraklarının onlarda hiçbir zaman kaybolmadığını, hatta roman için bazı notları resimle aldıklarını ifade eder. İşte bu resim fırçasının nezâketi, dikkati onların nesirlerinde kendisini gösterir.

Goncourt Kardeşler'in üslûplarında da büyük bir dünya olduğunu söyleyen yazar,onların tekrara önem vermediklerini ve dil bilgisi kurallarını alt üst ettiklerini belirtir.

İnsan, onların eserlerini okurken sayfalardan âdetâ bir hayat taşığını hisseder. Halbuki bu meziyetleri önceleri hiç takdir edilmemiştir.Sanatkârlık hislerinden mahrum bazı adamlar şimdiye kadar alıştıkları eserlerden başka türlü olan bu romanlar karşısında lakayt kalmışlardır.Hüseyin Câhid bu durumun Jules de Goncourt'un asabiliğini şiddetlendirdiğini, en ufak bir gürültüden bile etkilenen hassas ruhunun bu duruma dayanamayıp iyice yıprandığını ve bir süre sonra da öldüğünü söyler.Jules, bu hasta sınırlarına rağmen vefatına kadar pek çok ölmez eser de yaratmıştır.

Yalnız kalan Edmond de Goncourt ise iyice içine kapanmış, yazıyı, edebiyatı her şeyi bırakmış, ancak bir süre sonra yavaş yavaş kendine gelerek bunca yıllık çalışma ve emeğin mükâfat ve yadigârlarıyla dolu olan evi onu tekrar hayata bağlamıştır.

Goncourtlar'ın en önemli emellerinden birinin akademi kurulması olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, bu akademide sadece romancı ve şairlere yer verilmesini de vasiyet ettiklerini belirtir.

Edmond de Goncourt bu akademi hakkında bir vasiyetnâme bırakmış ve ölümünden sonra akademinin kurulması için çalışmalara başlanmıştır.

Vasiyetnâmedeki pek çok hükmü yerine getiren üyelerin sıkıntıda kalmayacaklarını, hiçbir şeye muhtaç olmayacaklarını söyleyen Hüseyin Câhid azaların sadece nefis eserler meydana getirebilmekle meşgul olacaklarını belirtir ve kurulması için önünde artık hiçbir engel kalmayan akademinin pek çok sanatçı ve eser meydana çıkaracağını ifade eder.

3. TERCÜMEYLE İLGİLİ MAKALELER

Tercümeyle ilgili problemler edebiyat dünyasında sıklıkla gündeme gelmiş ve çözüm yolları aranmıştır.Hattâ klâsiklerin dilimize çevrilmesi meselesi devrin belli başlı konularından birini teşkil etmiş ve Ahmet Midhat Efendinin başlattığı Klâsikler Tartışması içerisine Cenab Şahabeddin, Necip Âsım, İsmail Avni, Hüseyin Dâniş, Ahmed Râsim, Hüseyin Sabri, Said Bey gibi pek çok edebiyatçının da dahil olmasıyla üç ay kadar sürmüştür.⁹² Ancak biz Hüseyin Câhid'i bu tartışma içerisinde göremeyiz.Bu yüzden onun tercüme konusuyla ilgili fikirlerini “Hayât-ı Matbuât” sütunlarındaki görüşleri doğrultusunda inceleyeceğiz.

Yanlış tercümelerden doğan hatalar hem eserin anlaşılmasına sebep olmakta hem de değerini düşürmektedir.İşte Hüseyin Câhid de bu düşünceler doğrultusunda **Manon Lescaut** adlı çok meşhur bir eseri ele alır⁹³ ve karşılaştırmalı bir yöntemle,doğru çevirileri kendisi yaparak yanlış tercümelerin eseri nasıl anlaşılabilir bir hâle getirdiğini gösterir.

Eser Fransız ve dünya edebiyatının önemli eserlerinden biridir ve forma forma basılan eserin sadece ilk altı sayfasından verilen örneklerle yazar, bu hataların eserin değerini nasıl düşürdüğünü gösterir.⁹⁴

1- Yanlış tercüme:

⁹² Ayrıntılı bilgi için bk. Ramazan Kaplan, **Klâsikler Tartışması Başlangıç Dönemi**, Ankara 1998.

⁹³ Hüseyin Câhid yazısında eserin yazarından hiç bahsetmez, ancak yaptığımız araştırmalar sonucu eserin Fransız yazar L'abbé Prévost'a (1731-1938) ait olduğu görülmüştür.

⁹⁴ “Hayât-ı Matbuât 27”, **Sabah**, nr.3596, 8 Teşrîn-i sâni 1315 / 20 Kasım 1899

“ Kuvve-i askeriyye tarafından altışar altışar zincire bağlanan kızlar arasında bir tanesi var idi ki çehresi, vaziyeti, bulunduğu hal ile gayr-i mütenâsib bulunuyor, etvâr-ı sâiresi onun bir asil familyadan olduğuna bence şüphe bırakmıyor.”

(**Manon Lescaut** tercümesi)

Şu fıkra doğru olmak için şöyle tercüme edilmeliydi:

“ Bellerinden altışar altışar zincire bağlanan on iki kız –âlûfte- arasında bir tanesi vardı ve bunun tavrı, simâsı bulunduğu mevki ile o kadar az mütenâsib idi ki kendisini başka bir hâl ve mevkide görmüş olsa idim asil bir aileye mensub zann ederdim.”

İzah:

Evvelâ **Manon Lescaut** tercümesinde görülen “kuvve-i askeriyye tarafından” sözü Fransızcada yoktur, diyen yazar; bu “par le milieu du corps” yani “bellerinden” demek olan kelimenin yanlış anlaşılması üzerine Türkçesine ilâve edilmiştir diyerek hatanın neden kaynaklandığını belirtir.

Ayrıca fıkranın ikinci kısmının da hiç anlaşılmadığını ve “kendisini başka bir hâl ve mevkide görmüş olsa idim asil bir aileye mensub zann ederdim” tercüme-i sahîhasına mukabil “etvâr-ı sâiresi bunun bir asil familyadan olduğuna bence şüphe bırakmıyordu” şeklinde tercüme etmenin külliyen hata olduğunu söyler.

2- Yanlış tercüme:

“ Kuvve-i cebriyye ile maksadına muvaffak olmanın istihâlesi taayyün ettikten sonra bütün müdafaa silâhların tesirsiz kaldı.”

(**Manon Lescaut** tercümesi)

Şu fıkra doğru olmak için şöyle tercüme edilmeliydi:

“ Kuvve-i cebriyye ile muvaffak olmaksaki adem-i imkân beni silâha sarılmaktan vazgeçirdi.”

İzah:

Burada “metre bas” kelimelerinin anlaşılmadığı için “bütün bütün müdâfaa silahlarım tesirsiz kaldı” gibi yanlış bir tercüme yapıldığını, bâhusus hikâyenin gelişine nazaran bu lakırdıları söyleyen şahıs müdâfaa hâlinde değil tecavüz hâlinde bulunuyor diyerek; “müdâfaa silahlarım tesirsiz kaldı” tercümesinin iki kat mânâsız olduğunu belirtir.

3- Yanlış tercüme:

“ Hâl ve tavrı pek tabîî, pek basit idi.”
(**Manon Lescaut** tercümesi)

Bu cümlemin de doğrusu şudur:

“ Gayet sade bir surette giyinmiş idi.”

İzah:

“ Metre fiilinin bir mânâsı da ‘giyinmek’ tir.”

4- Yanlış tercüme:

“ ...Lâkin son insaniyetsizlik olmak üzere bu alçak sefiller, onun yanına gidebilmek müsâadesini de benden dirîğ ediyorlar.”

(**Manon Lescaut** tercümesi)

Bu fıkranın doğru tercümesi ise şudur:

“ Fakat insaniyetsizliğin en aşağı derecesi olmak üzere bu alçak herifler ona yaklaşmama da müsâade etmek istemiyorlar.”

İzah:

Burada “inhumanite dernière la de” kelimelerinin anlaşılmadığını ve aynen tercüme olunduğunu söyler.

5- Yanlış tercüme:

“ Hain herifler beni tek ü تنها bu adamların ellerine bıraktılar.”

(**Manon Lescaut** tercümesi)

Doğru tercüme şöyle olmak lazım gelirdi:

“ Hain herifler beni kavgada yalnız bıraktılar.”

İzah:

Burada ise “aux mains” in kavga mânâsına geldiği bilinmediğinden “bu adamın ellerine” diye yanlış bir şekilde tercüme edildiğini söyler.

Örnekleri bu kadarla sınırlayan Hüseyin Câhid, sadece bu birkaç örneğin bile romanın icap ettiği derecede itina ile tercüme olunmadığını göstermeye yeteceğini söyleyerek, daha epeyce bir örnek olduğunu fakat bunları teker teker göstermenin lüzumu olmadığını belirtir.

Matbuât hayatında tercümeyle ilgili bir diğerkonu da yeterli bilgisi olmayan kişilerin tercüme yapmaya kalkışmalarıdır.

Hüseyin Câhid, Fransız mecmualarından birinde gördüğü bir yazıdaki fikirleri esas alarak konuyu bizdeki durumla karşılaştırarak inceler.⁹⁵

Makalenin yazarı, Fransız gençlerin okuldan çıkar çıkmaz en kolay meslek olarak gördükleri edebiyata meylettiklerini; gazeteleri ve kütüphaneleri kuralsız eserlerle doldurduklarını söyler.Hüseyin Câhid aynı durumun bizde de görüldüğünü, hattâ bunun için çoğu kez, lise tahsiline bile gerek görülmediğini belirtir.Okudukları Türkçe birkaç eserden öğrendikleri cümleleri yan yana getirecek kadar bir yetenekle ortaya çıkıp kendilerini edebiyatçı sanan pek çok genç olduğunu ve Fransızca'yı yalan yanlış anlayabilenlerin ise kendilerini yeterli birer mütercim saydıklarını da söyler.Yazar yetersiz Fransızcalarıyla, yalan yanlış tercümeleyen bu şahısları önce okula gönderip okutsak ne kadar hata ettiklerini anlayacaklardır, diyerek bu şahısları ağır bir dille eleştirir.Ancak ona göre bu kişilerin çoğu da eleştiriye hiç açık olmayan insanlardır ve bir eleştiri yaptığınızda sizi dünyanın en kötü niyetli insanı sayarlar.Bu durumda da susmaktan başka çare kalmayacaktır.

Görüldüğü gibi, yapılan yanlış tercümelerin sorumlusu kendini yeterli bilgiye sahip sanan kişiler ve eğitim sistemidir.Bu bakımdan gençleri daha okul sıralarındayken bilinçlendirmemiz gerektiğini ifade eden yazar, ancak bu şekilde sağlam bir alt yapı oluşturulabileceğini belirtir.

⁹⁵ “Hayât-ı Matbuât 28”, **Sabah**, nr.3603, 15 Teşrin-i sâni 1315 / 27 Kasım 1899

4. TİYATRO İLE İLGİLİ MAKALELER

Yazarın tiyatroyla ilgili üç ayrı yazısı vardır.Üç yazısının da içeriği birbirinden farklı olup bunlardan ilki Henry Becque'in ölümü üzerine yazılmıştır.İkinci yazı İstanbul'a gelen Avrupa'nın en büyük tiyatro oyuncularından olan Monesüllü üzerine kaleme alınmıştır.Üçüncü yazı ise Mösyö Adolf Talaso'nun "Türk Tiyatrosu" adlı makalesi üzerine yazılmıştır.

İlk yazıda⁹⁶ Hüseyin Câhid, Fransız muharriri Henry Becque'in ⁹⁷ vefat haberinden hareketle, onun hayatını ve iki ünlü eseri olan **Kargalar ve Paris Kadını**'nı ele alır.

Henry Becque , Hüseyin Câhid'e göre sanat ve edebiyat kurbanlarından biridir.O, hayatını sefalet içerisinde geçirmiş, ancak tüm bu sefilliğine rağmen kalemini satmayarak, düşündüğünün, hissettiğinin, istediğinin aksine bir şey yazmamakta ısrar etmiştir.

Henry Becque'in **Kargalar** isimli eserinden bahseden yazar, kısaca eserin konusunu ortaya koyar, bu eserde babalarının ölümü üzerine felâkete sürüklenen bir aile anlatılmaktadır.Bu eserden üç sene sonra Henry Becque'in **Paris Kadını** adlı eseri sahnelenmeye başlanmıştır.Bu eser önemsiz bir olay etrafında, birbirini takip eden hayat levhalarından ibarettir ve hakiki Paris hayatı hakkında bu kadar derin bir incelemeye pek nadir tesadüf olunur.Hüseyin Câhid tüm itirazlara ve aşağılamalara rağmen her iki eseri de " eser-i nefis" olarak nitelendirmiştir.Henry Becque'in hayatında ne kadar eksiklik ne kadar kusur olsa da bunların hepsini mazur

⁹⁶ "Hayât-ı Matbuât 4" , **Sabah**, nr.3413, 10 Mayıs 1315 / 22 Mayıs 1899

⁹⁷ Henry Becque (1837- 1899), 19.y.y. Fransız edebiyatının natüralist tiyatro yazarlarından.

gösterecek bir hal vardır, o da :Samimiyettir.Samimiyet matbuât âleminde pek nâdir tesadüf olunan bir şeydir.

İkinci makalede İstanbul'a gelen ünlü bir Fransız tiyatro oyuncusunun, sahnelediği oyunları izleyen Hüseyin Câhid hem bu oyunlardan, hem de Monesülli'nin oyunculuğundan bahseder.⁹⁸

Monesülli, **Jean Mari** , **Teşrin-i Evvel Gecesi** ve **Ruy Blas** adlı oyunlardan çeşitli sahneleri oynamış, izleyenleri mest etmiştir.Monesülli canlandırdığı şahısların ruhuna, hissine, fikirlerine nüfuz edebilen, bu yüzden de izleyici üzerinde büyük bir etki bırakabilen bir oyuncudur.Ancak Hüseyin Câhid tüm bunlara rağmen Monesülli' yi beklediği kadar iyi bulmadığını söyler.Bugüne kadar okudukları ve dinlediklerinin tesirinde kalarak Monesülli'yi gözünde büyüttüğünü, halbuki bu kadar abartılacak bir durum olmadığını belirtir.

Monesülli ona göre büyük bir sanatkârdır, ancak Monesülli'de bitmez tükenmez bir başarılı olma hırsı vardır.Her oyun onun için kazanılması gereken bir savaş gibidir.Daima ilerlemek, durmadan ilerlemek ister.Hattâ onu aynı oyunda birden çok kez izleyenler, her defasında karşılarında farklı bir Monesülli gördüklerini ve farklı hislerle oyundan ayrıldıklarını ifade ederler.

Tiyatro oyuncusunun en büyük başarısı canlandırdığı karakterle bir bütün olabilmesi, onun ruhuna duygularına, heyecanlarına sahip olarak, yazarın çizdiği karakteri, birebir sahneye aktarabilmesidir.Hüseyin Câhid 'e göre Monesülli bunu büyük bir başarıyla yapmaktadır, ancak oyunda kendini rolüne bazen o kadar kaptırır ki, tavırları abartılı olma yoluna girer; karşısındakini unutarak aşırı ve hiddetli tepkiler verir.

⁹⁸ "Hayât-ı Matbuât 23", **Sabah**, nr.3568, 11 Teşrin-i evvel 1315 / 23 Ekim 1899

Oyuncunun bu hâlinin birçok itiraza sebep olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, itirazların büyük bir kısmının da haklı olduğunu belirtir.Hatta izlediği **Teşrin-i Evvel Gecesi** adlı oyundaki oyunculuğu da buna örnek olarak gösterir.Monesüllü'nin bu oyunda gereksiz aşırılıklar yaptığını, bu yüzden oyunun kötü bir hâle geldiğini söyler.

Monesüllideki bu aşırılıklar Emile Zola tarafından da eleştirilmiştir.O, “Monesüllü’de 1835 kanı var” diyerek, Monesüllü'nin yarım asır geç doğduğunu söyler.Çünkü o yıllarda Fransız edebiyatında görülmekte olan romantizm akımı, ihtiraslara, münakaşalara, gürültülere sebep olmuştur.Monesüllü ise insanlara şiddetli lakırdıları ve halleriyle oyun oynayarak artık pek eski ve gecikmiş bir şey gibi görülmektedir.

Hüseyin Câhid daha sonra Monesüllü'nin oynadığı **Ruy Blas**'la ilgili bilgiler verir.Oyunun konusunu anlatır ve “Görülüyor ki tiyatronun tertibinde büyük bir maharet yok.İstib'âd edilecek birçok ahvâl bile mevcut.Mamafih gerek şiirin fevkâlade güzelliği, gerek bazı sahnelerinin hakikaten kalb-i beşeri karıştıracak derecede insanî olması **Ruy Blas** dramının bekasını temin eylemiştir” diyerek oyun hakkındaki düşüncelerini de belirtir.

Ayrıca Victor Hugo'nun da yaşadığı dönemde, romantizm mesleğine karşı olanlarca ne kadar hor görüldüğünden, aşağılandığından, ancak seneler geçtikçe yükselen alkış sesleriyle eserlerinin onun intikamını aldığından bahseder ve bizim de bu örnekten hareketle etraftaki boş itirazlara kulak asmadan daima çalışmamız gerektiğini söyler.

Üçüncü yazısında ise Avrupa'dan gelen resimli gazetelerden birinde okuduğu bir makaleden bahseder⁹⁹ ki bu makale “Türk Tiyatrosu” başlığıyla Mösyö Adolf Talaso tarafından yazılmıştır.

⁹⁹ “Hayât-ı Matbuât 31”, **Sabah**, nr.3624, 6 Kânûn-ı sâni 1315 / 18 Aralık 1899

Hüseyin Câhid öncelikle gerek Mösyö Adolf Talaso, gerekse daha önce birkaç yabancı tarafından kaleme alınan makalelerde fikirlerin tarafsız bir şekilde ortaya konulmadığını söyler. “Zannımca bu zatlara bir fikir verilerek o fikir tevsî ettirilmiştir” diyerek, bu makalelerde şahısların şahsî düşüncelerinin ve niyetlerinin haddinden fazla kendisini hissettirdiğini belirtir. Ancak yine de bütün bu yanlışlıklara rağmen “Türk Tiyatrosu” adlı makalenin Orta Oyunları hakkında bilgi verdiği kısmı göstereceğini söyler. Böylece hem eksik, yanlış bir yan varsa düzeltme imkânı doğacak, hem de unutulmaya yüz tutan Orta Oyunları hakkındaki bilgiler yok olmadan toplanıp bir araya getirilmelidir fikri bir kez daha hatırlatılacaktır.

“Türk Tiyatrosu” adlı makalede Karagöz oyunlarının hemen ardından ortaya çıkan Orta Oyununun bu ismi almasında, seyircilerin ortasında oynanmasının rolü olduğu söylenir.

Karagöz rastgele bir kahvede oynanabileceği gibi, Orta Oyununda da özel bir mekâna ihtiyaç yoktur. Oyun oynanacak yerin etrafı tenteye çevrilerek, hanımlar için özel bir yer yapılır. Ancak daha sonraları Orta Oyunları için özel binalar yapılmıştır.

Seyirciler oyunu ister bağdaş kurarak, ister diz çökerek, ister ayakta, ister sandalye tepesinde izlerler.

Seyirciler bir halka teşkil ederler, bu halkanın ortası boştur. Burada oyuna ait yatak, iskemle gibi öte beri bulunur. Oyuncular seyircilerin içeri girdikleri kapı ağzında dururlar. Sahnenin değiştiğini oyuncuların biri halka haber verir. Orta oyunlarının bu tertibatında eski İtalyan tiyatrolarının tesirinin görülmekte olduğunu söyleyen makale yazarı, bunda Osmanlıların Venedikliler ve Cenevizlilerle eskiye dayanan münasebetlerinin etkili olduğunu belirtir.

Eski İtalyan tiyatrolarında dört şahıs ve olay bulunduğu gibi Orta Oyununda da; Kavuklu, Pişekâr, Zenne ve Âşık olmak üzere dört şahıs ve bir tek olay vardır.

Kavuklu gülünç bir adamdır, karagözle benzerlikler taşır.Zenne bir genç kız, bir genç kadın,bir âlüfte görevini görse de oyunun esası onun üzerine kurulmuştur.

Karagöz oyunları yazılı değildir, Orta oyunu için de hâl böyledir.Oyuncular sadece esası bilirler.Ayrıntılar oyun esnasındaki gidişata göre doğaçlama olarak oynanır.

Orta oyunundan sonra İstanbul'da tiyatroların ortaya çıktığını söyleyen makale yazarı, yine de Orta Oyununun tamamıyla yok olmadığını söyler.

“İşte Mösyö Adolf Talaso'nun Orta Oyunumuz hakkında söyledikleri bundan ibarettir” diyen Hüseyin Câhid, kendisinin bu zamanlara yetişemediğini, bu oyunların geçmişte kaldığını söyler.Zaten ona göre gayet basit olan bu oyunların “şimdiki tiyatrolar” devrinde yaşamaması da çok tabiidir.Ancak Hüseyin Câhid “şimdiki tiyatrolar” sözünden “şimdiki bizim tiyatrolarımız” mânâsının çıkarılmaması gerektiğini söyleyerek bizde tiyatro olmadığını da belirtir.

5. TENKİT ANLAYIŞIYLA İLGİLİ MAKALELER

Hüseyin Câhid'in "Hayât-ı Matbuât" adlı köşesinde yazdığı tenkidî yazılarını konuların ele alınış tarzı bakımından teorik ve uygulamalı olmak üzere ikiye ayırmayı uygun gördük.Çünkü onun bir kısım makalelerinde tenkit anlayışının nasıl olması gerektiğinden bahsettiğini, bir kısım makalelerinde de ele aldığı eserleri tenkidî bir bakış açısıyla değerlendirdiğini görürüz.

5.1. Teorik Tenkide Dair Görüşleri

5.1.1.Sainte Beauve ve Hippolyte Taine

Yazar tenkit anlayışıyla ilgili teorik mânâdaki görüşlerini 37 ve 38 numaralı "Hayât-ı Matbuât"ta belirtir.¹⁰⁰

İlk yazısında Türk edebiyatında tenkit anlayışından bahseden yazar, Batıdaki örnekleri de göstererek "Neden bizde böyle tenkit yazılamıyor?" sorusunu sorar.

Bizde edebî tenkit yapılırken işin içine mutlaka şahsiyetin karıştırıldığını söyleyen yazar, başka şekilde davranmanın bu kişilerce zaten mümkün olmadığını belirtir.Çünkü bunlar şu eser pek iyi, şu eser pek kötü, şu mânâlı, bu mânâsız şeklinde şeyler söyleyerek tenkit yapıldığını iddia edenlerdir.Oysaki tenkit böyle

¹⁰⁰ "Hayât-ı Matbuât 37" , **Sabah**, nr.3665, 17 Kânûn-ı sâni 1316 / 29 Ocak 1900. "Hayât-ı Matbuât 38" , **Sabah**, nr.3672, 24 Kânûn-ı sâni 1316 / 5 Şubat 1900.

olmaz.Daha sonra **Edebî Hâtıralar**'ında da bu konuyu ele alan yazar, “Matbuat Hayatında İlk Adım” adlı bölümde bir vasıtayla söz ettiği, Cenab'ın şiirlerine gelen eleştirilerin bir süre sonra eleştiri olmaktan çıkıp, istihza ve tahkire dönüştüğünden bahseder.Bu tenkit tarzının bizde pek eski olduğunu, hattâ tenkidin başka türlü olmasının aklımıza bir türlü sığamadığını belirten yazar, Paul Bourget, Jules Le maître, Sainte Beauve gibi münekkitlerin tenkitlerini görenlerin, “Hippolyte Taine'in kalem tecrübeleriyle beslenen ruhların bu muaheze tarzını ne kadar bayağı bulacakları” üzerinde durarak,düşünce ve hislerdeki ayrılıkların bizde düşmanlık hisleri doğurduğunu, tenkit anlayışının da işi şahsiyete dökme durumundan bir türlü kurtulamadığını ifade eder.¹⁰¹

Hüseyin Câhid edebiyat âleminin bu konuda Batı'nın izlediği yolu izlemesi ve Batılı eserleri okuması gerektiğini söyler.

Burada Batıdaki duruma bir göz atan yazar, Fransız edebiyatında da tenkidin bozulduğundan, bitip mahvoldüğünden söz edildiğini belirtir.Fransa'da 1850 yılına gelinceye kadar edebiyat alanında iki mesleğin mücadelesinin var olduğu görülmüştür ki bunlar romantikler ve klasiklerdir.Ancak 1850 tarihlerine doğru Fransız edebiyatında yalnız romantik ve klasik meslekleri kalmayarak realizm, naturalizm ve parnasizm gibi meslekler de doğmuş ve tenkit iki mesleğin tekelinden kurtulmuştur.Ayrıca tenkit bağımsız bir ilim haline gelmeye başlamıştır.

Fransa'da son asırlardaki tenkit anlayışının başlıca iki devreye ayrılabilceğini belirten yazar, Paul Bourget gibi güçlü tenkitçilerin ve yeni yazılan edebî ve tarihî kitaplardaki görüşlerin klasik tenkit anlayışı doğrultusunda olmadığını söyler.Hüseyin Câhid daha sonra Paul Bourget'nin görüşlerini ele alır ki Paul Bourget onun ilk gençlik yıllarında **Servet-i Fünûn** sayfalarında tanıştığı ve

¹⁰¹ Hüseyin Cahid, **Edebî Hâtıralar**, s.60

sonra kitaplarını alıp okumaya başladığı,takip ettiği tenkit tarzıyla kendisine yeni yollar gösterdiğini söylediği ve önem verdiği bir şahsiyettir.¹⁰²

Paul Bourget’ye göre ilk devir münekkitleri kendilerini âdeta bir savcı, bir hâkim gibi görerek, iyi ve kötü eserlerin bir fihristini yapmışlar, iyilere aferinler, kötülere azarlamalar yağdırmışlardır.Ancak bu şekilde asla faydalı olmamışlardır.

Eserleri “güzel” ve “çirkin” diye yargılarken bütün eserlere aynı kat’î güzellik kaideleriyle yaklaşıldığını belirten Bourget, bunun yanlış bir tutum olduğunu söyler.Çünkü güzellik ve çirkinlik insanların hisleri doğrultusunda verdikleri hükümlerdir.Edebî eserlerin güzel olabilmesi için hepsinin aynı tarzda yazılması gibi bir zorunluluk yoktur.Örneğin; Racine bir trajedi yazmış ve çok güzel olmuş diye bütün eserlerini o tarzda yazması gerekmez.Shakespeare dram yazmıştır, o da güzel olmuştur.Demek ki güzellik gösterebilmek için falan veya filan tarza göre, falan ve filan şekilde yazı yazmak iddiası esassızdır.

Hüseyin Câhid de Paul Bourget’nin bu görüşlerinden hareketle, eski tarzdaki tenkidin güzellik için mutlak ve değişmez kaideler koymasının yanlış olduğunu, zaten edebî eserin o eseri meydana getiren sanatçının ruhundan, hissinden doğduğunu, dolayısıyla sanatkârı gösterdiğini ve bir ayna olduğunu belirterek; bir eserin nasıl olup da vücut bulduğunu anlamak için yaratıcısının ruhunu anlamak gerektiğini söyler.

“İşte bu nokta-i nazardan muhakeme edilecek, düşünülecek olursa, eski tarz tenkitte bir eksiklik gibi görülen haller günümüz tenkidi için hayat şartıdır” diyen yazar, yeni tenkit anlayışında mutlak ve değişmez kaideler konulmadığını,yazarın hislerinin, ruhunun önemsendiğini belirtir.

¹⁰² Ayrıntılı bilgi için bakınız: Hüseyin Cahid, **Edebî Hâtıralar**, s.31

Hüseyin Câhid ikinci yazısında da tenkitle ilgili görüşlerine Sainte Beuve ve Hippolyte Taine'in görüşleri doğrultusunda devam eder.

Önce S.Beauve'ü ele alan yazar, onun tenkit anlayışı hakkında ayrıntılı bilgi verir.Onun, bir yazar hakkında tenkitle bulunacağı zaman öncelikle o yazarın nerede doğduğunu, atalarının kimler olduğunu araştırdığını söyler.Geçmişe doğru mümkün olduğunca çok kişi tanımak ister ki yazarın etrafındakileri ve yaşadığı ortamı tam anlamıyla bilebilsin.

S.Beauve'lere, Madame de Stael'lere gelinceye kadarki tenkitçilerin edebî eserleri, yazarların içinde yaşadıkları sosyal çevreden ayrı olarak ele aldıklarını belirten Hüseyin Câhid, zaman ve mekânın edebî eserler üzerindeki etkisini akıllarına bile getirmediklerini söyler.Ancak zaman geçtikçe ilim ve fen “muhit” in edebî eserler üzerindeki etkisini ispatlamıştır.Zaten edebiyat “sosyal heyet”in bir aynası olunca, tenkitle de bu noktaya dikkat etme gereği doğmuştur.S.Beauve bu kaideye dikkat ederek öncelikle irsiyetin tesirlerine, sonra terbiye ve tahsil hayatının etkilerine önem vermiştir.

S.Beauve tenkit etmek istediği yazarla ilgili bu kadar bilgi edinmekle yetinmemiş, o yazar hakkında şu soruların cevaplarını da aramıştır:

“Din hakkında ne fikri vardır?”

“Manzara-i tabiat karşısında nasıl mütehassis olur?”

“Kadınlara karşı ne yolda hareket eder?”

“Para hakkında fikri nedir?”

“Zengin midir, fakir midir?”

“Her gün nasıl yaşar?”

“Kendisinin kabâyihi, zaif tarafı nelerden ibarettir?”

S.Beauve işte bu soruların cevaplarını elde ettikten sonra tenkit süzgeci altına aldığı eserleri, incelemeye ve açıklamaya başlar.

“Tenkidin şu vâdi-i ilmîyi takibe başlaması evvelki gibi sözde bir zevk-i selîmin elinde oyuncak olmaktan kurtulmaya başlandığına delil idi” diyen Hüseyin Câhid, S.Beauve’ün yolunu doğru bulduğunu ifade ederek, daha sonra yetişen Hippolyte Taine’in fikirlerine geçer.

H.Taine, S.Beauve’ün ölümünden sonra dağınık bir şekilde kalan eserlerini toplayarak, onlardan sağlam esaslar üzerine kurulmuş kurallar ortaya çıkarmıştır.

Tenkidin H.Taine sayesinde ispatı mümkün ilimler arasına girdiğini söyleyen Hüseyin Câhid, ayrıca onun tenkit anlayışıyla ilgili bilgiler verir.

H.Taine esere pek fazla önem vermemiş, daha çok eseri oluşturan şartları incelemiştir.Eser onun için sadece bir delil, bir âlâmet olmuştur.Ona göre eser hangi zaman ve mekânda doğup, var oluyorsa o zaman ve mekânın izlerini taşır.Dolayısıyla şu eser iyi, şu eser kötü, şu eser edebî açıdan ne kadar faydalı, şu ne kadar faydasız demeyerek, o eserin ne gibi tesirler altında meydana çıktığını anlamaya ve o tesirleri belirlemeye, açıklamaya gayret edilmelidir.

Hüseyin Câhid gerek S.Beauve’ün, gerekse H.Taine’in tenkit hakkındaki fikirlerinin hem memleket hem edebiyat için tatbik olunabilecek kaideler olduğunu söyler, ancak problem de işte bu tatbik meselesidir.Haftadan haftaya çıkan eserler ve makaleler hakkında bunun uygulanmasına imkân yoktur. “Tek bir eser içinde bu usûl dairesinde beyân-ı mütalâat etmek müşkildir” diyen Hüseyin Câhid, Taine’in **İngiliz Tarih-i Edebiyatı**’nı yazdığı sırada son kısımlara geldiğinde vak’aların, eserlerin pek yeni olduğunu , bunları dışarıdan, biraz geriye çekilerek görmenin icap ettiğini belirterek bahsi orada bıraktığını ifade eder.

Bu yüzden Hüseyin Câhid bu gibi ilmî usûlleri ancak “mâzi-i edebîmiz” hakkında başarıyla tatbik edebileceğimizi söyler. Bununla beraber bir Osmanlı edebiyatı tarihi yazma arzularının uyandıdığı zamanda da Taine’in usûlünü daha fazla incelememiz ve anlamamız gerektiğini belirtir. Ancak Taine’in kaidelerini nasıl tatbik ettiğine bakarsak, bizim bu tatbika uygun hareket edemeyeceğimizi de anlarız. Çünkü Taine araştıracağı zamana ait tarihî vesikaları elde ederek çalışmalarını yürütür, devrin insanları nasıl giyinir, nasıl yaşar, evlerinin içi, eşyası nasıldır bunları hep öğrenir ki, bunları öğrenmekteki amaç adamların ahlâklarını, âdetlerini, zevklerini belirlemektir. Taine böyle birçok vesika toplar, bunları sınıflandırır ve sonunda da o yazarın hislerinde ve düşüncelerinde hakim olan “tabiat-ı esasiyeleri” meydana çıkarır.

Hüseyin Câhid “biz bu usûlü, Fuzulî, Nef’î, Nedim gibi şairlerimiz hakkında tatbik edebilecek miyiz? Tatbika imkân bulabilecek miyiz?” diye sorar ve bunun mümkün görünmediğini söyler, çünkü bu şairlerin ahlâklarına, âdetlerine, mânevîyatlarına ilişkin vesikalar elde yoktur, bilinmemektedir. Vesikalar yoksa, bilinmemekteyse bu araştırmadan da bir fayda sağlanamayacaktır.

H. Taine, yazarın şahsına ait araştırmadan başka ırkın, muhitin, ân’ın tesirine bakar ve yazarın atalarını, dedelerini de ele alır. Bunların ne gibi huylar, alışkanlıklar taşıdığını, bu huyların, alışkanlıkların hangi durumlar karşısında ve hangi zamanda ortaya çıktığını belirler. Böylece irsiyet yoluyla yazara geçen özelliklerin hangi zaman ve şartlar altında ortaya çıktığı belirlenmiş olur.

Hüseyin Câhid, H. Taine’in bu tenkitlerinin bizde uygulanamayacağını söyleyerek iki kuşak ötede ana ve babalarımızın ismini bilmeyen bizlerin Fuzulî’nin, Nef’î’nin, Nedim’in atalarını, dedelerini hiç bilemeyeceğimizi söyler. Bu imkânsızdır çünkü bu gibi şeylere bizde hiç merak yoktur. Yazar, bu durumun acısını da bir edebiyat tarihi yazarken çekeceğimizi belirtir.

5.2. Eserlere Dair Uygulamalı Tenkidî Görüşleri

Bu bölümde Hüseyin Câhid'in, döneminde yayımlanmış çeşitli eserlere dair eleştirilerinin yer aldığı yazıları ele alınacaktır. Yazar bu yazılarında eserler hakkında hem olumlu hem olumsuz birtakım eleştirilerde bulunarak, eserleri tenkit süzgecinden geçirmiştir. Eserler hakkındaki eleştirileri yazıların gazetede çıkış sırasına göre kronolojik olarak ele alınmış, ancak konu bütünlüğü gözetilerek, Mehmed Celâl ve Mehmed Cavid'le ilgili birer yazı daha ileriki tarihlerde çıkmalarına rağmen, şahısların konu edildiği bölümlerde verilmiştir.

5.2.1. İşvekâr Hikâyesi Eleştirisi

5 numaralı “Hayât-ı Matbuât”ta¹⁰³ yer alan görüşler, Mehmed Celâl'in **Malûmat**'ta yayımlanan “İşvekâr” isimli hikâyesi üzerinedir.

Mehmed Celâl'le hiçbir zaman yıldızı barışmayan Hüseyin Câhid, onun eserlerini daha idâdinin birinci sınıfında iken okumaya başladığını, ancak sınıflar yükselip Fransızca bilgileri arttıkça eserlerin kendisini tatmin etmediğini söyler. Çünkü Mehmed Celâl'in eserlerinde anlam hep birdir, farklı bir şey görülmez. Bu eserlerden birini okuyan okuyucu diğerlerini okumak külfetinden kurtulur. O kadar ki zamanında “Mehmed Celâl Bey usulünce edebiyat reçetesi” diye bir şaka bile tertip olunmuştur:

“Külliyetli miktarda esâtir perisi,
Bir hayli çiçek ve kelebek,

¹⁰³ “Hayât-ı Matbuât 5” , **Sabah**, nr.3420, 17 Mayıs 1315 / 29 Mayıs 1899.

Beş on tane şafak bulutu,
Bir iki adet mehtap ve tu'lû-ı âfitâb,

Birçok sarı saç, mavi göz alınıp seher vakti hepsi bir yerde kelîmât-ı aşk ve muhabbet ile bol bol karıştırıldıktan sonra Büyükkada'nın çamları altına serpilir ve icâbı takdirinde biraz akar su, bir miktar çemen ve bülbül ilâve edilirse derd-i mütâlâadan insanı şifâ-yâb edecek surette müessir bir tertip vücûda geliyordu.”

Kişisel olarak Mehmed Celâl'e yöneltilen bu eleştirilerden sonra, Hüseyin Câhid "İşvekâr" isimli hikâyenin eleştirisine geçer. Bu hikâyenin alışılanlardan farklı bir biçimde başladığını, "filhakika bu İşvekâr hikâyesi vadi-i garâbette o kadar yeniliklere tecellî-gâh oluyor ki hayrette kalmamak kabil değildir" sözleriyle belirttikten sonra, eskisi gibi kalmış olsa çok daha iyi olacağından söz ederek, bu hikâyeden daha anlamsız, daha kötü, mantık yönünden çelişkilerle dolu bir eser daha yazılamayacağına dikkatleri çeker ve yazarı hikâyede anlattığı şeyleri bilmemekle suçlayarak eleştirisini tamamlar: "Bunlar nasıl muâmeleler, nasıl lâkırdılar, nasıl adamlar? Bu kadar olmayacak şeyler, saçma haller nasıl düşünülebilir? Hayret! İnsan bahsedeceği şeylerin bu kadar gafili olursa insaf edip susmalıdır. Hayret! Deyip başka bir bahse gireceğim; çünkü boğuluyorum.”

5.2.2. Musavver Malûmat'taki Hikâyelerinin Eleştirisi:

Mehmed Celâl'in **Musavver Malûmat**'ta yer alan hikâyeleri de Hüseyin Câhid'in eleştiri oklarından kurtulamaz.¹⁰⁴ Yazarın daha ilk satırlardan eleştirisine başladığı görülür: "...Tereddüd ediyorum, hikâye diyemeyeceğim, fakat herhalde bir isim vermek lâzım gelirse gazete idaresinin münasip gördüğü nâmı kullanarak bir 'Hikâye-i Müntahabe'leri var." Daha sonra hikâyeden:

¹⁰⁴ "Hayât-ı Matbuât 9", **Sabah**, nr.3449, 14 Haziran 1315 / 26 Haziran 1899.

“ Kelebekler ...vay... Şu bî-karar kelebekler yine dilimin ucuna geldi.Kelebekler, çiçeklerin ... aman çiçekler de fikrimden geçti... Evet... Kelebekler çiçeklerin sîne-i muattarından birer damla jâle... Aman susayım... Bu jâle kelimesi Hüseyin Câhid Bey tarafından aforozludur.Celâl! Artık lâtîfe yeter!.. Sen masalını söyle! Bakalım ne diyeceksin?” cümlelerini nakleden yazar eleştirisine ağır bir dille devam eder ve “...Bir hikâyenin, edebî olmak üzere meydana çıkarılan bir eserin içinde bu kabil laflar...Zavallı edebiyat, senin kaderin bu kadar tenzil edilecek miydi? Fakat şükredelim ki kalb-i meskûkâtın mevcudiyetinden altının mahiyetine bir hâlel gelmediği gibi edebiyat nâmı altındaki her türlü yazılardan da âsâr-ı sahîha-i edebiyenin kıymetine bir zarar ârız olamıyor.”diyerek Mehmed Celâl’e oldukça ağır bir şekilde eleştiride bulunur.

5.2.3. “Kar Düşerken” Manzumesinin Eleştirisi

Hüseyin Câhid, 32 numaralı “Hayât-ı Matbuât”ta¹⁰⁵ Servet-i Fünun edebiyatına yöneltilen eleştiriler dolayısıyla Mehmed Celâl’le tekrar karşı karşıya gelir¹⁰⁶ ve Mehmed Celâl’in “Kar Düşerken” adlı manzumesinin Cenab Şahabeddin’in “Elhân-ı Şitâ”sının kötü bir taklidi olduğunu söyleyerek iki şiiri karşılaştırır.

Mehmed Celâl Bey’in “Kar Düşerken” manzumesinden:

Düşüyor kar... Yavaş yavaş düşüyor.
Muztarib, girye-bâr, âvâre

¹⁰⁵ “Hayât-ı Matbuât 32” , **Sabah**, nr.3631, 13 Kânûn-ı sâni 1315 / 25 Aralık 1899.

¹⁰⁶ Eleştirilerin mahiyeti ve Hüseyin Câhid’in cevabı “Matbuatla İlgili Görüşler”başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Yavrumun penbe elleri üşüyor.

Cenab Şahabeddin'in "Elhân-ı Şitâ"sından:

Göklerde emeller gibi rîzân oluyor kar,
Her sûda hayâlim gibi pûyân oluyor kar,
Bir bâd-ı hamûşun perî-i sâfında uyuklar
Tarzında durur bir aralık, sonra uçarlar.
Soldan sağa, sağdan sola lerzân ü girîzân,
Gâh uçmada tüyler gibi, gâh olmada rîzân,
Karlar... bütün elhânı mezâmîr-i sükûtun,
Karlar... bütün ezhârı riyâz-ı melekûtun...

Mehmed Celâl Bey'in "Kar Düşerken" manzumesinden:

Kar düşerken yavaş yavaş sanırım
Kelebeklerdeki kanatlar uçar
Kelebek!.. derim de aldanırım.
Bir semâvî bahârdan hâkî
Sanırım ki papatyalar yağıyor
Bakarım o elhâna eflâke
Düşüyor kar, bu hoş, beyaz izhâr
Karakışta bahârı andırıyor
Duruyor sonra başlıyor tekrâr.
Şöyle durdum önünde bî-çârenin
Dağlara, sonra kırlara baktım
Görünürdü hâzânı meşcerenin

Cenab Şahabeddin'in "Elhân-ı Şitâ"sından:

Bir beyaz lerze, bir dumanlı uçuş;
Eşini gâib eyleyen bir kuş gibi kar
Geçen eyyâm-ı nev-bahârı arar...
Ey uçarken düşüp ölen kelebek,
Bir beyaz rîşe-i cenâh-ı melek gibi kar,
Seni solgun hadîkalarda arar;
Sen açarken çiçekler üstünde

Ufacık bir çiçekli yelpâze
 Nâ'şın üstünde şimdi ey mürde
 Başladı parça parça pervâze
 Karlar,
 Ki semâdan düşer düşer ağlar!
 Destinde ey semâ-yı şitâ tûde tûdedir
 Berg-i semen, cenâh-ı kebûter, sehâb-ı ter...
 Dök ey semâ - revân-ı tabiat gunûdedir -
 Hâk-i siyâhın üstüne sâfî şükûfeler!
 Her şâhsâr şimdi - ne yaprak, ne bir çiçek! -
 Bir tûde-i zılâl ü siyeh-reng ü nâ-ümîd...
 Ey dest-i âsmân-ı şitâ, durma, durma çek.
 Her şâhsârın üstüne bir sût-re-i sefid!

Sadece bu mukayesenin bile fazla bir söz ilâvesine gerek bırakmadığını söyleyen yazar, son olarak manzumenin;

“Süzerek karları çalar piyano
 Bir güzel kız sıcakça bir odada
 İşte âlemde sâde sevdiği bu”

şeklindeki parçasının da şiirin bütünüyle hiçbir mantıkî irtibatı bulunmadığını söyleyerek, bu parçayı kafiyeleniş yönünden eleştirir.Parçanın şiirin geneliyle anlam bakımından hiçbir uygunluk taşımadığını, “piyano” ve “bu” kelimelerinin kafiyelenmesinin ise garip olduğunu belirtir.Bu kafiyesizlikte Mehmed Celâl Bey’in Fransızca bilmemesinin insanı sevk ettiği hatalara rastlandığını, onun “piyano”yu (nou) suretinde telaffuz edilir zannederek, bunun üzerine “bu” ile kafiye yaptığını ifade eder.

Hüseyin Câhid’in yazısında karşılaştırmalı bir yöntem kullandığı görülür ki devri açısından bu önemli bir yeniliktir.Bu karşılaştırmasının üç açıdan önemi vardır.Yöntemin Türkiye’deki gelişimi açısından bu tutum bir katkıdır.İntihal

suçlamasını yapanların durumu ortaya çıkmaktadır.Göz-kulak tartışması açısından yeni örnekler (piyano-bu) üzerinde durmaktadır.¹⁰⁷

5.2.4. Aks-i Sâdâ Eleştirisi

17 numaralı “Hayât-ı Matbuât”ta¹⁰⁸ Nigâr Hanım’ın **Aks-i Sâdâ**¹⁰⁹ adlı şiir kitabından bahseden Hüseyin Câhid, yazısına bizde bu kadar kıymetli eserlerin neden daha çok yayımlanmadığı sorusunu sorarak başlar.

“Nigâr Hanım’ın eseri gibi bize tatlı saatler bahşeden eserlerin sık yayımlanmamasında acaba kabahat kimindir?Bizde kitap yazacak sahib-i iktidar mı yoktur, yoksa kitap alacak okuyucu mu?” şeklinde sorular soran yazar, aslında her ikisi de deyip işin içinden çıkmanın en kolay yol olduğunu, fakat bunlardan birinin tesirinin elbette daha fazla hissedildiğini ve onun da okuyucu olduğunu belirtir.

Okur, genellikle gazetelerin şaşaalı ilânlarına kapılarak eser satın almaktadır.Bir eser gazetede ilân olunmamışsa o esere fazla talep olmamakta, belki de ruha gerçekten hitap edebilecek bir eser bu yüzden gözden kaçmaktadır.Yararlı ve ciddi eserlerin gazetelerde reklamlarının fazla olmaması, okuyucunun bu eserlere rağbet göstermemesine sebep olmakta; ciddi ve yararlı eserlere rağbet olmayınca da, kimse bu tarz eserler vücuda getirmek istememektedir.

¹⁰⁷ Nurettin Öztürk, **Türk Edebiyatında Polemik ve “Kavgalarım”**, s.148.

¹⁰⁸ “Hayât-ı Matbuât 17”, **Sabah**, nr.3505, 9 Ağustos 1315 / 21 Ağustos 1899.

¹⁰⁹ Nigâr Hanım ve Aks-i Sâdâ’yla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Nazan Bekiroğlu, **Nigâr Binti Osman**, Trabzon, 1995, Nazan Bekiroğlu, **Şair Nigâr Hanım**, İstanbul, 1998. Saffer Çakar, **Nigâr Hanım ve Üç Şiir Kitabı**, İstanbul, 1979 (Yayımlanmamış lisan tezi.)

Eserlerin yeterli şekilde ilgi görmemesi ise yazarın uzun çalışmalar sonucu bir eser meydana getirme isteğini söndürmektedir. Bu ve bunun gibi pek çok sebepten dolayı bizde ciddi ve yararlı eserler pek sık basılmamaktadır.

İşte **Aks-i Sâdâ**'yı bu yoldaki mahrumiyetimizi giderici özellikler taşıyan bir eser olarak gösteren Hüseyin Câhid, eserle ilgili olumlu eleştirilerini sıralar. Ona göre “âsâr-ı edebiyeyi ahlâk kitapları, vaaz kitapları makamında telakki edenler, yahut edebiyatı sade güzel sûrette insicâm etmiş, müşa'şa'-ı letâfetlerin terkiibinden ibâret zannedenler” nafilere yere **Aks-i Sâdâ**'yı ellerine alıp açmamalıdır. Fakat edebiyatı insan ruhunun her türlü heyecanına yer veren, hislerin ortaklığıyla insanları birbirine bağlayan bir bağ olarak görenler bu eseri büyük bir sevgiyle ellerine alabilirler.

Aks-i Sâdâ'yı terkip eden manzum ve mensur eserler arasında pîş-i hayâlimizde canlanan fitratın ilk tabiatı muhabbet ve şefkattir” diyen yazar, bu duruma şu parçayı örnek olarak gösterir:

“ Garâma müncer olur, her müessir ef'âlim;
Sevilmeyi severim, lezzeti hayâtın odur
Odur benim bu cihanda ahass-ı âmâlîm;
Sevilmeden geçemem, mâye-i hayâtımdır;
Onunçün eyler ona hep taallûk âmâlîm.”

Bu parçada “muhibb ve müşfik bir tabiata kesretle tesadüf” olunur diyen yazar,

“Her şey sana pek elemle mahsûs
Temkîn ile sev, nedir bu şiddet?”

ve:

“Nerden geliyor hissime bilmem ki bu şiddet
Tab'ımda mı merkûz benim âh bu hâlet?”

şeklindeki parçalarda da hayatın her devresinde bir acı bularak hiçbir zaman muhabbetin o sonsuz lezzetleri içinde boğulmayan, kalbinin şüphelerini, düşüncelerini bir kenara atamayan bir kalp olduğunu belirtir.

Yazar bunlara benzer başka manzum ve mensur örnekler de verdiği **Aks-i Sâdâ**'da hassas, muztarip bir ruh ve yaşayan, hissedenden bir kalp bulunduğunu söyler:

“Bazı eserler olur âhenklidir, mâhir bir kuyumcu elinden çıkmış gibi işlenmiştir, kusursuzdur; fakat kari’i lâ-kayd bırakır, harâretten, hayattan mahrumdur. Halbuki **Aks-i Sâdâ** ihtimâl ki şerâit-i sâirenin kafesini pek mükemmel bir derecede câmi’ değildir; fakat bir vesîka-i ruhiye olmak, pîş-i hayâlde bir levha-i hayât canlandırmak itibarıyla pek muvaffakiyetle yazılmış bir eserdir.” diyerek eser hakkındaki takdirlerini belirtir.

5.2.5. İlm-i İktisad Eleştirisi

Hüseyin Câhid, Mehmed Câvid’in **İlm-i İktisad** adlı kitabı üzerine iki yazı yazar, bunlardan ilki 20 numaralı “Hayât-ı Matbuât”ta¹¹⁰ yer alır.

Hüseyin Câhid, bu kitabın yayımlanmasından duyduğu memnuniyeti “şimdi şu satırları yazmaya başlarken kalbimde büyük bir his-i iftihar ve meserret dolu olduğunu görüyorum” diyerek ifade eder. “Kitap ciddiyet ve gayretine ,namus ve say’ına en ziyade meftun olduğum rüfeka’-yı tahsilden biri tarafından yazılmış...” diyerek de Mehmed Câvid’i över.

Hüseyin Câhid’e göre **İlm-i İktisad** büyük gayretler ve çalışmalar sonucu meydana çıkmış bir eserdir, böyle bin yılda bir çıkan ciddi, faydalı, lüzumlu bir kitap için sekiz on kuruş vermek elbetteki büyük bir kazanç olacaktır. Çoğu kez

¹¹⁰ “Hayât-ı Matbuât 20” , **Sabah**, nr.3533, 6 Eylül 1315 / 18 Eylül 1899.

bizde ciddi, faydalı kitap çıkmadığından şikâyet ederiz. Aslında bu o kadar da kolay değildir, çünkü kitap topraktan ot biter gibi kendi kendisine çıkmaz, onu yazmak için uğraşmak ve sonra da bastırmak gerekir. İşte Mehmed Câvid böyle bir eseri yazmayı başarmıştır diyerek övgülerine devam eder.

Memleketimizde iktisat ilmine dair pek fazla kitap yazılmadığından bahseden Hüseyin Câhid, Mehmed Câvid'in araştırmasına göre bu sayının 1268'den itibaren içinde bulunulan zamana kadar sekiz tane olduğunu söyler. Bu sayı çok azdır. İşte Mehmed Câvid'in **İlm-i İktisad**'ı bu noksanı telâfi edecek mühim eserlerden olduğu için, yayımlanmasının büyük bir memnuniyetle karşılanması da normaldir.

Kitabın ilk cildinin 320 sayfadan meydana geldiğini söyleyen Hüseyin Câhid, kitabın muhtevâsından da bahseder ve 2.,3. ciltlerin de tamamlanmasıyla kitabın 1000 sayfaya ulaşacağını belirtir. Ayrıca kitabın Batının en son ve en yeni iktisat nazariyeleri göz önünde bulundurularak yazılmış olması da değerini kat be kat arttırmaktadır.

O günlerde iktisat ilminin önemini pek çok kişinin fark edemediğinden de bahseden Hüseyin Câhid, aslında iktisadî meselelerin hayatın her alanıyla ve hayatta olan pek çok olayla bağlantılı olduğunu belirtir. Örneğin: “Fakr u zaruret içinde geçen ömrün ne kadar kısılacağı bir kere teemmül olunursa bu tesir-i azîm teslim edilir” diyerek iktisadî konuların insan hayatında evlilikten intihara, doğumdan ölüme kadar pek çok meseleye etkisi olduğunu söyler.

Hüseyin Câhid daha sonra “bu mesleğin müessisi” olarak gösterdiği Karl Marx'tan söz açar. Ona göre Karl Marx “asr-ı hâzırın” en büyük dâhîlerinden biridir ve onun **Sermaye** adlı kitabı bütün dünyaya mâl olmuş nefîs bir eserdir.

Daha sonra yazar, Karl Marx'ın bu eserdeki fikirlerinden şu şekilde bahseder:

“Karl Marx evvelâ cemiyât-ı beşeriyenin zarûriyü’l-vukû bir kanun-ı tekâmüle tâbî olduğunu söyler.

Sâniyen bu tahavvülâtın, yani gerek hâdisât-ı siyasiyedeki gerek hâdisât-ı kanûniye, diniye, edebiye hâsılı bütün hâdisât-ı beşeriyedeki tekâmülün hep esbâb-ı iktisadiyenin taht-ı tesirinde bulunduğunu iddia eder.

Sâlisen bu tekâmül-i iktisadiyenin mihveri istihsâl-i servet için kullanılan âlet olduğunu dermiyân eyler.”

Hüseyin Câhid, sosyal meseleler hakkındaki çeşitli fikirlerin Karl Marx’a kadar dağınık bir şekilde durduğunu, Marx’ın bunları bir birlik hâlinde, birbiriyle bağlantılı olarak bir araya getirdiğini ifade eder.

Karl Marx’tan önce de bu yolda pek çok fikirler ileri sürülmüş ancak bunlar ilmî esaslardan mahrum fikirler olmuştur. Marx, mesleği ilim ve fenleri tetkik neticesinde, bunlardan da istifade ederek sağlam esaslar üzerine kurmayı başarmıştır.

Hüseyin Câhid iktisat meselelerinin öneminin buralara kadar dayandığını ve insana dair bütün hadiselerin iktisat ilmi ile açıklanmaya çalışıldığı bir çağda Osmanlıların bu önemli konular hakkında bir kitabımız bile olmamasını garipsediğini söyleyerek, iktisadî meseleler hakkında bize tam bir kitap sunduğundan dolayı Mehmed Câvid’e teşekkür eder.

42 numaralı “Hayât-ı Matbuât”¹¹¹ da **İlm-i İktisâd**’ın ikinci cildinin yayımlanması üzerine kaleme alan Hüseyin Câhid, eserin memleketimizde bu ilme dair yazılan kitapların en yenisi ve mükemmeli olduğunu söyleyerek, beş ay gibi

¹¹¹ “Hayât-ı Matbuât 42”, **Sabah**, nr.3700, 21 Şubat 1316 / 5 Mart 1900.

kısa bir sürede ikinci cildinin çıkmış olmasının da, ilk cildin gördüğü ilgi ve başarıya bağlı olduğunu belirtir.

Bu ilme dair neşredilen kitaplar arasında en mükemmeli olarak gösterilen Ohannes Efendi'nin **Mebâdî-i İlm-i Servet-i Milel** adlı kitabının, Mehmed Câvid'in kitabı yanında hacim olarak daha küçük kaldığını(Mehmed Cavid'in kitabı 640, Ohannes Efendi'ninki 450 sayfadır) ancak bunu esere hürmetsizlik etmek için söylemediğini ifade eder. Asıl önemli olan noktanın **Mebâdî-i İlm-i Servet-i Milel**'in yirmi sene önce yayımlanmasından dolayı son ilmî konulara uzak kalması, onları içine almaması olduğunu belirtir. Buna karşılık **İlm-i İktisad** yeni ilmî konuları içine alan ve çok ilgi gören bir kitap olmuştur.

Hüseyin Câhid kitabın içerisindeki konuları;

“Servet nedir?”

“Servet nasıl istihsâl olunur?”

“Servet nasıl inkısam eder?”

şeklinde üç kısma ayırdıktan sonra bunları uzun uzadıya ele alıp açıklar. Bütün bu açıklamalardan sonra bu bilgiler ışığında kitabın mahiyeti hakkında bilgi edinilebileceğini, ancak yine de değinmediği pek çok nokta kaldığını belirtir.

5.2.6. Nevâ-yı Sarîr Eleştirisi:

22 numaralı “Hayât-ı Matbuât”¹¹² Hüseyin Dâniş Bey'in **Nevâ-yı Sarîr** adlı eseriyle ilgilidir.

¹¹² “Hayât-ı Matbuât 22”, **Sabah**, nr.3547, 20 Eylül 1315 / 2 Ekim 1899.

Hüseyin Dâniş Bey'in ilmî ve edebî makalelerinden seçilerek meydana getirilmiş olan bu eser Hüseyin Câhid tarafından takdirle karşılanır.¹¹³

Eseri birkaç kısma ayırarak ele alan Hüseyin Câhid, bu eser vesilesiyle “tarihin bir fen mi yoksa sanat mı” olduğu tartışmalarına da değinmiştir.

Nevâ-yı Sarîr'in bir kısmının İran edebiyatı ve edebiyatçıları hakkında araştırma ve incelemelerden oluştuğunu, tarihin esası ve mahiyetine ait makalelerin de ayrı bir kısım oluşturabileceğini, ayrıca Fransız edebiyatı hakkında bazı düşünceler ve seçilmiş parçaların da bu kitapta yer aldığını söyleyen Hüseyin Câhid, kitapta itiraz edeceği tek nokta olduğunu belirtir.O da Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğudur. Hüseyin Dâniş Bey birkaç dil bilmektedir, ancak onun bu dillerle ilgili yoğun kullanımları okuyucuyu sözlüğe bakmaya mecbur bırakmaktadır.Bu itirazın **Nevâ-yı Sarîr**'i iyi bir eser olmaktan mahrum bırakmayacağını da belirten Hüseyin Câhid, Hüseyin Dâniş'in başka makalelerinden bahsederek yazısına devam eder.Bunlar “Tarihin Hataları”, “Müverrihlerde Nıkat-ı Nazar” ve “Tarihin Aksâmı ve Ehemmiyeti” isimli üç önemli makaledir.

Hüseyin Dâniş bize öncelikle tarihin fen mi yoksa sanat mı kabul edileceğine dair Avrupa'da süren münakaşa hakkında bilgi verir.Louis Bordo'nun¹¹⁴ da içinde bulunduğu ve tarihin bir fen olmadığı ve olmayacağına ilişkin düşünceleri savunan grup: “Tarih vakâyi-i mâziyenin bir tasviri, bir takriridir.Halbuki mâzideki her vak'a tarihe giremez.Vak'anın bir ehemmiyeti olması icâb eder ki tasvir ve tahrîr edilsin.Bir vak'anın ehemmiyeti ise ne ile anlaşılacaktır?.. Müverrih bir hâdisenin mühim olup olmadığına hükm için kendi zevkine, fikr-i mahsus-ı zâtîsine, hayâl-i mûcid-i sanat-verisine istinad eder.Bu halde görülüyor ki tarih sanây-i-i neffsedendir, edebiyattan, şiirden farksızdır.Çünkü fen olmak lâzım gelse idi müverrihin

¹¹³ Hüseyin Dâniş'le ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Tahsin Yazıcı, “Hüseyin Dâniş”, **DİA**, C.18, İstanbul, 1998, s.540

¹¹⁴ Konuyla ilgili başvurduğumuz kaynaklarda şahıs hakkında herhangi bir bilgi edinilememiştir.

şahsiyetine tâbî olmayarak bir esas-ı metîne binâ-yı kavâid etmesi icâb ederdi” görüşündedir.

Yazar, Hüseyin Dâniş Bey’in bu fikri kabul edip etmediğinin net olarak anlaşılmadığını; Mösyö Bordo’nun delillerine “Pek boştur, koftur denemez” dediğini ancak: “Tarih şimdiye kadar edibâne, şâirâne yazılıyordu, bundan böyle mütefennin-âne yazılmalıdır fikrinde bulunanların, tarihi fen sırasına geçirmeye azmedenlerin teşebbüsâtı ne âlimâne tenkidât! Ne fâzılâne tenkidât!Bu mülâhazât-ı becâ!” hükmünü veren Hüseyin Dâniş Bey’in Mösyö Bordo’nun fikrini pek de kabul etmediğinin görüldüğünü belirtir.

Hüseyin Câhid ise bu yoldaki tereddütlerin çok tabî olduğunu söyleyerek, tarihin henüz bir fen olamadığını, ancak kabul edilmek üzere bulunduğunu ifade eder.

Yazar, tarihin bu değişimini H.Taine’in İngiliz edebiyatı tarihine dair yazdığı önemli eserinin giriş kısmında pek güzel bir şekilde açıkladığını söyler ve bu münasebetle ona da değinir.Taine, edebî eserlerin âdî, hayâlî bir oyuncak olmadığını, yazıldıkları zamanlardaki ahlâk, âdetler, tavırlar hakkında pek çok bilgi verdiğini, o devirdeki insanların nasıl hissettiği ve neler düşündüğü konusunda bizi bilgilendirdiğini söyleyerek, tarihin de bu eserler sayesinde esaslı bir değişim geçirdiğini belirtir.

Tarih eski insanlar, onların âdetleri, yaşayışları, elbiseleri hakkında bize bilgiler vermeli, şu anda gözle görmemiz mümkün olmayan insanları, onların bıraktıklarını, iklimlerini kısacası her şeylerini görebilmemize, tanıyabilmemize yardımcı olmalıdır.Bu ilk adımdır.Ancak tarihin işi bu adımı atmakla bitmez, çünkü insanların sadece görünüşünü bilmek yetmez.Bu insanların tavırlarını, sözlerini, düşüncelerini de anlamak isteriz.Eski tarihçiler bu şekilde hareket etmeyip, insanları hep birbirinin aynı gibi göstermişler, farklı kavimlerdeki insanların mânevî

yapılarının da farklı olabileceğini akıl edememişlerdir.İşte ikinci adım da bu olmalıdır.Tarih bu farklılıkları göz ardı etmemeli ve ona göre değişim göstermelidir.

İnsanlardaki ruhî esasları ele alırken tarihin üç önemli unsurdan da yararlanması gerektiğini söyleyen H.Taine, bunları: ırk, muhit ve ân olarak belirler.

Ona göre ırkın tesiri irsî ve fitrîdir ve bu kavimden kavime değişir.Nasıl cins cins hayvanlar varsa, cins cins de insan vardır.Bunların bir kısmı zekîdir,bir kısmı cesurdur, kabiliyetleri çeşitlidir. “Bu tesir-i ibtidaî hiçbir vakit zâil olmaz.” der

Muhit ise insanın yaşayabilmek için uymak zorunda olduğu bir unsurdur.İnsan veya hayvan fark etmez, hayatını devam ettirebilmek için yaşadığı çevreye uyum sağlamak zorundadır.Aksi takdirde değişen şartlar karşısında hayatını devam ettiremez.

Ân ise insanın içinde bulunduğu zaman dilimidir.Bu zamanda gerçekleşecek olaylar önceden bilinemez.Devrin insan ruhu üzerindeki etkileri de diğer iki unsur kadar önemlidir.

İşte tarihin, bu üç unsurun insan ruhu üzerindeki etkilerini de hesaba katarak ilerlemesi ve değişmesi gerektiğini söyleyen Taine’in bu fikirlerine de birtakım itirazlar olmuştur.

Taine’in, tesis ettiği kanunları tatbik edememiş olduğunu, işine gelenlere önem verdiğini söyleyenler çıkmıştır.Hüseyin Câhid ise bu itirazların haklı olsa bile Taine’in şahsına ait itirazlar olduğunu, onun metoduna ve mesleğine ait olamayacağını belirtir.Taine kendi metodunu kötü uygulamış olabilir, ancak bu o metodun kötü olduğu anlamına gelmez, diyerek onun ırk, muhit ve ân görüşünü savunur.

H.Dâniş'in **Nevâ-yı Sarîr**'deki makaleleri ile bu konuda konuşmaya zemin hazırlaması da Hüseyin Câhid'e göre şükran borçlu olunacak bir durumdur.

5.2.7. Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri Eleştirisi

Yazısında¹¹⁵ Ayşe Sıdika Hanım'ın¹¹⁶ **Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri** adlı eserinden bahseden yazar, eserin bizim talim ve terbiye yöntemleri konusundaki ihtiyacımıza cevap verici nitelikte yazılmış önemli bir örnek olduğunu belirtir.

“Talim ve terbiye usulünü bilmeye o kadar çok ihtiyacımız vardır ki, insan bu yolda yapacaklarını düşününce şaşırıp kalabilir ve ümidini kesebilir” diyen Hüseyin Câhid, Ayşe Sıdika Hanım'ın eseriyle bugün bu ihtiyacın büyük ölçüde karşılanabileceğini ifade eder.

Hüseyin Câhid insanların kütüphanelerine pek çok kitap yığdıklarını, ancak bu kitaplara sahip olmakla âlim olunamayacağını, o kitapların içindekileri anlayarak o yolda hareket etmekle kitapların bir işe yarayacağını söyler. Talim ve terbiyeyle ilgili pek çok kitap edinen ve yeri geldiğinde o kitaplardan yararlanıp işini gören kişi bile bir süre sonra çevresinin etkisiyle öğrendiklerini bir kenara bırakıp kalıtım yoluyla intikal eden âdetleri uygulamaya devam eder. Ona göre en büyük yanlımız da budur.

Ayşe Sıdika Hanım da eserinde bu konuyu ele alır. Biz en basit bir iş için bile o işin ehlini ararken, çocuk eğitiminde işin ehline müracaat etmeyi aklımıza bile

¹¹⁵ “Hayat-ı Matbuât 24”, **Sabah**, nr.3575, 18 Teşrîn-i evvel 1315 / 30 Ekim 1899.

¹¹⁶ Ayşe Sıdika Hanım'la ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abdullah Uçman, “Bazı Kadın Mektupları”, **Tarih Toplum**, Mart 199, C.31, S.183, s.40-41 ; Emine Kocamanoğlu, “Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Ayşe Sıdika Hanım”, **Tarih Toplum**, Eylül 1999, C.32, S.189, s.51-55.

getirmeyip, dadıları, lalaları, hocaları gayet önemsizce seçeriz.Ve çocuklarımızı onların eline bırakmaya tereddüt bile etmeyiz.Hüseyin Câhid ise buradaki eleştirileri haklı bulmakla beraber, çoğu çocuğun dadı, lala ve hocasının olmadığını, anne ve babalarının bu görevi gördüğünü belirtir.

Hüseyin Câhid'e göre "terbiye-i cismâniye" bizim tamamıyla meçhulü olduğumuz bir konudur.Biz her zaman kendi çocuklarımızla Frenk çocukları kıyaslandığında kusurlarımızı ve noksanlarımızı görerek boyun büker ve bu durumdan üzüntü duyarız.Oysaki bu bizim için bir fayda sağlamaz.Hatalarımızı görüp telâfi etmeliyiz.Örneğin; çocuklarımızı çok severiz, onlar için her türlü eziyete katlanır, her türlü fedakârlığı yaparız.Ancak sağlıklı ilgili konulara gelindiğinde eksiklerimizi bir türlü göremeyiz.Daha küçük yaşlarda onları kundaklara sarar, bezler,rahatımızı kaçırmamasın diye sallar, biraz büyüdüler mi hırkalara, pamuklara sarar, yiyeceklerine içeceklerine dikkat etmez, midelerinin almayacağı şeyleri yedirir, "alışsın, lapacılığın lüzumu yok deriz!" Bütün bunlardan sonra bizim çocuklarımızla Frenk çocuklarını karşılaştırdığımızda, sağlıklı, gülbüz, güçlü, sağlam vücutlu Frenk çocuklarının karşısında, çarpık bacaklı, çelimsiz, zayıf kendi çocuklarımızı görürüz.

Ya "terbiye-i mâneviye!" Hüseyin Câhid'e göre o da "terbiye-i cismâniye"den farklı bir durumda değildir.Çocuklarımız ilk sözcüklerini, ilk hareketlerini hep bizden, taklit yoluyla öğrenirler. "Yazar,yanlarında büyüklere has laflar edip, onları küçükler diye aşağılayıp, bir de dayağı eksik etmezsek, onlardan nasıl bir ahlâk bekleyebiliriz ki?" diye sorar.

İşte Ayşe Sıdika Hanım **Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri'**nde bütün bu eksiklikler üzerinde durarak; çocukları yalnız güzel nasihatler vererek eğitemeyeceğimizi söyler. "Çocuklara karşı söz değil, fiil lâzımdır" diyen Ayşe Sıdika Hanım'a göre biz, çocuklarımızın karşısında canlı bir fazilet örneği olmalıyız.

Usûl-i Ta'lim ve Terbiye Dersleri'ni içerisinde yer alan her şeyi hazmederek okumamız gerektiğini belirten Hüseyin Câhid, bu sayede bu konudaki eksiliklerimizi tamamlayarak hiç olmazsa çocuklarımıza karşı olan sorumluluğumuzu yerine getirmemiz gerektiğini ifade ederek makalesini tamamlar.

5.2.8. Rübâb-ı Şikeste Eleştirisi

Hüseyin Câhid, “Hayât-ı Matbuât” adlı köşesinde Tevfik Fikret'e dair üç yazı yazmıştır. Bu yazılarda Fikret'in **Rübâb-ı Şikeste** adlı eseri üzerinde durularak üslubundan ve şiirlerine hakim olan ruhî durumundan bahsedilmiştir. Nitekim yazar da bu makalelerin ilk ikisinde Tevfik Fikret'in sanatkârlığını inceleyeceğini ve olgunluk derecesine nasıl geldiğini gözler önüne sereceğini, sonuncu makalede de sanatkârın nasıl bir kalp ve ruha sahip olduğunu inceleyeceğini belirtir. Biz konu bütünlüğü açısından üç yazıyı birlikte ele almayı uygun gördük.

Yazar ilk yazısına Fikret'in büyük bir sanatkâr olduğunu söyleyerek başlar ve **Rübâb-ı Şikeste**'nin Edebiyat-ı Cedîde Kütüphanesi'nin kıymetçe en büyük kitabı olduğunu belirtir.

Hüseyin Câhid öncelikle kafiye meselesi üzerinde durur. Şiirin kağıt üzerine yazılmak ve oradan okunmak için değil, yüksek sesle inşâd edilmek için yazıldığını söyledikten sonra, bu noktada kafiyenin büyük önem taşıdığını belirtir. Şiirin insanın ruhuna hitap etmesi gerektiğini, bunun da ancak kulak yoluyla mümkün olabileceğini, yüksek sesle okunan bir şiirde yer alan kafiyelerin sadece kulağa hoş gelerek insan ruhuna nüfuz edebileceğini belirtir. Bu durumda da tabîi olarak kafiye kulak içindir. Edebiyat-ı Cedîde ve Tevfik Fikret'te kafiyelerin eski kafiyelere nispetle değişmesi bu “dakika-i sanat” ı gözetmekten ileri gelmiştir.

Tevfik Fikret'in yeni denilebilecek kafiyeleri gözden geçirildiğinde bunların güç bir şeyden kaçarak kolay yolu seçmek için ortaya çıkmış kafiyeler olmadığı, tam tersine nazik, ince bir sanat eseri olarak ortaya çıktıkları görülmektedir. Tevfik Fikret'in kafiyeleri hafifleterek fazla âhenkten kaçmasının bir sanat maksadına dayandığını belirten Hüseyin Câhid, onun yaptığı bazı kafiyelelere örnek vermek suretiyle düşüncesini ortaya koyar.

Tevfik Fikret'in:

“Biraz harâreti eksik bahâr-ı aşkımızın
Bizim muhabbetimiz bir çocuk ki hep dalgın”

“Müfekkirem o zamân bir nihâle benzer ki
Alîl ü ra'şe-nümâ şâh-sâr-ı bî-berki”

beyitleriyle:

“Ne ser-âzâde ömr-i sefîdi
Geçecek gölgesinde çamların;
Sende kalmıştı münfail kırgın,
Muztarib gönlümün son ümîdi.”

dörtlüğünü alıntılıyarak bu örneklerdeki “aşkımızın, dalgın, benzer ki, bî-berki” , “çamların, kırgın” kelimelerinin kafiyelendiğini ve bu kafiyelelerin çok hafif, âdeta hiss olunmayacak derecede olduğunu söyler. Nitekim bu kafiyeleler hafifçe geçilmeseydi, üzerlerinde ısrar edilseydi bize, kulağımıza lezzetli gelmekten çok, beynimizde bir tokmak gibi öterek, şiirin zevkini kaçırırdı diyerek de düşüncesini destekler.

Hüseyin Câhid, Tevfik Fikret'in nazım hususunda gösterdiği en büyük maharetlerden birinin de konuya göre âhengi idare etmek olduğunu söyler. Bunun da

birinci şartı kafiyedir, dolayısıyla Tevfik Fikret kafiyelerde böyle değişikliklere lüzum görmüştür.¹¹⁷

Tevfik Fikret'in nazmında heceleri lüzumundan fazla çekmek yahut kısaltmak gibi kusurlara hiç tesadüf olunamayacağını söyleyen Hüseyin Câhid, sadece vezin doldurmak için kullanılan kelimelerin varlığına örnek tek bir beyte rastladığını;

“O dem bir serdî-i muhrik bütün ezhârı soldurdu
Çiçeklerden uçan reng-i adem enzârı soldurdu.”

şeklindeki bu beytin de, redifleriyle beraber lüzumsuz görülemeyeceğini söyler.

Tevfik Fikret'in fikrî mahsullerinin birer ürünü olan şiirlerini ikiye ayırdığını, Rübâb-ı Şikeste'nin “Eski Şeyler” adı altındaki bölümü ile diğer bölüm arasında ruh ve mânâ cihetinden birtakım farklılıklar bulunduğunu belirtir.

“Eski Şeyler” adı altında bir araya getirilen manzumelerde daha az bir itina, daha az bir maharet görüldüğünü söyleyen Hüseyin Câhid, bu bölümde yer alan ilk manzumeden alıntı yaparak fikrini şu şekilde açıklar:

“Bu tarab-gâh...yok , bu cây-ı sükût
Ki durur pür-mehâbet ü mebhût
Ki perîler çıkar gubârından
Ki hayâlet iner cidârından
Ki uçan neş'eler civârından
Ki olur karşısında ârından
.....
Lerze-bahş-ı dil ü hayâlimdir
Mûcib-i şiddet-i melâlimdir,
Mütecessim meâl-i hâlimdir.”

¹¹⁷ “Hayât-ı Matbuât 39”, **Sabah**, nr.3679, 31 Kânûn-ı sâni 1316 / 12 Şubat 1900.

Bu şiirde yer alan “gubârından, cidârından, civârından, ârından” ve “hayâlimdir, melâlîmdir, hâlimdir” kafiyelerinin, şimdiki Tevfik Fikret’in şâirâne zevkini rencide edecek ufak noksanlar olduğunu söyler. Burada ruh ve mânâ yönünden de birtakım eksiklikler gören Hüseyin Câhid, Tevfik Fikret’in şiirde “cây-ı sükût” olan “tarab-gâhın” “gubârından periler çıktığını, civârından hayâlât indiğini” söylemekle yetindiğini, halbuki şimdi böyle bir tasvîr yapmaya kalksa yalnız bu açıklamayla yetinmeyeceğini, insanın kalbinde daha büyük hisler ve tesirler bırakacak şekilde bir ifade tarzı kullanacağını belirtir.

Rübâb-ı Şikeste’nin, “Eski Şeyler” bölümündeki manzumeleri arasında yer alan “Görmekteyim o gülşen-i kim gark-ab ü tâb” ve “Tulû’a Karşı” manzumesindeki; “Ey şems-i münîr, kim zuhûrun” mısralarındaki eski olan bu ifadeye sadece burada rastladığını ifade eder.

Hüseyin Câhid “Eş’âr-ı Muhabbetten” manzumesi ile kitapta, “Hasta Çocuk” manzumesini ve “Tecdîd-i İzdivaç” manzumesini de ele alır ve buralardaki eksikliklere değinir.

“Eş’âr-ı Muhabbetten”de yer alan:

“Bu dâm-gâha senin saçlarınla merbûtum”

mısraında his ve maksadın “dâm-gâh, saç, merbût” kelimelerinin yapmacıklığı arasında boğulduğunu;

“Hasta Çocuk” manzumesinin:

“Bugün başına nige-h-bân-ı pür-teessür
Mezâr-veş oda samt u sükûn ile pürdür”

mısralarında yer alan “mezâr-veş” tabirinin Tevfik Fikret’in pırlantalar gibi işlenmiş zarif şiirleri içinde yer almaması gereken bir tabir olduğunu ve “Eski Şeyler” arasına gönderilmesi gerektiğini;

“Tecdîd-i İzdivaç” manzumesinde de fikrin ufak bir dikkatsizliğe iliştiğini belirterek:

“Birkaç zaman da öyle güzâr etti günleri;
Dönmüştü bir mezâra evin gerçi her yeri,
Bir yolcunun kudûmu idi orda muntazar:
Gün doğmadan meşîme-i şebden neler doğar!..
Kaç hafta geçti bilmiyorum, bir seher yine
Gösterdi zevce oğlunu hiddetli zevcine”

mısralarında yer alan “hiddetli zevc” tabirinde yukarıdan beri geçen ifadenin, olayın, mantıkî irtibatını ihlâl edecek bir durum olduğunu söyler. “Hiddetli” sıfatının zevcin ruhî durumunu açıklamaktan âciz, âciz değilse bile yanlış olduğunu belirterek zevcin olsa olsa zevcesine karşı “lâ-kayd” olabileceğini veya buna benzer bir halde bulunabileceğini ifade eder.

Tevfik Fikret’in bu gibi tekâmül merhalelerinden geçtikten sonra şimdiki olgunluğuna eriştiğini, hissî tasvirlerdeki başarısını yakaladığını belirten Hüseyin Câhid, **Rübâb-ı Şikeste**’de yer alan tabir ve terkiplerin ulvî birer sanat örneği olduğunu da söyler. Ancak şiir ve sanata yabancı olan bazı kişilerce bu tabir ve terkipler garip görülmüş ve eleştirilmiştir. Zaten yeni edebiyat aleyhindeki itirazların çoğu da bu tabirlerdeki nüktelerin anlaşılmasından ileri gelmektedir.¹¹⁸

Yeni edebiyatı eleştirenlerin elindeki en değersiz silahın yeni edebiyatçıların eserleri arasında görülen “siyah tasavvurlar, mavi hulyalar” gibi tabirler olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, bu tabirlerin gayet nadir olarak kullanıldığını belirtir. Hattâ “mavi hulyalar” terkibine belki de edebî eserler arasında tesadüf etmek bile imkânsızdır. Zaten sonu gelmeyecek gibi görünen bu itirazlar bu tabirlerden de öteye geçememektedir.

¹¹⁸ “Hayât-ı Matbuât 40”, **Sabah**, nr.3686, 7 Şubat 1316 / 19 Şubat 1900.

İtiraz edilen, eleştirilen terkip ve tabirlerden Tevfik Fikret'in şiirlerinde yer alan ve itiraz edilecek gibi olanlarına ise yazar şu örnekleri verir: “şeb-i siyah-ı taayyüş, sadefli bir sâye, hasta bir tekne, emelli göz, tozlu rüyâ, gunûde orman, denizin lerze-dâr-ı giryesi, kirli yırtık bir sâdâ, hasta ses, nesîm-i pür-halecân, zıyâyı muhteriz, tavanın hüzn-i mebhût-ı pür-gubârı, dalgın vakûr pür-şefkat meşe, mülevves parıltı, giryeli ıslık...”

Hüseyin Câhid bu gibi tabir ve terkipleri manzume içindeki kullanımlarına göre değerlendirmek gerektiğini, ancak öylelikle zevkine varılabileceğini, yoksa bir şiirin ortasından yalnız bir terkibi ayırarak “bu da ne demekmiş, neymiş” demenin şiirden ve sanattan hiçbir şey anlaşılmadığının göstergesi olduğunu ifade eder.

Ayrıca bu tabirler manzumede ki şahısların ruh hallerine göre de anlam kazanırlar diyen Hüseyin Câhid “Yetim Çocuk” manzumesinden buna bir örnek verir: Yetim bir çocuk gece bir odada yalnız yatmaktadır.Uyanır, etrafta kimse olmadığını görür, hele annesinden bütün bütün mahrumdur, odada bir kandil yanmaktadır, bir nefha olsa çocuk ürküp titrer.Şimdi böyle bir manzumede gerek oda için, gerek çocuk için kullanılan tabirlerin ve sıfatların hep onun ruhî durumu düşünülerek, uygunluğu aranılarak kullanılmasının gerekli olduğunu söyler.Çünkü eşyayı herkesin görüşü bir değildir, hele geceleyin bir odada yalnız kalan bir çocuğun.Burada gözetilecek şey çocuğun yalnızlığı ve karanlık hakkındaki düşüncesidir.Tevfik Fikret de manzumede bu sanat inceliğini gözeterek odada yalnız bulunan bir yetimden bahsettiği için kandilin söndüğü ânı anlatacağı zaman çocuğun kalbinde var olabilecek hisleri hayâl ederek tasvir eder ve:

“Muhteriz bir ziyâ basık tavanın
Hüzn-i mebhût-ı pür-gubârında
Titreyip söndü..” der.

Herkesin bildiği gibi ziyânın muhterizi olmaz, tavanın hüznü olmaz, fakat insanın kalbine öyle gelir.Geceleyin odada yalnız kalmış, korkmuş bir çocuğa

kandilin ışığı bile korkuyor gibi gelir.Burada şair “tavanın mebhût-ı pür-gubârı” demeyip de “pembe boyalı tavanda” veya “eski tavanda, boyasız tavanda...” deseydi başarılı olamazdı.Çünkü önemli olan kişinin içinde bulunduğu ruh durumuna göre, etrafı ve eşyaları değerlendirişini, onlara bakışını anlatabilmektir.İşte itiraz edilen, eleştirilen terkipler ve tabirler böyle bütünlük içerisinde ve ruhî durum analizi yapılarak incelenmediği için, incelikleri anlaşılamamaktadır.

Şiirde ve edebiyatta en büyük başarının, en uygun tabiri ve sıfatı bulup kullanmak olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid burada da en uygun tabirin –yetim çocuğun bakış açısıyla- “muhteriz ziyâ” ve “mahzun tavan” olduğunu belirtir.

Bu ve bunun gibi tabirlerin yer aldığı manzumelerin hangisi dikkatli bir bakış açısıyla okunur ve yüksek bir zevkle incelenirse, ayrı ayrı ele alındıklarında garip ve mânâsız gibi görünen o terkiplerin nasıl bir şairâne güce delil teşkil edeceğinin anlaşılacağını söyler.¹¹⁹

Rübâb-ı Şikeste’nin baştan sona kadar gerçek bir şair ve sanatkâr ruhla, samimi bir konuşma ve dertleşme gibi yazıldığını söyleyen yazar, mısraların kesilişini, vezin seçimini, bir mısra sonunda cümle bitmeyerek diğer mısralara atlanırken (enjambement) söz kesilecek yerin tayinini, sıfatların tercihini ve kullanılmasını Tevfik Fikret’in kusursuz dikkatine ve maharetine bağlar.

Tevfik Fikret’in bazen iki mısra içinde bile büyük başarılar gösterdiğini, okuyucunun hayâlinde geniş bir ufuk açtığını söyleyerek, “Hasan’ın Gazâsı” ve “Akşam” manzumelerinden bu durumla ilgili örnekler verir:

“Hasan genişleterek muttasıl adımlarını,
Dönüp dönüp bakıyor arkasında bî-hareket
Uzaklaşan köye; nâgâh bir leb-i hasret
Gülümsüyor; o zaman bir soğuk, bir hayâlî el

¹¹⁹ “Hayât-ı Matbuât 40” , **Sabah**, nr.3686, 7 Şubat 1316 / 19 Şubat 1900.

Tutup çevirmek için sanki zorluyor başımı
 Hasan zavallı, silerken yeniyle gözyaşımı
 Birer birer geçiyor piş-i iştîyâkından
 Güzel nişanlısı, kardeşleriyle vâlidesi;
 Değirmenin ona “dön, dön..! diyor yavaşça sesi.”

Bu manzumede, “değirmenin ona dön, dön..! diyor, yavaşça sesi” mısraının okuyucunun hayâlinde birdenbire bir dünya uyandırdığını, mısraa hayat veren âhengin kulağımıza da “dön, dön” sesleriyle yansıdığını belirtir. İşte Tevfik Fikret bir tek mısra ile bir kalbin tereddüt ve ıstırabını bize anlatmış, gözümüzün önünde o sahneyi canlandırmıştır.

“Akşam” manzumesinde de:

Sâkin bir akşamın tütük-ı erguvânını
 Yırtarken ihtirâz ile dest-i siyâh-ı şeb
 Üstünde bir günün yükü, bir zıll-i pür-ta’âb
 Sevk eyliyor ufuklara pâ-y-ı girânını
 Tâ nokta-i gurûba yakın mâî bir sehâb
 Ateşli gamzelerle süzer âşiyânları;
 Gûyâ bütün kucaklamak ister cihânları
 Yorgun kanatlarıyla uzakta bir âsiyâb
 Nâlende bir kaval sesi etrâfı inletir;
 Nâlende bir sürûd ile bâd-ı garîb-i şâm
 Estikçe, gölde titreşir emvâc-ı pür-garâm...

mısralarının hayâlimizde canlandırdığı mükemmel levhalara bir örnek daha olduğunu belirtir.

Rübâb-ı Şikeste’de bu levhalardan daha birçoklarının bulunduğunu belirten yazar, burada bütün eseri nakledemeyeceğini, sadece bu iki örnekle yetindiğini belirtir.

Sanatkârlığını incelediği bu iki makalede Tevfik Fikret’in artık olgunluk derecesine geldiğini belirten yazar, üçüncü makalede de bu sanatkârın nasıl bir kalp ve ruha sahip olduğunu inceleyeceğinin haberini verir.

Hüseyin Câhid'e göre Tevfik Fikret'in nazmı gereken yerlerde sadeleştirmek ve nesre yaklaştırmak, konusundaki maharetine de hiçbir şair yetişememiştir. Bu maharetine örnek olarak gösterilebilecek şiirleri; "Zekâ", "Balıkçıklar", "Nesrin", "Sezâ", "Hasta Çocuk", "Ken'ân" ve "Hasan'ın Gazâsı"dır.

Yazar, "Balıkçıklar" ve "Hasan'ın Gazâsı" şiirlerinden örnekler vererek alınan bu parçaların fikrini ispata yeterli olduğunu ve bu kadar pürüzsüz bir Türkçe'yle şiir yazabilmenin büyük bir maharet olduğunu söyler.¹²⁰

Şu parça "Balıkçıklar" dan alınmıştır:

- Bugün açız yine evlâdlarım, diyordu peder,
Bugün açız yine, lâkin yarın, ümîd ederim,
Sular biraz daha sâkinleşir... Ne çâre, kader!

- Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;
Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
Ninen, baban, iki miskin biz artık ölmeliyiz...

Çocuk düşündü, şikâyetli bir nazarla: - Ya biz,
Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?..

Hâlâ
Dışarıda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
Döğerdi sahili binlerce dalgalar, asabî.

- Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakin yedek biraz ip, mantar almadan gitme...
Açınca yelkeni, hiç bakma, oynasın varsın;
Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kayd etme,
Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zîrâ
Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!

¹²⁰ "Hayât-ı Matbuât 39", **Sabah**, nr.3679, 31 Kânûn-ı sâni / 12 Şubat 1900.

Deniz dışarıda uzun sayhalarla bir hırçın
Kadın gürültüsü neşreliyordu ortalığa.

- Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi, balığa?
- O gitmek istedi; “Sen evde kal!” diyor...
- Ya sakın

O gelmeden be ölürsem?..

Kadın bu son sözle

Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle
Soluk dudaklarının ihtizâz-ı hâsirine
Bakıp sükût ediyorlardı; başlarında uçan
Kazayı anlatıyorlardı böyle birbirine.
Dışarda fırtına gittikçe pür-gazab, coşan
Bir ihtilâc ile etrafa ra’şeler vererek
Uğulduyordu...

- Yarın yavrucak nasıl gidecek?

şu parça “Hasan’ın Gazâsı” manzumesinden gazinin köyüne avdeti musavverdir:

Uzakta köy üç ay evvelki vaz’-ı sâfıyla
Gunûde ormanın agûş-ı lerze-dârında;
Biraz soluk çalılıklar yolun kenârında,

Hava biraz daha rakîd, semâ biraz daha boş,
Dumanlar ortada güçlkle eyliyor pervâz;
Hülâsa yaz, Hasan’ın pek ziyâde sevdiği yaz.

O şimdi yarasının aks-i tâb-dârı gibi
Gurûba karşı geniş sînesinde ber-efşân
Madalyanın leme’âtıyla sanki dalgalanan

Nigâh-ı şevk-i tufûlânesiyle, müstağrak
Köyün likâ-yı hamûşunda bir peyâm arıyor;
Bir âşinâyî-i dîrîne, bir selâm arıyor.

Ve bir madalyalı gazî mehâbetiyle vakûr,
Ağır ağır yürüyor... Nâgehân tevakkufla
Fezâya fırlatıyor bir nigâh-ı pür-şû’le.

Bu şanlı avdeti güyâ selâmlıyor öteden:
Değirmenin açılan kollarında bir şefkat,
Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet!..

Ona göre, Tevfik Fikret Osmanlı şiirine derin bir mûsikî kazandırmıştır. “Eserleri yüksek sesle okunurken kelimeler arasındaki irtibat, âhenk bazı eserlerinde o kadar mükemmeliyete ulaşır ki bu mûsikî ruhumuzda leziz bir sanat hissi bırakır”. Bu mûsikîye örnek olarak ise Tevfik Fikret’in “Yağmur”, “La Danse Serpantine”, “Asker Geçerken”, “Kahkaha-i Ye’s” ve “Nef’î” manzumelerini gösterir.

“Kahkaha-i Ye’s” ve “Asker Geçerken” manzumelerinden alıntı yapan Hüseyin Câhid, “Kahkaha-i Ye’s”te yer alan :

“Bâd-ı nâlân-ı hazân giryeli ıslıklarla
Ötüyor çarpınarak camlara hırçın hırçın;
O takazâ-yı hurûşânla, o çığlıklarla
Dalgalar bir canavar sanki kudurmuş, çılgın...”

kıt’asında bahar rüzgârının gürültüsünün, dalgaların iniltilerinin âdeta kulaklarda duyulduğunu,

“Asker Geçerken”de yer alan:

“Nakkâre önde, bir müteharrik cebel gibi
Geçmekte zî-vakar u tarab mevkîb-i zafer;
Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi
Fakr-ı mehâbetinde saçar mevce mevce fer”

kıt’asında ise âdeta bir taburun ayak seslerinin işitildiğini söyler.

Şiirin böyle, bir kelime ile hayâlimizde birtakım manzaralar meydana getirmesinin en büyük başarılarından biri olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, Tevfik Fikret’in de bu başarıya tamamıyla sahip olduğunu belirtir.

Daha sonra “Nef’î” manzumesinden de alıntı yapan yazar, bu manzumedeki şaşaalı ve gösterişli ifadelerle ve manzumenin muhteşem finaliyle Tevfik Fikret’in üstad denilen Nef’î’den hiç de aşağı kalmadığı görüşündedir.

Tevfik Fikret’in konu lüzum gösterdiği zaman ifadeye tantana vererek, lüzum olmadığı zamansa âhengi hafifleterek şiirini bir mûsıkî haline getirdiğini ve böylece okuyucuyu âdeta büyüleyecek bir güce sahip olduğunu belirtir.¹²¹

Yazar makalesinin sonunda Tevfik Fikret’in nasıl bir ruha sahip olduğu ve eserini hangi hislerle yazdığı konusu üzerinde durmuştur.

Hüseyin Câhid, **Rübâb-ı Şikeste**’yi okuyup bitiren bir okuyucunun Tevfik Fikret’te hakim olan bedbinlik hissiyle karşı karşıya kalacağını söyler. Onun etrafa bakışı, çevreyi görüşü hep hüznülüdür. **Rübâb-ı Şikeste**’de bedbin bir kalp vardır. Şairde görülen bu üzüntülü ve acılı hâl hiç umulmadık bir zamanda bile ortaya çıkıp kendini gösterebilmektedir. Yazar bu duruma Tevfik Fikret’in “Halûk’un Bayramı” adlı şiirindeki mısraları örnek verir:

“Baban diyor ki: Meserret çocukların yalnız
Çocukların payıdır! Ey güzel çocuk, dinle;
Fakat sevincinle
Neler düşündürüyorsun, bilir misin?.. Babasız,
Ümitsiz, ne kadar yavrucakların şimdi
Sıyâh mâteme benzer terâne-i ıydı!
Çıkar o süsleri artık, sevindiğin yetişir;
Çıkar, biraz da şu öksüz giyinsin, eğlensin;
Biraz güzellensin
Şu rûy-ı zerd-i sefâlet... Evet, meserret dir
Çocukların payı; lâkin senin sevincinle
Sevinmiyor şu yetim, ağlıyor... Halûk, dinle!”

¹²¹ “Hayât-ı Matbuât 39”, **Sabah**, nr.3679, 31 Kânûn-ı sâni 1316/ 12 Şubat 1900.

Hüseyin Câhid, mutluluğunu ailesi ve çocuğunda arayan bir kalbin, yavrusunun en mutlu, en neşeli gününde bile etrafını unutmamasını, bu kalpteki insan sevgisinin, yardımlaşma hissinin çok derin olduğuna işaret ettiğini belirtir.¹²²

Tabiatın manzaraları karşısında da bu bedbinliği süren Tevfik Fikret'in "cism-i tabiat kardan kefenlenip" mısraıyla karın yağmasını bile tabiattaki varlıkların kefen giymesi gibi algılamasını,

"Birkaç - nazîr-ı tayf-i adem zâg-ı bed-nigâh
Teşkîl eder bu sahnede bir tûde-i siyah;
Bunlar kışın numûne-i râz-ı derûnudur!"

mısralarında ise Hüseyin Câhid, kar üstünde gördüğü kargaları bile hüzünlenme sebebi yapmasının onun ruh hâlini gayet güzel aksettirdiğini belirtir.

Hayat mücadelesi karşısında da aynı his ve teessür içerisinde olduğu görülen Tevfik Fikret'in "Balıkçılar" adlı eseri ise yazar tarafından bu duruma örnek olarak gösterilir.¹²³

"Niçin, sorun, bu takâzâ-yı ömre katlanıyorlar;
Nasıl, ne hisle şu girdâb-ı gamda çalkanıyorlar?
Hayır, suâle mahal yok; sunûf-ı hâr-ı beşer
Bütün o soytarının aynıdır ki, pâ-ber-ser,
Tuhaflık etmek için, güldürüp kazanmak için!
Zavallı soytarı, uğraş hayâta kanmak için...
Bu böyle işte, niçin ağlıyor, fakat güleceksin;
Ya sen hayâtını satmış değil misin?.. Öleceksin!"

¹²² "Hayât-ı Matbuât 41", **Sabah**, nr.3693, 14 Şubat 1316 / 26 Şubat 1900.

¹²³ "Hayât-ı Matbuât 41", **Sabah**, nr.3693, 14 Şubat 1316 / 26 Şubat 1900.

Fakat Hüseyin Câhid, şairdeki bu bedbinlik hissini bazı şiirlerinde görülmediğini, “Eski Şeyler” arasında yer alan bir manzumede hayatın lezzetleri ve neşeleri karşısında mutlu olduğunun görüldüğünü söyler.¹²⁴ O manzume:

“Vur, kopsa da mızrâbın ile târ-ı hayâtım;
 Çal, şimdi, şu ân olsa da ân-ı sekerâtım.
 Çal, ben de olup “âh!”larım ile sana dem-sâz,
 Çâk eylemedir sîne-i aşkı emelim, çal!
 Te’sîr-i tarabla ederek kol kola pervâz
 Ta arş-ı İlâhîye kadar yüксеlelim, çal!
 Çal sevdiceğim, çal meleğim, çal güzelim...Çal!

şeklinde ve şairin bunun gibi hayatın zevkleriyle dolu manzumelerine son eserleri arasında rastlanmadığını belirtir.

Hüseyin Câhid şairdeki bu bedbinlik hâlinin, hissiyâta üstün gelemediğini ancak şairde devâsı olmayan bir rehâvet, ümitsizlik hâli de görülmediğini söyleyerek, Tevfik Fikret’in en kederli ve en ümitsiz zamanında bile:

“İçim bir medfen-i âmâl-i zinde!”

itirafını yapabildiğini söyler.

Onun “İnanmak İhtiyacı” adlı şiirinin de zulmet, ye’s dalgaları altında boğulmamak, yaşamak isteyen ve aydınlığı arzulayan bir kalbin en samimi temennileri olduğunu belirtir:

“Bütün boşluk: Zemîn boş, âsümân boş, kalb ü vicdan boş;
 Tutunmak isterim, bir nokta yok, pîş-i hasârımda.
 Bütün boşluk: Döner bir hîç-i mühiş civârımda;
 Karanlık: Her taraf, her şey karanlık, bir hazîn yeldâ!
 Karanlık: Fehm ü dâniş, akl ü istihrâc hep muzlim;

¹²⁴ Hüseyin Câhid bu manzumenin adını vermemektedir. Adını vermediği, mısralarını alıntılacağı bu manzume “Ey Yâr-ı Nagam-kâr” adlı manzumedir.

İnanmak... İşte bir şeh-râh-ı nûrânî o zulmetde.

Hüseyin Câhid şiirde bedbinlik hissini yine de şairi bütün bütün mağlûp etmediğinin görüldüğünü söyler ve yazar Tefvik Fikret'teki bu bedbinliğin sebepleri üzerinde de durur. Ona göre bu bedbinliğin sebebi ne felsefî düşünceyle ne aşk üzüntüleriyle ilgi değildir, bunun sebebi doğrudan doğruya Tefvik Fikret'in asabı, fizyolojisi ve çevresiyle ilgilidir.

Tefvik Fikret'in eserleri okunurken bazen hissiyâtı ve yaradılışı hakkında itiraflara ve açıklamalara rastlanır ki bunlar da bize onun sinir sistemindeki durumu ortaya koyar.

Bazı manzumelerden de anlaşıldığı üzere şairin hayatın gerçekleriyle pek uyum sağlayamadığı anlaşılmaktadır: “Evet, hakikati hülyâyâ hep fedâ ederim” der. Fakat Hüseyin Câhid hakikâti hayâle feda edince hiç beklenilmedik bir zamanda hakikat sahasına geri dönmenin, hakikatin acı yüzü karşısına çıkmanın insan için şiddetli bir darbe olacağı kanaatindedir. Ayrıca hayâl âlemine yönelmek bazen iyi bir teselli olarak düşünülse de, tamamıyla o âleme dalmak emellerimizle, beklentilerimiz arasında oluşacak paralelliği yok edecek ve acılara sebep olacaktır. Sonra Tefvik Fikret gibi “Ben böyle mi sandım seni ,ey ömr-i gam-alûd” feryadını etmemiz de kaçınılmazdır.

Tefvik Fikret'in şairliği bir yana bırakılarak ahlâkî hayatı gözden geçirilse, değerinin bir kat daha yükseleceğini söyleyen Hüseyin Câhid, “onda miskin hodbinlikler, âlâm-ı gayra karşı lâ-kaydıklar, görülmüyor” diyerek Fikret'i över.¹²⁵ Hüseyin Câhid'in **Edebî Hâtıralar**'ında da Fikret'ten övgüyle bahsettiği, onu ahlâk ve iyilik neşreden bir peygamber olarak nitelendirdiği dikkati çekmektedir.¹²⁶

¹²⁵ “Hayât-ı Matbuât 41”, **Sabah**, nr.3693, 14 Şubat 1316 / 26 Şubat 1900.

¹²⁶ Hüseyin Câhid, **Edebî Hâtıralar**, s.145

6.TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL HAYATA DAİR GÖRÜŞLERİ

6.1. Matbuâtla İlgili Görüşleri

Hüseyin Câhid'in, matbuât hayatı içindeki pek çok olaya kayıtsız kalamadığı ve farklı konularla ilgili eleştirel bir bakış açısıyla yazılar yazdığı görülür.İşte bu başlık altında toplanmaya çalışılan yazılarında da yazarın matbuatla ilgili değişik hususlarda yaptığı eleştirilerine yer verilecektir.

6.1.1. Mecmualarla İlgili Görüşleri

Hüseyin Câhid'in "Hayât-ı Matbuât" adlı köşesinin ilk yazısını **Musavver Fen ve Edeb**,¹²⁷ **Gülşen-i Edeb**¹²⁸ adlı mecmualara ayırdığını görürüz. Ona göre bu iki mecmuanın yayımlanması matbuat hayatından bahsetmeye müsait bir zemin bulunabilmesi açısından ümit verici olmuştur.

Mecmuaları düzenleniş yönünden inceleyen yazar, bu mecmualarda ve bazı resimli gazetelerde yer alan resimlerin seçimine ve düzenlenişine dikkat edilmediğinden bahisle; bu resimlerin gazete ve dergi nüshalarına rastgele konulduğundan şikâyet eder.Oysaki bu resimlerde bir sıra, bir münasebet gözetilse çok daha iyi olacaktır.**Musavver Fen ve Edeb**'de yer alan Vakon'un **Avçılar**

¹²⁷ Musavver Fen ve Edeb haftalık çıkan bir gazetedir.Sahibi M.Celâl'dir.Gazete 31 Ağustos 1315-1319(1899-1903) yılları arasında faaliyet göstermiştir.

¹²⁸ Gülşen-i Edeb, 1315(1899) yılında Mehmed Cemil tarafından çıkarılmış haftalık, fen ve edebiyat risâlesidir.

Mev'id-i Telâkîsi nâmındaki levhanın ki nefis bir tablodur, İzmir rıhtımındaki Pasaport Dairesi'nin altında yer almasının düzensizlikten kaynaklandığını söyleyerek, aslında değeri çok büyük eserlerin yanlış tertip ve seçimden dolayı gereken alâkayı göremediğini belirtir.Yazar bu hususları belirttikten sonra “Şimdiki halde bu noktaya katiyyen riâyeti talep edemezsek de hiç olmazsa biraz dikkatlerini rica etmeğe hakkımız vardır” diyerek bu noktaya dikkati çeker.¹²⁹

Daha sonra yazar **Musavver Fen ve Edeb**'in başlattığı bir yenilikten bahisle duyduğu heyecanı ifade eder.Dergi kendi kadrosunda yer almayan yazarların, özellikle yeni yetişen gençlerin yazılarının gazetede iki haftada bir dört sayfalık bir bölümde yayımlanacağını duyurmuştur. Hüseyin Câhid bugüne kadar yeni yetişen gençlerin eserlerinin yayımlandığı özel bir mecmua olmadığını, böyle bir mecmua olsa bile kendi masraflarını karşılayamadan kapanacağını söyleyerek, **Musavver Fen ve Edeb**'in bu yaptığı çok güzel bir atılım olduğunu söyler.Bu durum yeni yetişenler için bir teşvik vesilesidir.Hattâ Hüseyin Câhid, “...Bu kısmın programı biraz daha tevsî' olunarak gönderilen eserlerin kâffesi hattâ yanlışlarla dolu olsa bile bilâ-tashih derc edilse ve bunlar arasında vakit vakit müsabakalar tertip olursa matlûp olan teşvik ziyadesiyle vücûda gelmiş olur” diyerek konuyla ilgili birkaç tavsiyede bulunur.

Ona göre bugün buraya sıkıla sıkıla eser gönderecek gençler arasında geleceğin edebiyatçıları olacak olanlar da vardır. “**Musavver Fen ve Edeb** bu cihetlere itinâ ederse edebiyât-ı müstakbelemiz için bir ocak, bir mektep, bir müze teşkil etmiş olacaktır” diyerek gazetenin yaptığı yeniliğin, kendi geleceği açısından da iyi sonuçlar doğuracağını ve bu sayede edebiyat dünyasının köşe taşlarından biri olacağını ifade eder.¹³⁰

¹²⁹ “Hayât-ı Matbuât 1”, **Sabah**, nr.3332, 19 Nisan 1315 / 1 Mayıs 1899

¹³⁰ “Hayât-ı Matbuât 9”, **Sabah**, nr.3449, 14 Haziran 1315 / 26 Haziran 1899

6.1.2.Servet-i Fünûn'a Gelen Eleştirilere Verdiği Cevaplar

Servet-i Fünûn edebiyatının âdeta avukatı durumunda olan Hüseyin Câhid'in gelen eleştirilere Hayât-ı Matbuât sütunlarından da cevaplar verdiği görülür.

Onun köşesinde bu konuyla ilgili olarak yazdığı ilk yazı **Terakkî** gazetesinde cereyan eden bir musâhabe üzerinedir.¹³¹

Hüseyin Câhid, musâhabede geçen düşünceleri incelemeyen önce makalede bir yalan olduğunu söyleyerek bundan söz açar.Güya Edebiyat-ı Cedîdeye mensup olanlar yeni edebî meslekleri müdafaa yolunda bir makale yazacakları zaman yani Servet-i Fünûn edebiyatına karşı meydana gelen eleştirilere karşı,Edebiyat-ı Cedîde ileri gelenlerinden birinin evinde toplanarak müzakere ediyorlarmış.Bu müzakereler özetlenip, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra neşrine karar veriliyormuş.Bu yazılanların yalan olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, zaten bugüne kadar birçok defa bu tarzda yalanlarla, iftiralarla karşı karşıya kaldıklarını söyleyerek, “ Yalnız şurasına şaşılır ki bu adamlar yalan olduklarını bildikleri halde böyle bir şeyi söylemekle nasıl memnun oluyorlar?İçlerinden bir sâdâ-yı hakîkat nasıl kendilerini tevbih etmiyor?” diye sorarak karşı tarafı eleştirir.

Sıra musâhabede yer alan düşüncelerin incelenmesine gelmiştir.Hüseyin Câhid bu düşüncelerin dikkatini çeken kısmını köşesine olduğu gibi alır.Musâhabede: “Siz fena yazıyorsunuz biz iyi yazıyoruz iddiâyı zımnîsini artık dinlemekten usandık.Hakikaten siz fevkalâde güzel yazıyorsunuz.Fakat rica ederim, bizi bırakınız...Yazılan şeyler sizin için yazılmıyor.Siz bizim yazılarımızı beğenmiyorsanız okumayabilirsiniz.Size icbâr eden mi var?Fakat tezyîf ve tahkîre

¹³¹ “Hayât-ı Matbuât 11”, **Sabah**, nr.3463, 28 Haziran 1315 / 10 Temmuz 1899

salâhiyetiniz yoktur.Zor ile eser beğenilmez, beğendirilmez.Madem ki siz kendinizce başka yolda zevk-yâb-ı edebsiniz, ona göre bakınız.” denilmektedir.

Hüseyin Câhid bu düşünceleri naklettikten sonra bütün bu yazılanların zamanında kendilerinin, onlara karşı söylediği sözler olduğunu, makaleyi yazanın geçmişi biraz hatırlayarak, aşağılamalara, küçümsemelere ilk defa kimin başladığını bilmesi lâzım geldiğini söyler. Bu şekilde tavsiyelerde bulunanların, zamanında kendileri, bu söylediklerine uygun davransalardı şimdi matbuat âlemindeki karışıklıklar ve matbuatın lekeleri bir dereceye kadar azalmış olurdu diyerek, kimin kime insaf tavsiye etmesi gerektiğinin de pek açık bir şekilde ortada olduğunu ifade eder. “Mademki herkesin zevkine karışmak abes bir harekettir, işe şahsiyeti karıştırmak, aşağılamak, rezil etmek ayıptır, o halde bundan böyle herkes sözlerini daha dikkatli sarf etmelidir.” der.

Hüseyin Câhid daha sonra **İkdam**'ın Paris muhabiri Ali Kemal'in yazdığı bir makaleyi ele alır ve makalede geçen: “ ...Söz dinlemeliyiz, bencillikten vazgeçmeliyiz , hakikati yüzümüze karşı söyleyenlere düşman kesilerek sövmemeliyiz, saymamalıyız.” şeklindeki cümlelerle nasihat eden muhabirin, kendisinin bu nasihatlerden hiç pay almadığını, hakikati yüzüne karşı söyleyenlere olan hırsını şu satırları yazarak atmaya çalıştığını söyler:

“ ...Artık öyle parlak,saf bununla beraber metîn, muallâ Türkçe yazılmaz oldu.Şimdi gazetelerimizde kavâid hatalarından geçilmez...Ediblerimiz, muharrirlerimiz kavâid nedir bilmez, kâle almaz...Üslûb-ı hâzıramızın koskoca bir bânîsi yalnız bir leşker-i aramram' bedîa-i garîbesine icâd ve istimâl etmiştir.Şimdi sözlerimizde kelimât ve tabirât-ı garîbeden geçilmez.Öyle garâbettir ki hiçbir esâsa, hiçbir hakikate müstenid değil, sırf vehm ve sevda mahsulüdür.” Muhabir yazının devamında ise güya Farsça kaidesine uygun olarak

yazılmış, ancak sözlüklerde bile bulunmayan kelimelerle terkipler yapıldığını eleştirerek “harhara-i mezbûhâne” ter kibini örnek olarak gösterir. Bu ona göre sakat bir terkiptir. Hiçbir kurala dayanmayan bu tarz icâdları anlamak içinse “insan başka kalıpta dökülmüş bir kafa bulmalı, bir iz’ân aramalı”dır.

Hüseyin Câhid makale sahibinin bu düşüncelerinin önce ispatının gerektiğini belirterek, “Şimdiki yazılarda kelimât ve tâbirât-ı garîbeden geçilmiyormuş. Her makalede mutlak bir iki tane bulunmalı ki böyle bir tabir istimâli caiz olabilsin. Hani misali?” diyerek İkdâm’ın Paris muhabirinin bilgiçlik tasladığını söyler.

Şairlerin ve yazarların kaide bilmemekle, kaideleri kâle almamakla suçlanmalarını ise Hüseyin Câhid, “Bu edipler kim diye sormaya mahal yok. **İkdâm** muhabiri müstesna olmak şartıyla bütün yazı yazarlar.” diyerek onu alaycı bir dille eleştirir.

İkdâm muhabirinin sakat ve yanlış bir terkip örneği olarak verdiği “harhara-i mezbûhâne” ter kibini de ele alan yazar, “harhara” kelimesini sözlükte bulamayan muhabire “...214. sahifede şu ibareyi okuyorum: El-harhara uyku içinde horlamak ve boğulmuş kimsenin horlaması ve kaplan âvâzı. Nasıl, harhara lûgatlarda var mıymış yok muymuş” diye ispatını yapar.¹³²

Yazarın “Tedkikât-ı Edebiye” adlı makalesi dolayısıyla eleştiri yağmuruna tuttuğu bir diğer kişi de Mehmed Celâl Bey’dir.¹³³ Makaleyi “ Tedkikât-ı Edebiye **Servet-i Fünun**’dan özenilerek taklid edilmiş bir âcibedir” diyerek eleştiren yazarın önce Mehmed Celâl’in görüşlerine yer verdiği, sonrada savunmaya geçtiği görülür.

¹³² Hüseyin Câhid, bu ispatı yaparken kaynak olarak aldığı lûgatın hangisi olduğundan makalede bahsetmemektedir.

¹³³ “Hayât-ı Matbuât 32” , **Sabah**, nr.3631, 13 Kânûn-ı evvel 1315 / 25 ralık 1899

Mehmed Celâl Bey “Tedkikât-i Edebiye”de, Veysî ve Nergisî’lerin ortaya koydukları eserlerin bir süre sonra sadeleştirilmesi gereğinin anlaşıldığını, bir kısım edebiyatçıların bunları ıslah ettiğini söyler. Ahmet Midhat Efendi, Şemseddin Sami Bey ve emsalleri de bir fen dili meydana getirerek yeniliğin öncüsü olmuşlardır. Mehmed Celâl Bey bu gibi büyük, yenilik öncüsü olan kişilerin varlığını ise edebiyatımız için çok önemli olduğunu belirtmiştir.

Hüseyin Câhid, Mehmed Celâl Bey’in bu düşüncesini hayretler içinde kalarak eleştirir: “Madem bu kişiler yeniliğin, edebiyat-ı cedîdenin öncüsüdürler, o halde neden Servet-i Funûnculara “Dekadanlar” ismini takıp, bu edebiyatı eleştirmeye cür’et etmişlerdir. Neden? Çünkü onlar büyük üstatlardır, onlar dururken yeni bir edebiyat meydana getirmek kimin haddinedir!” diyerek de, Mehmed Celâl Bey’in “üdebâ-yı kirâm” addettiği Ahmet Midhat Efendi ve emsallerini sivri bir dille eleştirmiştir.

Hüseyin Câhid, Mehmed Celâl Bey’in Servet-i Fünûn edebiyatını da tetkik ettiğini ve : “Suûd eder mütefekkir ve hisli bir denize!” cümlesine şaşır kalarak, denizin mütefekkir ve hisli olmasına bir türlü akıl erdiremediğini söyler. “Oysaki Mehmed Celâl Bey idadîlerde okutulan bir kitap olan Menemenlizâde Tahir Bey’in **Edebiyât-ı Osmaniye**’sini bile eline alsa, ki bu kitap her kitapçıda bulunur, teşhis ve intak denilen sanatta, şairlerin bazen cemâdâta bile şahsiyet yükleyebildiklerini görebilir ve bu bahsi ezberleyince artık denize yalnız fikir ve his isnâd olunmakla iktifayı garip bulmaz ve iki acayip sütunu tedkikât-ı edebiye diye meydana çıkarmazlardı” diyerek, Mehmed Celâl’i bilgisizlikle itham eder.

Zaten Mehmed Celâl Bey’de fikir olmadığını, bilgisinin az olduğunu, okuduklarının Hâmid ve Sezaî Beylerden, yazdıklarının ise kendi kendisini tekrardan ibaret olduğunu söyleyen Hüseyin Câhid, onun edebiyat nazariyesiyle ilgili olarak okuduklarının da Servet-i Fünûn neşriyatından başka bir şey olmadığını

belirtir.Bunlardan istifade ettiği halde yine bunların aleyhinde bulunmasının da tuhaf olduğunu ifade eder.

Bir iki yıl önce Servet-i Fünûncuların “sanat-ı billûrî, sâdâ-yı billûrî” gibi terkiplerini eleştiren ve itiraz eden Edebiyat-ı Cedîde karşıtlarının şimdi bu terkipleri bile kullandıklarını söyleyen yazar, bunların başında da Mehmed Celâl’in geldiğini belirtir.Buna örnek olarak da onun **İrtika**’da yayımlanan “Yalnız Bir Tebessüm, Yalnız Bir Gamze” isimli makalesinden bir iki satır örnek verir:

“Kapının çingırağı bilmem nasıl tanîn-endâz oldu.Ben bu tanînde onun bir sâdâ-yı billûrîsini duyar gibi oldum.”

Hüseyin Câhid görüldüğü gibi önce itiraz edilen terkinin aradan biraz vakit geçince kendileri tarafından kullanıldığını, bunun garip olup olmadığının tartışmaya açık olduğunu söyler.

Ayrıca bu sıralar “dekadanlar” bahsinin tazelenmek istenildiğini de belirten yazar, hele bu konuya Mehmed Celâl’in hiç aklının ermeyeceğini söyler.“Çünkü o Fransızca dekadan kelimesinin ne demek olduğunu bilmez.Bunu ona ancak başkaları anlatırsa öğrenir, fakat sadece bu kelimenin mânâsını öğrenmek de yeterli değildir, öncelikle Fransa’da bu yolda yazılmış eserleri anlamak gereklidir.Bu kadarı ise Mehmed Celâl Bey’in hiç anlayamayacağı, sindiremeyeceği bir durumdur.Dolayısıyla Fransa’da dekadan denilenlerle, bizde dekadan nâmı yakıştıranların arasındaki farkı görmesine de imkân yoktur.” diyerek Mehmed Celâl’i küçümser.

Mehmed Celâl bu cahilliğini gizlemek için de, Ahmet Midhat Efendi bahsedene kadar güya dekadanlar denilen bir kısım yazarlardan habersiz olduğunu belirtmiştir. “Bir insan dünyadan bî-haber olursa matbuâtın ahvâlinden de bî-haber kalabilir” diyen Hüseyin Câhid, Mehmed Celâl’i “Atûfetlu Midhat Efendi hazretleri dekadanlar gürültüsünü ortaya çıkarmadan evvel **Malûmat, Hazîne-i Fünûn**

sütunlarında türlü itirazlar, tenkitler, ta’rizler görölüyordu.O vakitler neredeydiniz?” diye sorarak ağır bir eleştiriye tâbi tutar.Hüseyin Câhid’e göre cevap açıktır; “Mehmed Celâl Bey yine matbuâtın içinde, Edebiyat-ı Cedîde eserlerini büyük bir istifade ile okuyor, hattâ sâdâ-yı billûri terkiibini bile kullanıyordu.”

Hüseyin Câhid son olarak Mehmed Celâl Bey’in “Tetkikât-ı Edebiye”sinde yer alan bir eleştiriye daha değinir:

Mehmed Celâl Bey: “Dekadanlar diye bir büyük edibimiz, bir büyük hekimimiz tarafından kendilerine ehemmiyet verildiğinden dolayı mevcudiyetlerine itimad eden bu genç efendilerin yazılarının altında tuhaf tuhaf imzalar da görölmeye başladı.”

diyerek Servet-i Fünûncuları eleştirir.Hüseyin Câhid ise buna cevap olarak “Alelâde imzalarda tuhaflık tasviri ancak Mehmed Celâl Bey’de tesadüf olunacak garabetlerdendir.Mehmed Celâl imzasıyla, Mehmed Rauf, Safvetî Ziya, Faik Âli, Cenab Şahabeddin imzaları beyninde ne fark var? Bunların tuhaflık neresinde? Her halde bir tuhaflık varsa imzalarda değil ‘Tetkikât-ı Edebiye’ gibi serlevhaların altında bu zaman-ı marîfette hâlâ Mehmed Celâl imzasına tesadüf olunmasındadır!” diyerek Mehmed Celâl Bey’in eleştirilerinin saçma sapan, garip eleştiriler olduğunu ve bu düşüncelerle onun hâlâ yazılar yazıyor olmasının esas saçmalık ve tuhaflık olduğunu söyler.

Göröldüğü gibi söz konusu makalelerinde Hüseyin Câhid, Mehmed Celâl Bey’i bilgisizlikle, kendi kendini tekrarla ve tuhaf davranışlarda bulunmakla suçlamaktadır.İçinde yer aldıkları dönem içerisinde de bu eleştiriler ve suçlamalar karşılıklı olarak devam edecektir.

6.1.3. Edebiyatı Teşvik

Fransız dergilerinden birinde gördüğü “Eser-i Edebî” başlığıyla bir dizi kitap yayımlanmasına yönelik teşebbüsten bahseden yazar, bu vasıta ile matbaacıların kitap basma işini ticarî kaygılarla değişik boyutlara taşımaları ve edebiyatın da bundan zarar görmesi meselesi üzerinde durur.¹³⁴

Fransa’da bir yazar kitabını bitirince bastırmak üzere matbaaya götürdüğünde, matbaacı kitabın güzelliğine değil, kârlı bir iş olup olmayacağına bakar. Kendisine getirilen eser ne kadar nefis olursa olsun o bir tüccardır ve para kazanmak ister. Bu durumdan da edebiyat zarar görür, çünkü yazarlar sanat kaygılarını bir yana bırakarak, sıradan halka hitap eden, satış rakamları iyi olacak eserler kaleme almaya başlarlar. Ne de olsa çok okumak halk tarafından beğenilmek demektir. “Fakat bu kadar çok kitap yayımlanırken, okuyucuyu ciddi, yararlı kitapları bunlar içinden nasıl ayırt edecektir?” İşte bu soruya cevap, yapılan yeni teşebbüsle gelir. “Eser-i edebî” adı altında yayımlanacak kitaplar gerçek okuyucuya hitap eden, edebî zevklerin en yüksek derecede ortaya konduğu kitaplar olacaktır. Böylece edebiyat bir ticaret aracı olmaktan kurtarılacak ve güzel eserlerin yayımlanmasına da imkân tanınacaktır.

“İşte Fransızların bulduğu çare budur” diyen Hüseyin Câhid, bu teşebbüsün bizde uygulanıp uygulanamayacağını sorgular ve önerilerde bulunur.

Fransızların teşebbüsünün bizde doğrudan doğruya uygulanamayacağını belirten yazar, onların yalnız edebiyatı düşündüğünü, bizim ise ilimler ve fenleri de düşünmemiz gerektiğini söyler. “Bunun için yayımlarımızı iki kısma ayırmalıyız, birini edebiyata, diğerini ulûm ve fûnûna hasretmeliyiz.”

¹³⁴ “Hayât-ı Matbuât 44”, **Sabah**, nr.3714, 7 Mart 1316 / 19 Mart 1900

Edebiyat kısmı sadece Fransız edebiyatına ait olmayacaktır.Ancak 19.y.y.da edebiyatın en büyük edebî oluşumları Fransa’da görüldüğü için öncelikle bunları sırasıyla tercüme etmemiz gerektiğini söyler.Bu son asrın mühim edebî eserlerini tercüme ettikten sonra da önceki asırlara ve milletlere ait eserlere geçilmeli, böylece eksikliklerimiz tamamlanmalıdır.

Hüseyin Câhid ilimler ve fenler silsilesinde ise öncelikle ulûm-ı tarihiye, felsefiye ve manevîyeye ait eserlerin tercüme edilmesi gerektiğini; Türkçeye tercüme edilecek eserlerin karmakarışık bir şekilde değil, ihtiyacı karşılayacak bir şekilde ciddiyetle nakledilmesi gerektiğini belirtir.

Belirli bir düzen ve ciddiyet dahilinde yapılacak bu tercüme çalışmalarının sonunda, bu ciddi ve mühim eserlerin halk tarafından rağbet göreceğini söyleyen Hüseyin Câhid, böylece yapılacak masrafın da çöpe atılmayacağını belirtir.

Ayrıca bir öneride daha bulunarak, gazetelerde bu eserlerin ilânları yapılır, telif ve tercüme olunacak eserlerin lüzumuna ve önemine dair makaleler yazılırsa, satışta daha başarılı olunacaktır.

6.1.4. Ahmed Râsim İle Bir Münakaşa

O yıllarda Ahmed Rasim Bey ile Hüseyin Câhid arasında “Zevk-i Millî ve İrfân-ı Ümmetin Muhassalası” adıyla bir münakaşa görülür.Yazar konuyla ilgili beş yazı yazarak görüşlerini belirtir ve münakaşa çok uzamadan kapanır.

Ahmed Rasim’in “Zevk-i millî ve irfân-ı ümmetin muhassalası ne ise ona tebaiyyet etmek her sahib-i kalem için mecbûrî”dir iddiası üzerinde duran yazar,

öncelikle bu düşüncenin yanlışlığına değinir. Böyle bir mecburiyeti şimdiye kadar bir tek Ahmed Râsim Bey'den işittiğini söyleyen yazar, “Acaba bu mecburiyeti kim tesis etmiş, bu kaide-i mutlakayı kim vaz' etmiş?” diye sorar.

Hüseyin Câhid'e göre “zevk-i millî ve irfân-ı ümmet” mânevî şeylerdir. “Bunlarda muhassala tabirini istimâl etmek mecâzî olunca bu tabire atf olunmak istenilen kat'iyet de ortadan kalkar, bu muhassalaya tâbiîlik mecbûrîdir lafları kat'î bir kural olmaktan çok müphem ve gayr-ı muayyen bir fikirdir.”

Bir an için “muhassala” tabirini mecâzî mânâsıyla kabul etsek bile; “zevk-i millî ve irfan-ı ümmetin muhassalası”nı nasıl bulacağımızı, neye “işte bu zevkî-i millî ve irfan-ı ümmetin muhassalasıdır” diyeceğimizin belli olmadığını söyler. Hüseyin Câhid daha sonra kendisine göre buna bir çözüm bulduğunu alaycı bir dille ifade eder: “Her eseri Ahmed Râsim Bey'e gösteririz, hangisini zevk-î millî ve irfan-ı ümmetin kuvve-i muhassalasına mutâbık bulurlarsa o eserin zîrini tasdik ederler, ondan sonra o eser bâzâr-ı matbuatta hiçbir itiraza, hiçbir tezyîfe dûçâr olmayacağına emin olunduğu halde tedavi eder durur. Artık biri çıkıp da o bî-çâre eserin zevk-î millî ve irfan-ı ümmetin kuvve-i muhassalasına mutabık bulunmadığını iddia edecek olursa, onları Ahmed Râsim Bey ile hall-i mes'ele etmeye bırakırız.” Ahmed Râsim Bey'in bu iddiası tam da; “Herkesin kendisine göre bir zevki vardır, insan hangi eserden zevk-yâb olursa onu okur, her muharrir de kendi zevk ve hissesine göre yazar ve yazmakta haklıdır” fikri ortaya atıldığı vakit ileriye sürülmüştür. Hüseyin Câhid bu durumu da alaycı bir dille ele alır ve Ahmed Râsim Bey'in böyle bir ortamda işitilen hakimâne ve ciddiyet dolu sesinin insanlara “zevk-î millî ve irfan-ı ümmetin kuvvet-i muhassalası vardır, buna tebaiyyet edeceksiniz” dediğini duyar gibi olduğunu söyler.¹³⁵

¹³⁵ “Hayât-ı Matbuât 12”, **Sabah**, nr.3471, 6 Temmuz 1315 / 18 Temmuz 1899

Hüseyin Câhid'e göre Ahmed Râsim önce kalem sahiplerini uymaya mecbur ettiği kaideyi açıklamalıdır.Çünkü bir insanın bir kaideye uymaya mecbur olması için o kaidenin neden ibaret olduğunu bilmesi gerekir.Bilmediği, fikir sahibi olmadığı bir kaideye de kimse uymaz. Bir kanun bile uygulamaya konulacaksa bu önce halka ilân edilir, hattâ bir süre beklenir ki memleketin her yanında duyulsun.Ondan sonra kanunun hükümleri uygulanmaya başlanır.Hüseyin Câhid buna bir örnek de vererek iddiasını destekler: “Farz edilse ki geceleyin saat beşten sonra sokakta fenersiz gezmek men olunmuştur.Fakat bu memnûiyyet hiçbir surette tebliğ edilmemiştir.Böyle bir kaidenin vaz’ olunduğundan haberleri olmayanlar evvelki gibi fenersiz gezmekten hâlî kalmazlar.Çünkü hareketlerinin mûcib-i itâb olduğunu bilmezler.”

Ahmed Râsim Bey'in bize öncelikle “zevk-i millî” ve “ırfan-ı ümmet”in ne olduğunu açıklaması gerektiğini söyleyen Hüseyin Câhid, daha sonra “bu iki kuvvetin muhassalası nasıl çıkarılabileceğini de söylemelidir”der.Eğer Ahmed Râsim bunları açıklamakta bir âcizlik gösterirse o zaman herkesi mecbur bulundurmak istediği kaidenin de hiçbir önemi kalmayacağını belirten yazar orta yerde kaide bulunmayacağını, kaidenin meydana gelmesinin bu şartlara tâbî olduğunu ifade eder.

Ahmed Râsim Bey ise Hüseyin Câhid'in iddialarına **Malûmat** gazetesinde karşılık verecektir.

Ahmed Râsim Bey “zevk-i millî” için şu tarifi yapar: “ Zevk-i millî bütün hissiyât ve ihtirasât ve teheyyücât-ı milliyenin muhassalasıdır.”

“İrfân-ı ümmet”i ise şöyle tarif eder: “ İrfân-ı ümmet, maârif-i hâzıra-i beşeriyenin zihinleri tenvîr, fikirleri teşhiz, ruh ve hissi tehzib, nazar-ı vukufu temdîd için müteaddid kuvâ-yı mürekkebe istimâliyle bulduğu netice-i muhassalasıdır.”

Ahmed Râsim Bey'in bu tariflerine karşılık Hüseyin Câhid “ bir muhassalayı bulabilmek için ne yapacağımızı şaşırırken, şimdi birçok muhassalaların karşısında bütün bütün lâl ve hayran kalacağız” diyerek alaycı bir dille Ahmed Râsim'i eleştirir ve onun bir iddiasını açıklarken, bir müşkilden kurtulmaya çalışırken, daha çok müşkilâta girdiğini söyler.

Ahmed Râsim Bey'in bu tariflerinin de açıklanmaya ve tek tek ele alınmaya muhtaç olduğunu söyleyen yazar, bu iddialarını mutlaka ispatlaması gerektiğini de belirtir. Ancak Ahmed Râsim Bey'in makalenin devamında söylediği şu sözler yazara göre onun iddialarını ispat etmekten âciz kaldığını göstermektedir:

“Biz zevk-i millî sabit ve kabil-i irâe demedik.” Hüseyin Câhid bu iddiaya şöyle karşılık verir: “Pekâlâ, zevk-i millî sabit ve kabil-i irâe değil ise bunun muhassalası nasıl olur? Ne hak ile her sahib-i kalem bunun diğer bir kuvvetle imtizacından husûle gelen muhassalaya tebaiyyete mecbur tutuluyor?”

Hüseyin Câhid'e göre sanatın edebiyatçılara tavsiye ettiği ilk temel kaide: “Samimiyeti muhafaza ederek yalnız kendi hissiyatını, efkârını, mülâhazâtını yazmaya çalışmaktır, zevk-i millî ve irfan-ı ümmetin muhassalasını çıkarıp bundan başka bir yol takip etmemek değildir.”

Hüseyin Câhid “bir sanatkârın yazı yazacağı vakit, falan ve filan şeylerin muhassalası neymiş diye düşünmediğini, bütün ruhunu eserine vermeye çalışarak, samimiyetini muhafazaya gayret göstererek yazdığını” söyler.

Ayrıca yazar, “zevk-i millî ve irfan-ı ümmeti” inkâr etmediğini söyleyerek, sadece bu tabirleri kapalı, anlaşılmasız, değişken bulunduğunu, bunlardan bir “muhassala” çıkarmaya çalışmanın gereksiz olduğunu ve bu yüzden birtakım edebî

eserlerin reddedilmesine itiraz ettiğini belirtir.Bu durumda Ahmed Râsim Bey'in, kendisiyle ilgili ortaya attığı iddiaları ispat etmesi gerektiğini ifade eder.

Hüseyin Câhid kendisinin “her şair, her edib bulunduğu muhitin te’sirâtına tâbîdir.Bir muhit dahilinde anlaşılmayan yani zevk-i millî ve irfan-ı ümmetle kabil-i tevfik olmayan âsâr sahibi o muhitin adamı değildir” nazariyesini reddetmiş gibi gösterildiğini, bu iddianın yanlış olduğunu belirtir.Ahmed Râsim'in onun bu nazariyeyle ilgili görüşlerini anlaması için, **Servet-i Fünun**'da yazdığı “Hikmet-i Bedâyî” makalelerine bir göz atması gerektiğini söyler.

Ahmed Râsim Bey onun “fıkdân-ı tettebbu’ ve noksan-ı mütâlâadan dolayı muhassalay bulamadığını” söyler.Hüseyin Câhid ise “Madem benim bu yönde eksiklerim vardır, o halde tettebbularının mevcudiyeti mütâlaalarının tamamıyeti bu ifadelerinden anlaşılan Ahmed Râsim Bey bu muhassala meselesini bulup çıkarmalıdır” diyerek onu eleştirir.¹³⁶

Hüseyin Câhid'in iki haftadır sürmekte olan münakaşayla ilgili yazdığı üçüncü yazıda¹³⁷ karşılıklı söylenenleri özetleyerek meseleyi üç safhaya ayırdığı görülür.

Hüseyin Câhid ilk önce, meselenin “zevk-i millî ve irfân-ı ümmetin muhassalası ne ise ona tebaiyyet etmek her sahib-i kalem için mecbûrîdir” iddiası olduğunu, Ahmed Râsim Bey 'in bu cümleye bir düstur rengi vererek beğenmediği eserleri reddettiğini söyler. “Oysa muhassala kelimesi makine fennine ait bir terimdir ve bu terim edebiyatta mecazî olarak yer alabilir ve mecazî bir şeyin de kaiyyet ifade etmeyeceği kesindir.”Ahmed Râsim Bey bunu kabul etmeyerek “ maddî olsun mânevî olsun her eser kendi saha-i tesirinde görülen kuvvetin muhassalasıdır” cevabıyla düsturunu korumaya çalışmış, ancak bunu da

¹³⁶ “Hayât-ı Matbuât 13”, **Sabah**, nr.3477, 12 Temmuz 1315 / 24 Temmuz 1899

¹³⁷ “Hayât-ı Matbuât 14”, **Sabah**, nr.3484, 19 Temmuz 1315 / 31 Temmuz 1899

başaramamıştır.Zaten daha sonra söylediği “zevk-i millî kâbil-i irâe değildir” sözleriyle de kendi söylediklerine ters düşmüş ve düstur kabul ettiği cümlenin ehemmiyetten uzak olduğunu da ispatlamıştır.Münakaşanın birinci safhası bu şekilde sona erer.

Meselenin ikinci safhasında, bazı eserlerin millî zevke uygun olmadığından bahsedilmektedir.Ancak Hüseyin Câhid’e göre öncelikle bu eserlerin hangileri olduğunun söylenmesi, daha sonra bunlar hakkında uygun olup olmama hükmünün verilmesi gerekmektedir.Ahmed Râsim daha sonra “zevk-i millî”yi şu şekilde tarif etmiştir: “Hissiyât ve ihtirasât-ı milliyenin muhassalasıdır”.Hüseyin Câhid buna itiraz ederek bu tarifi de açıklanmaya muhtaç olduğunu söylemiş, “hissiyât ve ihtirasât-ı milliyenin ne olduğunun” tarif edilmesi gerektiğini belirtmiştir.Ahmed Râsim ise buna “Mensup olduğumuz milletin hissiyâtına, ihtirasâtına, teheyycâtına vâkıf olamazsak ben size kütüphaneler dolusu yazı yazsam yine anlamazsınız” şeklinde karşılık vermiştir.

Hüseyin Câhid bu cevaptan farklı bir sonuç çıkarmış ve “Demek oluyor ki mensup olduğumuz heyet-i içtimaiye-i Osmaniyenin hissiyât ve ihtirasât ve teheyycâtını ve binâenaleyh zevk-i millîsini biz kendimiz tayin edeceğiz” diyerek kişilerin kendince buldukları zevke başkasının müdahalesinin fuzulî bir iş olduğunu söylemiştir.Zaten Ahmed Râsim Bey’in kendi zevkini tartışılmaz kabul ederek eserler hakkında hükümler vermesi de şaşılacak bir şeydir.

Meselenin üçüncü safhasında ise “zevk-i millî ve irfan-ı ümmetin muhassalası olmak üzere bizde edeb-i Osmanî vardır” denilmiştir.Hüseyin Câhid “oysaki Ahmed Râsim Bey başından beri meseleye falanı filanı karıştırmayıp sadece edeb-i Osmanîden bahis açsaydı mübâhase bu kadar uzamazdı” diyerek Ahmed Râsim’i eleştirir.

Münakaşayı bu şekilde toparlayıp özetleyen yazarın ileriki haftalarda bu münakaşaya kırıntı halinde değindiği görülür.

Ertesi hafta Ahmed Rasim Bey Hüseyin Câhid'e iki soru yöneltir:

“1.Zevk-i millî var mıdır? Yok mudur?”

2.Hikmet-i bedâyî kavâidinden hangisi katiyet-i riyâziye ile müberhen ve müdelleldir?”

Hüseyin Câhid ise bu sorulara cevap vermek zorunda olmadığını, ancak cevap vererek onu çıkmaz yolun içine sokacağını söyler.Birinci soruya “zevk-i millî yoktur, insan kulağıyla nasıl işitir, gözleriyle nasıl görür ise zevk ile de güzelliği o surette hisseder” şeklinde cevap verir.İkinci soruya ise “ahvâl ve hâdisât-ı ictimaiyenin kavanin-i tabîîyeye tâbi olduğu muhakkak olmakla beraber bu kavanin ‘suret-i kemiye’de takdiri gayr-ı kabil olup ‘suret-i keyfiye’de tayini iktifa olduğundan hikmet-i bedâyî kavâidi dahi bi-t-tabîî katiyyet-i riyaziyeyi haiz olamaz” şeklinde cevap verir.

Yazar meselenin bu gibi sorularla içinden çıkılmaz bir hal almaya başladığını belirterek, konuyu uzatmaya gerek olmadığını söyler ve merak eden okuyucuların iki tarafın da yazdıklarına bakarak bir kanaate varabileceklerini ifade etmek suretiyle münakaşaya son verir.¹³⁸

Görüldüğü gibi Ahmed Râsim'e göre yazar ve şairlerimizin ortaya koyacakları eserlerinin millî zevkimize ve ümmetin irfânına uyması gerekmektedir.Hüseyin Câhid'e göre ise millî zevk belirli bir çerçeve içine alınamaz.Ortaya konulan eser millî zevke ve ümmetin irfanına değinmesine bağlı olarak değerlendirilemez.Hüseyin Câhid bu kültür içinde yetişen sanatçıların millî zevki yansıtma da ayrıca gayret göstermelerinin gereksiz olduğunu ifade ederek, bu kültür içerisinde yetişen şair ve yazarların eserlerinde millî zevkimize ait olan duyguların tabîî olarak görüleceğini belirtmiştir.

¹³⁸ “Hayât-ı Matbuât 15”, **Sabah**, nr.3491, 26 Temmuz 1315 / 7 Ağustos 1899

6.2. Okuma Alışkanlığı İlgili Görüşleri

Hüseyin Câhid'in halkın okuma alışkanlığına ve gazetelerin bu konudaki tutumuna yer yer değindiği üç köşe yazısı vardır.

Bu yazıların ilkinde, okuyucunun gazetelerin şaşaalı ilânlarına kapılarak eser aldığından, yararlı ve ciddi eserlerin reklamının çok fazla yapılmamasından dolayı o eserlere rağbet göstermediğinden bahseder.¹³⁹

Konuyla ilgili olarak yazdığı diğer bir yazısında ise, insanların okumamasının sebeplerinden bahseder.¹⁴⁰

Yazar, bugün eser sahiplerinin pek çoğunun halkın okumamasından şikâyet ettiklerini söyler.Bu şikâyet sadece bizde değil, tüm Avrupa'da mevcuttur.Kitaplar okunmamaktadır.Avrupa kitapçıları buna sebep olarak gazeteleri gösterir.Avrupadaki hayat kitap okumak için boş vakit bırakmayacak kadar doludur;ziyaretler, eğlenceler, oyunlar arasında boş vakit bulamayan Avrupa halkı, okuma ve öğrenme ihtiyacını gazetelerle sağlamaktadır.Çünkü kitap özel bir zaman ayırma gerektiren bir faaliyettir, koşturma içerisinde geçen bir hayatta ise bu mümkün olmadığı için; gazetelerle bu ihtiyaç özel bir zaman ayırmadan da karşılanabilir.

Yazara göre ise durum biraz daha farklıdır; kendisine “okumuyorsun” denilen okuyucu, “Hani kitabınız?” sorusunu sorarken, kitap sahipleri ise “Pekâlâ kitap yazalım.Fakat hani okuyucu?” diye cevap vermektedirler.Aslında kitap

¹³⁹ “Hayât-ı Matbuât 17”, **Sabah**, nr.3505, 9 Ağustos 1315 / 21 Ağustos 1899 “Eserlere Dair Uygulamalı Tenkidî Görüşleri” adlı bölümde konuyu tamamlayıcı nitelikte olmak üzere bu düşüncelere yer vermiştik.

¹⁴⁰ “Hayât-ı Matbuât 26”, **Sabah**, nr.3589, 1 Teşrîn-i sâni 1315 / 13 Kasım 1899

sahiplerinin verdikleri cevaba karşı da denilecek pek fazla bir söz yoktur.Çünkü kitap bastırmak zaten zordur ki çoğu kez yazar kendi kitabını bastırmaya mecbur kalır, bir de bu kitaplar okuyucuyla buluşmayınca durum daha farklı bir boyuta girer.

“Burada suç kitap basanlardadır, kimisi tab’ etmeye başladığı kitabı bir, iki ciltten sonra yayımlamayı bırakır, kimi dört, beş ciltten sonra yayını keser, okuyucu da bu sırada hiçbir kitabı tamamlayamaz ve elindeki eksik ciltlerle kalakalır.Hattâ bazı yayımcılar abone paralarını önceden toplayarak, yayımlamaya başladıkları eserlerin yayınına son vererek, insanları tuzağa düşürürler.Bu abone usulü süreli yayınlarda da olur, ancak bu yayınlar bir süre sonra çıkmaya başlayınca, abone senetleri okuyucunun elinde kalır.Bu şekilde davranışlarla okuyucunun güveni sarsılmış, bir süre sonra kimse aboneliğe yanaşmamaya başlamıştır. Gazete ve dergilerin sorulmamasına şu hal büyük bir mânî” dir diyen Hüseyin Câhid, bu durumun başka sebepleri olduğunu da belirtir ki bunların başında okuyucu gazete ve dergilerde kendi ihtiyacını karşılayacak eserler bulamaması gelir.

Bu düşünceler doğrultusunda matbuât âleminde yer alan gazete ve mecmualara da göndermelerde bulunan yazar,**Malûmat**’ta münakaşaların istihzâ ve tahkire dönüştüğünü,böyle gazetelerin okuyucu tarafından okunmasının yararlı bir hâl teşkil etmediğini,**Musavver Fen ve Edeb** ve **İrtika**’nın gasb olunmuş eserlerle dolup taşıdığını,hele hele **Terakkî**’nin bilmem kaçınıcı defa aynı resmi altındaki tercüme hatasıyla bastığını söyleyerek onları eleştirir.Bütün bunlara karşılık okuyacak bir eser bulmak için **Servet-i Fünûn**’u ele almaya mecbur olduğumuzu söyleyen yazar “...Haftalık matbuât içinde **Servet-i Fünûn**’u istisna edersek okuyacak hemen hiçbir şey bulamayız” diyerek **Servet-i Fünûn**’u övmekten geri kalmaz..

Okuma alışkanlığına ilişkin olarak yazdığı son yazıda ise yazar, okumayı eğitim bağlamında ele alır. Teşvik kelimesinin lâyıkıyla anlaşılmadığından söz açan yazar bu kelimeyi edebiyatı da dikkate alarak irdeler. Yazar çocuklarımızın küçük yaşlarda okullara gitmeye teşvik edilmesi gerektiğini, edebiyat dünyasına atılmak için daha ileriki yaşlara gelmelerinin şart olduğunu söyler. Aksi takdirde on, on iki yaşında edebiyatla ilgilenmeye başlayan çocuğun, okuldaki diğer derslere önem vermeyeceğini ve iyi bir eğitim alamayacağını belirtir. Bu yüzden çocukların zamanı gelince edebiyata yönlendirilmeleri gerektiğini söyler. Eğitimi iyi alamayan çocuğun ileri zamanlarda hayata bakışı da eksik olacak ve iyi bir okuyucu olamayacaktır. Bu yüzden de gazetelerin parlak ilânlarına kapılıp, reklamı çok yapılan eserlere rağbet göstermesi kaçınılmaz olacaktır. İyi bir okuyucu olmak iyi bir eğitimden geçer, ancak böyle bireyler sayesinde edebiyat anlam kazanır ve nitelikli eserlerin değeri anlaşılabilir.¹⁴¹

¹⁴¹ “Hayât-ı Matbuât 29”, **Sabah**, nr.3610, 22 Teşrîn-i sâni 1315 / 4 Aralık 1899.

SONUÇ

Tenkidin ciddi bir edebî tür olarak görülmesi Servet-i Fünûn edebiyatı döneminde olmuştur.Servet-i Fünûncular tenkidin ‘yeni bir edebî şube’ olduğunu sık sık dile getirmişler ve tenkitçiye de yeni görevler yüklemişlerdir.Tenkitçi, tenkit yaparken işe şahsiyeti karıştırmamalıdır; çünkü tenkit Batı’da böyle yapılmamaktadır.Öncelikle tenkidin teorisi öğrenilmeli daha sonra bunlar uygulamaya konulmalıdır.Bunun için de Batılı tenkitçiler dikkatle incelenmeli ve örnek alınmalıdır.

Servet-i Fünûncular içerisinde tenkit alanında ciddi çalışmalar yapan en önemli isim Ahmed Şuayb’dır, ancak bu topluluk içinde polemikçi kişiliğiyle ün kazanan ise Hüseyin Câhid olmuştur.Tenkide dair her yazısı bir kalem kavgası hâline gelen Hüseyin Câhid, pek çok dergi ve gazetede yazılar yazmış, muhalif kişiliğinden bir gün olsun ödün vermemiştir.Çalıştığı ilk gazete **Tarîk**’ten, “Hayât-ı Matbuât”ı yazdığı **Sabah** gazetesine geçinceye kadar birçok polemikçinin içinde yer almış, daha sonra **Sabah**’taki yazılarında da bu tavrını devam ettirmiştir.

“Hayât-ı Matbuât” yazılarının ilkinde bizde tenkidin layıkıyla yapılamadığından, işin içine şahsiyetin karıştırıldığından bahisle, bu durumun yanlışlığına değinen Hüseyin Câhid’in , eleştirdiği bu duruma “Hayât-ı Matbuât” sütunlarında kendisinin de pek uyduğu söylenemez. Özellikle Mehmed Celâl ve Ahmed Râsim gibi yazarlarla girdiği polemikleri içine alan yazılarında oldukça sert bir üslup kullandığı, yer yer hakarete varan satırlar yazdığı görülür.Diğer makalelerinde olduğu gibi **Sabah** gazetesindeki köşesinde yazdığı yazılarda da tenkitçi ve polemikçi kişiliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir.Ancak bu yazılarda Servet-i Fünûn’a mensup olan yazar ve şairlere karşı olan tutumuyla, **Sabah** gazetesinin rakipleri olan **İkdam** ve **Malûmat**’ta yazan ve Servet-i Fünûn muhalifi olan yazar ve şairlere olan tutumu arasında büyük farklar vardır.Tenkitçinin her

zaman objektif bir bakış açısıyla, işi şahsiyete dökmeden hareket etmesi gerektiğini savunan Hüseyin Câhid'in, söz konusu muhalifler olduğunda hiç de iddia ettiği gibi objektif olamadığı görülür. Aslında söylediklerine en başta kendisinin uyamaması onun genel karakterinin bir özelliğidir. Ateşli ve polemikçi ruhu, dışarıya karşı hep bir savunma mekanizması geliştirmesine ve kendilerine (Servet-i Fünûncular) yöneltilen her türlü eleştiriyi sert bir dille cevaplamasına sebep olmuştur.

Hüseyin Câhid'in "Hayât-ı Matbuât" başlığı altında yazdığı yazılar, **Servet-i Fünûn**'da yazdığı yazılarla karşılaştırıldığında, daha basit ve derinliği olmayan yazılar olarak görülür. Bu **Servet-i Fünûn**'un her şeyden önce bir mecmua olması ve hitap ettiği kesimle alâkalıdır. **Sabah** her gün çıkan günlük bir gazetedir, hitap ettiği kesim sıradan okuyucudur. **Servet-i Fünûn** ise haftalık çıkan bir mecmuadır ve hitap ettiği kesim belirli bir eğitim ve kültürü olan seçkin bir topluluktur. Bu gibi sebeplerden dolayı Hüseyin Câhid'in **Sabah**'ta "Hayât-ı Matbuât" başlığıyla yazdığı yazılar muhteva olarak **Servet-i Fünûn**'dakiler kadar doyurucu nitelikte değildir.

Hüseyin Câhid'in çoğu zaman bir yazı içerisinde birbiriyle alakasız birçok konudan bahsettiği, konudan konuya atladığı da görülür. Sanki bir anda her türlü konu hakkında halka bilgi verme telaşı içerisinde gibi hareket eder. Bu tavrı bize, yazdığı her şeyle halka bilgi sunmak ve bir şeyler öğretmek amacıyla olan Ahmed Midhat Efendi'yi hatırlatır ki Hüseyin Câhid'in onun romanlarıyla büyüdüğünü ve ilk romanı **Nadide**'yi ondan etkilenerek yazdığını düşünürsek bu tavır gayet normaldir. Ancak şunu belirtmeliyiz ki Hüseyin Câhid onun gibi bir öğretmen edasıyla değil, her türlü konudan bahseden bir tenkitçi edasıyla hareket eder. Üstelik o gazeteci ve tenkitçi kimliğiyle, ateşli bir şekilde savunduğu fikirleriyle bize daha çok Namık Kemal'i hatırlatır.

Hüseyin Câhid'in en belirgin özelliklerinden biri olan mücadeleci, hattâ kavgacı kişiliği kendisi tarafından da kabullenilmiştir. "Hayatta en çok mübârezeyi severim. En mes'ut günlerim, en şiddetle hücumu uğradığım, en şiddetle hücum ettiğim zamanlardır. O zaman damarlarımda hayat veren bir ateş tutuşur, hayatın

solukluğu silinir ve gözümün önünde bir gaye canlanır, mübarek ve muazzez bir gaye.Vatanın hayrı için, fenalığı ezmek ve iyiliği galebe ettirmek için mücadele.” şeklinde sarf ettiği cümleler bu kabullenişin en açık ifadesidir.

Hüseyin Câhid, 82 yıllık ömrünün büyük bir bölümünü yazı yazmakla geçirmiş , ne tehditler ne de sürgünler onu yazı yazma aşkıdan vazgeçirebilmiştir.Hayatının her devresini okuma, öğrenme ve yazma aşkıyla dolduran Hüseyin Câhid çağdaş değerlere ulaşmayı gaye edinmiştir.

Sonuç olarak Hüseyin Câhid, her türlü savaş meydanında kılıcını bir an olsun elinden bırakmayarak savaşı, devrinin meselelerine hiçbir zaman duyarsız kalamayan bir aydın ve Servet-i Fünûn edebiyatının yetiştirdiği değerli bir münekkidir. “Hayât-ı Matbuât” yazıları da her ne kadar **Servet-i Fünûn**'daki tenkitleri kadar doyurucu olmasa da edebiyat tarihinin tozlu raflarında kalamayacak kadar değerli birer tenkit örneğidir.

MAKALELERİN YAYIMLANIŞ TARİHLERİ

<u>SAYI</u>	<u>RÛMÎ</u>	<u>MÎLÂDÎ</u>
1.	19 Nisan 1315	1 Mayıs 1899
2.	26 Nisan 1315	8 Mayıs 1899
3.	3 Mayıs 1315	15 Mayıs 1899
4.	10 Mayıs 1315	22 Mayıs 1899
5.	17 Mayıs 1315	29 Mayıs 1899
6.	24 Mayıs 1315	5 Haziran 1899
7.	Bulunamadı.	
8.	7 Haziran 1315	19 Haziran 1899
9.	14 Haziran 1315	26 Haziran 1899
10.	Bulunamadı.	
11.	28 Haziran 1315	10 Temmuz 1899
12.	6 Temmuz 1315	18 Temmuz 1899
13.	12 Temmuz 1315	24 Temmuz 1899
14.	19 Temmuz 1315	31 Temmuz 1899
15.	26 Temmuz 1315	3 Temmuz 1899
16.	2 Ağustos 1315	14 Ağustos 1899
17.	9 Ağustos 1315	21 Ağustos 1899
18.	23 Ağustos 1315	4 Eylül 1899
19.	31 Ağustos 1315	12 Eylül 1899
20.	6 Eylül 1315	18 Eylül 1899
21.	13 Eylül 1315	25 Eylül 1899
22.	20 Eylül 1315	2 Ekim 1899
23.	11 Teşrîn-i evvel 1315	23 Ekim 1899

24.	18 Teşrîn-i evvel	1315	30 Ekim	1899
25.	Bulunamadı.			
26.	1 Teşrîn-i sâni	1315	13 Kasım	1899
27.	8 Teşrîn-i sâni	1315	20 Kasım	1899
28.	15 Teşrîn-i sâni	1315	27 Kasım	1899
29.	22 Teşrîn-i sâni	1315	4 Aralık	1899
30.	29 Teşrîn-i sâni	1315	11 Aralık	1899
31.	6 Kânûn-ı evvel	1315	18 Aralık	1899
32.	13 Kânûn-ı evvel	1315	25 Aralık	1899
33.	20 Kânûn-ı sâni	1315	1 Ocak	1900
34.	27 Kânûn-ı sâni	1315	8 Ocak	1900
35.	3 Kânûn-ı sâni	1316	15 Ocak	1900
36.	10 Kânûn-ı sâni	1316	22 Ocak	1900
37.	17 Kânûn-ı sâni	1316	29 Ocak	1900
38.	24 Kânûn-ı sâni	1316	5 Şubat	1900
39.	31 Kânûn-ı sâni	1316	12 Şubat	1900
40.	7 Şubat	1316	19 Şubat	1900
41.	14 Şubat	1316	26 Şubat	1900
42.	21 Şubat	1316	5 Mart	1900
43.	28 Şubat	1316	12 Mart	1900
44.	7 Mart	1316	19 Mart	1900

EKLER

EK 1

HAYÂT-I MATBUÂT 39

Rübâb-ı Şikeste muharriri : Tevfik Fikret

Tevfik Fikret Bey: Sanatkâr

Rübâb-ı Şikeste... İşte asıl mânâsıyla bir eser. Kardeşim Tevfik Fikret'in üç yüz yetmiş sahifelik şu büyük mecmuâ-i şîârını kâmilin okuyup bitirdikten sonra kitabı elimden bırakarak bende hâsıl ettiği tesiri hülâsa için gözlerimi kapayıp da kemâl-i itidâl ile düşündüğüm zaman ruhumda hâlâ telezzüzünü hissettiğim bir musîkinin nağmesi arasında kendi kendime şu hükmü veriyorum: Büyük bir şâirin büyük bir eseri karşısındayım.

Şimdide **Rübâb-i Şikeste** hakkındaki ihtisâsımı yazmak istediğim vakit kendimce deruhde etmeğe kalkıştığım bu vazifenin ağırlığını hissederek tereddüde, korkuya kapılıyorum.Filhakika bu âciz kalemin **Rübâb-ı Şikeste** şairi hakkında tahlîlât-ı edebiyeye kıyâmı epeyce bir cesâret sayılır.

Rübâb-ı Şikeste Edebiyât-ı Cedîde kütüphanesinin kıymetçe birinci kitabını teşkil ediyor; dört senelik mesâî-i ciddiye semeresi olarak meydana gelen âsâr bu silsile-i neşriyât ile tetviç edilmiş oluyor.Bir edebiyatın, bir meslek-i edebînin vücudu eser ile sâbit olur.Meydanda eser bulunmazken sırf münâkaşa ile hiçbir şey teessüs etmiş sayılmaz.Çünkü bu münâkaşalar birkaç sene sonra mahv olmağa mahkûmdur.Ahlâkın bizden arayacağı eserdir.İşte “Edebiyât-ı Cedîde Kütüphanesi” ârâ-yı i'sârın pîş-i tetkîk ve muâhezesine bu maksatla arz-ı vücud ediyor.

Edebiyatımızın cereyân-ı tabîisine nazar-ı vukuf ve tedkîk ile bakmağı bilenler Edebiyât-ı Cedîde-i Osmaniye'nin birbirinden ayrı olmamakla beraber iki devreye inkisâmını görürler.Birincisi hiç şüphesiz 1255 tarih-i mes'ûdu ile heyet-i ictimâiye-i Osmaniye için açılan yeni yeni birtakım riyâz-ı terakkî ve temeddünde yetişmiş izhâr-ı kıymetdârdır. İkincisi de edebiyatımıza bu sayede gelen feyz ve tarâvetin ulûm-ı hâzıra ile tenevvür ederek yeni bir şû'le-i terakki-nümâ ile parlayan kısım-ı ahîrdir ki henüz üç dört senelik bir mebd-i tekâmülden hareket ettiği halde bugün **Rübâb-ı Şikeste**'ler, **Aşk-ı Memnû**'lar, **Ferdâ-yı Gârâm**'lar gibi cild cild eserlerle ruhundaki nusg-ı feyyâz-ı teâliyi isbat etmektedir.

Vakıa bu son hareket-i edebiye-i Osmâniye bazı itirazları davet ediyor.Büyük cereyanların kenarlarında aks-i sadme neticesi olarak daima ters tarafa doğru ve ufak akıntılar görülür.İşte bugün şedîd bir seyl-i şiir ve irfan gibi milletin sâim-i ruhundan koparak önündeki mâniaları kıra kıra akıp ilerleyen edebiyat-ı hâzıra için bu itirazlar kıyılarda ters tarafa doğru hâsıl olan cereyanlar kabilindendir.Terakkiyât-ı hâzıra-i medeniye önünde zarûri bir cuş-ı huruş ile peydâ olan bu büyük seyl-i edeb ve marifet için bu muhâlif akıntıların tesiri yoktur.Nasıl ki, filhakika olmuyor da.Çünkü türlü menfûr garazlara kapılarak tecâvüzlere kıyâm edenlere karşı üdabâ-yı hâzıra nefîs eserlerle bir cevâb-ı müskit veriyor, bu nefâis-i âsâr teâkub ediyor.**Rübâb-ı Şikeste** işte bu yolda nefâis-i şi'riye ile müzeyyendir.

Şiirden maksûd ne ise Tevfik Fikret'te bugün şi'r-i Osmaniye o halde isâle çalışmaktadır.Hikmet-i bedayî muharrirlerinin uzun uzun verdikleri tafsilât bir tarafa bırakılıp da insan kendi kendisine bile düşünecek olsa şiirin kağıt üzerine yazılmak ve oradan okunmak için değil, yüksek sesle inşâd edilmek için yapıldığını teslim eder. Bu nokta-yı tefekkür şiirde kafiyelerin sûret-i tertîb ve istimâli için rehber olacak birtakım kavâidi anlamak demektir. Şiirin lütf u kuvve-i sâmia vasıtasıyla ruha ait olunca kafiyelerde tabî sem' için olur.Edebiyât-ı Cedîde'de ve Tevfik Fikret'te kafiyelerin eski kafiyelere nisbetle değişmesi bu dakîka-i sanatı gözetmekten ileri gelmiştir.Hikmet-i bedayîte vâkıf olmayanları kendi kendilerine bir şey düşünmek iktidarından mahrûm bulunanlar burasını bi-t-tabî

anlamayacakları için bi-l-farz “bugün” ile “ömrümün” kelimelerinin takfiye edilmesine itiraz ederek: “bugün ömrüm ile kafiye olamaz” derler. Halbuki “bugün” ile “ömrüm” takfiye edilmiyor, “ömrümün “takfiye ediliyor ve bu kafiyede, kafiyeden beklenen kaideyi tamamıyla hâsıl ediyor.

Tevfik Fiket’in yeni denilebilecek bu kafiyeleri dikkatle gözden geçirilecek olursa bunun güç bir şeyden kaçarak kolay bir tarîki ihtiyâr etmek gibi âdî bir sebepten neş’et etmediği, bilâkis nâzik, rakîk bir hiss-i san’at eseri olarak tervîç olduğu teslim edilir.

Ve zin ve kafiye ile, nazm ile yumuşak bir balmumu gibi oynayarak sünûhât-ı şî’riyesine istediği şekli vermekte şâyân-ı hayret bir kudret gösteren Tevfik Fikret’in kafiye zorluğu çekmeyeceğine pek çok eserlerindeki kafiyeler de ayrıca şâhiddir. Bu hâlde, demek oluyor ki Tevfik Fikret’in kafiyeleri tahfif etmesi, fazla âhenkten kaçması bir maksada, bir maksad-ı san’atkârâneye mebnîdir. Şimdi şu kafiyelere bakalım:

Biraz harâreti eksik bahâr-ı aşkımızın
Bizim muhabbetimiz bir çocuk ki hep dalgın
ve:
Müfekkirem o zaman bir nihâle benzer ki
Alîl ve râşe-nüma şâh-sâr-ı bî-berki
ve:
Ne ser-âzâde ömr-i safîdi
Geçecek gölgesinde çamlarının;
Sende kalmıştı münfail, kırıgın,
Muztarib gönlümün son ümidi.

Buralarda “aşkımızın”, “dargın”, “benzer ki”, “bî-berki”, “çamlarının”, “kırıgın” kafiyeleri o kadar hafif ki âdetâ hiss olunmuyor. Buna da sebep ararsak buralarda kafiyelerin hiss olunmasına lüzum olmamasını buluruz. Filhakika buralarda kafiyeler hafifçe geçilmeyerek üzerlerinde ısrar olursa vehle mukayyed kafiye ihtiyâr edilse idi bunların sık sık tekerrür eden darabâtı zihni, dikkati kendilerine celb eder, mevzuun sadeliğini ihlâl eyler, şimdiki gibi derin bir

zemzemenin hayâl-nüvaz bir âhengi hâlinde bilâ-ihiyar ruha nüfuz ederek bizi mütelezziz edeceği yerde tokmak gibi beynimizde öterek zevk-i şiiri kaçırdı idi.

Tevfik Fikret'in nazım hususunda gösterdiği en büyük maharetlerden biri de mevzuuna göre âhengi idare etmektir. Bunun da en birinci şartı kafiye olduğu için kafiyeleri böyle tadîle lüzum görüyor. Nazm-ı Osmanî Tevfik Fikret'in elinde her şekli ahza o derece müsâid, o derece nerm bir hâle gelmiştir ki bununla, "Nef'i" gibi en mutantan bir tasvîr – kemâl-i muvaffakiyetle yapılabildiği gibi en sâde, en rakîk mevzûlarda bu sâdelik, bu rikkât ile mütenâsib bir sûrette yazılabilir. Tevfik Fikret'in nazmı lüzûmu olan yerlerde sâdeleştirmek, nesre yaklaştırmak hususundaki kudret ve muvaffakiyetine şairlerimizden hiçbiri yetişememiştir. "Zekâ" , "Balıkçılar", "Nesrin", "Seza", "Hasta Çocuk", "Ken'an", "Hasan'ın Gazası" manzumeleri bu iddianın en belîğ birer şahididir.

Şu parça "Balıkçılar" dan alınmıştır:

Bugün açız yine evlâtlarım, diyordu peder,
Bugün açız yine; lâkin yarın, ümîd ederim,
Sular biraz daha sâkinleşir... Ne çâre, kader!

- Hayır, sular ne kadar coşkun olsa ben giderim,
Diyordu oğlu, yarın sen biraz ninemle otur;
Zavallıcık yine kaç gündür işte hasta...

- Olur;
Biraz da sen çalış oğlum, biraz da sen çabala;
Ninen, baban, iki miskin, biz artık ölmeliyiz...

Çocuk düşündü, şikâyetli bir nazarla: Ya biz,
Ya ben nasıl yaşarım siz ölürseniz?..

Hâlâ
Dışarıda gürleyerek kükremiş bir ordu gibi
Döğerdi sâhili binlerce dalgalar, asabî.

- Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın;
Sakin yedek biraz ip, mantar almadan gitme...

Açınca yelkeni, hiç bakma, oynasın varsın;
 Kayık çocuk gibidir: Oynuyor mu kayd etme,
 Dokunma keyfine; yalnız tetik bulun, zîrâ
 Deniz kadın gibidir: Hiç inanmak olmaz ha!

Deniz dışarıda uzun sayhalarla bir hırçın
 Kadın gürültüsü neşreyliyordu ortalığa.

-Yarın küçük gidecek yalnız, öyle mi balığa?
 - O gitmek istedi; “Sen evde kal!” diyor...
 -Ya sakın

O gelmeden be ölürsem?..
 Kadın bu son sözle
 Düşündü kaldı; balıkçıyla oğlu yan gözle
 Soluk dudaklarının ihtizâz-ı hâsirine
 Bakıp sükût ediyorlardı; başlarında uçan
 Kazayı anlatıyorlardı böyle birbirine.
 Dışarda fırtına gittikçe pür-gazab, coşan
 Bir ihtilâc ile etrafa ra’şeler vererek
 Uğulduyordu...
 - Yarın yavrucak nasıl gidecek?

şu parça “Hasan’ın Gazası” manzumesinden gazinin köyüne avdeti musavverdir:

Uzakta köy üç ay evvelki vaz’-ı sâfiyla
 Gunûde ormanın agûş-ı lerze-dârında;
 Biraz soluk çığlıklar yolun kenârında,

Hava biraz daha rakîd, semâ biraz daha boş,
 Dumanlar ortada güçlkle eyliyor pervâz;
 Hülâsa yaz, Hasan’ın pek ziyâde sevdiği yaz.

O şimdi yarasının aks-i tâb-dârı gibi
 Gurûba karşı geniş sînesinde berk-efşân
 Madalyanın leme’âtıyla sanki dalgalanan

Nigâh-ı şevk-i tufûlânesiyle, müstağrak,
 Köyün likâ-yı hamûşunda bir peyâm arıyor,
 Bir âşinâyî-i dîrîne, bir selâm arıyor.

Ve bir madalyalı gazî mehâbetiyle vakûr,
 Ağır ağır yürüyor... Nagehân tevakkufla

Fezâya fırlatıyor bir nigâh-ı pür-şû'le.

Bu şanlı avdeti güya selâmlıyor öteden:
Değirmenin açılan kollarında bir şefkat,
Ağaçların eğilen dallarında bir hürmet!..

Yalnız şu iki numûnesinin nakliyle iktifâ' ettiğim tasvirât maksadımı isbâta kâfidir. Bu kadar pürüzsüz bir Türkçe ile bu kadar sâde şiir yazılabilmesi şâyân-ı hayret olduğu kadar mucib-i memnûniyettir. Tevfik Fikret'in nazmında heceleri lüzûmundan ziyâde çekmek, yahud kısaltmak gibi kusurlara hiç tesâdüf olunmaz. Böyle sâde tasvîr ve hikâyelerde küçük imâleler bir diken gibi tâbiyet-i ifâdeyi yitirerek zevk-i şairiyeti rencîde eder; vezin doldurmak için kullanılan kelimeler ifâdenin cereyân-ı ma'kul selîsini bozar. Koca **Rübâb-ı Şikeste**'de bu nâkısaya bir parça temas edecek yalnız şu redifli beyit göze ilişiyor:

O dem bir serdi-i muharrik bütün izhârı soldurdu, çiçeklerden uçan reng-i adem-i inzârı soldurdu.

Fakat bu beyit bile pek ziyâde müşkil-pesend davranmadan nâkısâ-dâr, "doldurma" addetmek, bu redifi bile lüzumsuz görmek kabil olamaz.

Tevfik Fikret'in bu sehl-i mümteni-i istihsâle muvaffakiyeti kafiyelerin âhengini kırması, cümleyi mutlaka mısra nihâyetinde bitirmekten sarf-ı nazar etmesi sayesindedir. Bu kaydlar kaldırılmasa idi nazm-ı Osmanî bugün kendisiyle her mevzuu yazılabilecek bir istidâdan istifâde edebilmek için yalnız nazariyât kâfi gelmez. Onun için Tevfik Fikret'te tesadüf ettiğimiz gibi bir kabiliyet-i sanatkârane, bir fitrat-ı şairâne lâzımdır. Çünkü kulağımız kelimelerin seslerindeki âhengi seçmez, zevkimiz hatt-ı hareketimizde bize bir rehber-i selîm olmazsa o vakit bu müsâadeler bazı acemilerin elinde görüldüğü gibi şiiri âdileştirir, eserimizi hâric-i edebiyata sevk eder.

Halbuki Tevfik Fikret şi'r-i Osmanîye amîk bir musikî vermiştir.Eserleri yüksek ses ile okurken kelimeler beynindeki irtibat, âheng hele bazı manzûmelerinde o derece-i mükemmeliyete varırken yalnız bu musikî-i hayâl-firib bile bize lezâiz-i sanatı ihsâs eder. “Yağmur”, “La Danse Serpantine” , “Asker Geçerken”, “Kahkaha-i Ye’s”, “Nef’i” manzumelerinde bu âheng son derece mükemmeliyete vâsıl olmuştur. “Kahkaha-i Ye’s” şu:

Bâd-ı nâlân-ı hazân giryeli ıslıklarla
Ötüyor çarpınarak camlarda hırçın hırçın;
O takazâ-yı hurûşânla, o çığlıklarla
Dalgalar bir canavar sanki kudurmuş, çılgın...

kıtası okunurken kulaklarda filhakika bir sonbahar rüzgârının gürültüsü, dalgaların enîni hâsıl oluyor.

Nakkâre önde, bir müteharrik cebel gibi
Geçmekte zî-vakar u tarab mevkîb-i zafer;
Sancak o reng-i âl ile fecr-i ezel gibi
Fark-ı mehâbetinde saçar mevce mevce fer

parçasıyla başlayan “Asker Geçerken” manzumesinde sâmia bir taburun muntazam ayak seslerine “mevce mevce fer” saçan sancağın refrefesine müstağrak bırakıldıktan sonra nihâyet:

Bir seyf-i âmirâne parıldar: Selâm dur!

mısraıyla bitiyor ki “Selâm dur!” kelimesinde “selâm”ın hakikaten bir kumanda veriliyor gibi mutlaka çekilerek okunması, yukarıdan beri devam eden âhengi bütün bütün artırarak göz önünde o manzarayı ihyâ ediveriyor. Şiirin böyle bir kelime ile pîş-i hayâlde birtakım manzaralar ihyâ etmesi en büyük muvaffakiyetlerden olduğuna göre Tevfik Fikret bu lâzıme-i sanata da tamamıyla sahib bulunuyor demektir.

“Nef’î” manzumesinden şu nakl edeceğim parçada Tevfik Fikret’in mutantan, müdebdab, muhteşem ifâdelerde üstâd ad olunan Nef’î’den hiç aşağı kalmadığını gösterir:

Başkadır feyz-i hüner kilik-i füsûn-sâzında
Canlanır, vecde gelir söz leb-i îcâzında

Duyulur ka’r-ı beyânında sâdâ-yı âhen:
Darb-ı şeşperle çıkan ka’ka’a miğferlerinden

Aks-i âvâze-i heyca gibi eyler izhâr
Bir derin gulgule nazmında huruş-ı efkâr.

Sanki bir ma’reke, bir ma’reke-i cûş-a-cûş:
Sıyt-ı velvâl-i vega, velvele-i çeng-i cüyûş.

Ser-be-ser ra’d-ı heyâhâ-yi velehzâ-yı sufûf,
Sû-be-sû berk-i çek-a-çâk-ı şerer-nâk-i süyûf.

Hamle-i saf-şiken-i cân-fiken-i pîl-i demân,
Savlet-i gürz-i girân, darbet-i şemşîr ü sinân.

Kûs ü nakkâre hem-âheng-i gırîv-i hecemât,
Köpürür her kûşeden demdeme-i dîv-i memât

Na’ralar muşta-zen-i tabl-i simâh-ı gerdûn;
Sadmeler, zelzeleler hadşe-res-i kalb-i menûn.

Atılır her yana bin rahş-i savâik peyrev,
Gerd-i haşyetle dolar künbed-i vârne-i cev...

işte böyle mevzuu lüzûm gösterdiği zaman ifadeye tantana vererek lüzûm olmadığı zaman âhengi hafifleterek Tevfik Fikret şiirini bir musıkî hâline getirmiş, kârielerini meclûp ve teshîr edecek bir kudrete sahip olmuştur.Fakat acaba Tevfik Fikret’te şimdi kemâline vâsıl olmuş gördüğümüz şu sanatkârlığın bir tekâmülü yok mudur? Kendisindeki bu kudret-i şairâne yavaş yavaş tekâmül ederek eserleri arasında tereddüd, tecrübe zamanlarının ufak birer gölgesini bırakmamış mıdır? Hiçbir şair, hiçbir sanatkâr için görülmemiş olan bu hâlden Tevfik Fikret’in masûn kalmış

olması tabî iddia edilemez. Bunu gelecek, makalede sanatının tekâmülünü ta'kid ettiğimiz zaman görürür.

31 Kânûn-ı sâni 1316 / 12 Şubat 1900

EK 2**HAYÂT-I MATBUÂT 5**

Garâib-i matbuâta merak edenlerce, bu hafta-i edebî hiç unutulmayacak bir hatıra bırakıyor.Zan ederim ki haftalık Malumât'ta Mehmed Celâl Bey'in “ İşvekâr” nâmındaki hikâyesinden bahs etmek istediğim anlaşılmıştır. Mehmed Celâl imzasını on seneden beri tanırım. O vakit idâdînin birinci sınıfında idik. Heves-i mütâlaa ile evrâk-ı matbuâyı karşılaştırdığımız zaman, edebiyat hakkında bir fikr-i sahîhadan mahrumiyetimiz bizi Mehmed Celâl imzalı eserlere sevk ederdi. Biz o zaman şimdiki Batı'nın gençleri kadar mes'ûd değildik. Okunacak pek az âsâr-ı edebiye bulurduk. Yahut varsa bile biz anlamıyor, o zamanki seviye-i idrâk ve ihtisâsâtımıza göre ekseriyetle Mehmed Celâl imzalı eserleri tercih ediyor idik. Fakat yavaş yavaş sınıflarda yükseldikçe Fransızca tahsilimiz ilerledikçe bu eserler bizi memnûn edememeye başlamıştı.

Filhakika bütün o muhâlif namlarla meydana çıkan eserlerde meâl hep birdi. Hattâ bazen cümleler bile aynen tekerrür ederdi. Bunların bir tanesini okumak dikkatli bir kariî diğerlerini okumak külfetinden âzâde bırakabilirdi. Bu hâl gitgide mucîb-i hande olmaktan geri kalmıyordu. Hattâ bir aralık gazetelerde leke çıkarmak için, maden kaşıkları parlatmak için ve ilh... gibi yazılan reçetelere kıyâsen “Mehmed Celâl Bey usûlünce edebiyat reçetesi” diye bir latîfe bile tertib olunmuştu:

Külliyetli miktarda esâtir perisi,
Bir hayli çiçek ve kelebek,
Beş on tane şafak bulutu, bir iki adet meh-tâb ü tulû'-ı âf-tâb, birçok sarı saç,
mavi göz, alınıp seher vakti hepsi bir yerde kelimât-ı aşk ve muhabbet ile bol bol
karıştırıldıktan sonra Büyükkada'nın çamları altına serpilir ve îcâb-ı taktîrinde biraz

akarsu, bir miktar çimen ve bülbül ilâve edilirse derd-i mütâlaadan insanı şifâ-yâb edecek sûrette müessir bir tertîb vücuda geliyordu.

Mehmed Celâl imzasının bu hususiyetini bildiğim için arada sırada eserlerine tesâdüf ettikçe bir göz gezdirir, yine o ebedî çiçekleri, kelebekleri, sarı saçları, Venüsleri, şafak bulutlarını, jâleleri gördükçe eski bir arkadaşta tesâdüf etmiş gibi gülerek kendi kendime: “ Hâlâ bu mektup!” der, sahifeyi çevirir idim. Fakat bu hafta **Malumât**'taki hikâye hilâf-ı mu'tâd bir sûrette başladığından artık bir yeniliğe tesâdüf edeceğime hükm etmiştim. Filhakika bu “İşvekâr” hikâyesi vâdî-i garâbette o kadar yeniliklere tecelli-gâh oluyor ki hayrette kalmamak kabil değildir. Fakat keşke bunlar olmasa idi! Keşke yine şafak bulutları, esâtir perileri, Büyükada masalları sahifeleri doldursa idi! Hiç olmazsa bunlar okunmadan geçilirdi. Fakat bu hikâyede daha ilk fıkralardan başlayan bir hiss-i veleh ve hayret o kadar şiddetlidir ki bunun neticesinde peydâ olan tecessüse kapılarak kırâatte devam etmemek elden gelmiyor.

Dünyada bahsedilen mevzuun mâhiyetinden bî-haber kalınarak bu “İşvekâr” hikâyesinden mânâsız, bundan fenâ, mantıken bundan irtibatsız bir eser yazılamaz. Bu cihetten “İşvekâr” hikâyesi en yüksek mevki’i ihrâz ediyor.

Geliniz şu hikâyeyi birlikte okuyalım, tahlîl edelim. Sabrınızı su’-i istimâl ediyorsam affınızı rica ederim:

Üç arkadaş yan kamaralardan birine girdikleri vakit, vapur hareket etmiş, güzer-gâhını beyaz köpükler içinde bırakmıştı. Âli, Hayri ile Cemil’e bakarak manîdar bir tebessüm etti. İki refik fark etti: Kamaranın bir köşesinde yüzüne siyah, ince bir tül koymuş, güzel bir kadın oturuyordu. Üç delikanlının nâsiyesinden bir havâ-yı sevdâ uçtu.

Hayri cesâret etti, kadına işittirebilecek bir sesle, Fransızca:

-Ne güzel gözler, dedi.

İşte hikâye başladı. Şimdi dikkat ediniz. Bundan sonra ne kadar tafsilât gelecek ise hep bî-mânâdır, hep münâsebette ârîdir, bahs edilen mevzûdan hep gaflet üzere bulunulduğunu gösterecek yoldadır.

Hayri'nin "Ne güzel gözler!" Takdirine arkadaşlarından birisi cevap vereceği zaman bunu neye teşbih edeceği yukarıdaki reçete bilirse derhâl keşf edilir:

Mutlaka esâtir perilerine aid olacak. Filhakika üç arkadaştan Âli:

"Hakikat! İşte Venüs için bir çift göz!" diyor. Şimdi yan kamarasından üç arkadaş arasında bu muhavere cereyan edince kamaranın köşesindeki kadın ne yapacaktır? Hiç aldırmaııp kemâl-i vekâr ile sükût edecektir değil mi? Hayır, böyle yapsa tabî, ma'kul bir harekette bulunmuş olur. Halbuki bu hikâyenin ruhunu anlamak için bütün harekâtın bî-mânâ, bî-münâsebet olmak üzere telâkisini yukarıda söylemişim. Şimdi bu nokta-i nazardan düşününüz! Böyle bir mevkîde bulunan bir kadın için en müstebîd, en gayr-ı kâbil icra, en garip hareket nedir? Lakırdıyı anladığımı göstermek, değil mi? Evet işte o da böyle yapıyor:

"Kadın dikkatle baktı, adem-i tenezzülü, imâ eder bir tebessümle dudakları kıvrıldı. Anlaşıyordu ki Fransızca biliyor. Fakat Hayri duruyor mu ya! Bu kere de Cemil'e yine Fransızca dedi ki:

Yalnızca gözler mi? Bütün heyet-i mecmûa güzel!

Gençlerin gittikçe artan şu tecâvüzü üzerine kadın tarafından yine en münâsebetsiz bir hareket tasavvûr ediniz. Fakat hikâyeyi okumamışsanız burasını kâbil değil tasavvur edemezsiniz. Bu muzafferiyet yalnız hikâyenin muharririnde görülür:

"Kadın biraz döndü, tarab-fezâ bir ses aks etti:

-O kadar güzel miyim?

Üç baş tasdik makamında eğilerek, bu güzel kadını selamladı.

Şu hallerine bakılırsa bu genç kadın en âdî alüftelerden biri olmak lâzım gelir. Halbuki hiç de böyle değil. Böyle olsa vak’ada bir dereceye kadar imkân ve münâsebet bulunur. Bilakis kadın namusludur, İzmir’de Mösyö Alber namında bir doktorun zevcesidir.

“Gençlerin hatfâsının mazhar-ı afv olması büyüklüğün şanından” olduğunu söyleyerek bir kadına karşı irâdında zerre kadar münâsebet bulunmayan şu sözlerle kendisinden taleb-i afv eden Âli’ye:

“Hayır! Beis yok! İnsanın güzelliği söylenirse, bundan âlâ bir şey olur mu? Çirkinliği yüzüne vurulmasın yoksa” diyor. İşte bu cevapta Mehmed Celâl Bey’in hikâyelerindeki tedkikât-ı ruhiyenin derecesine bir numûnedir. Onlarda bu mübtezel, bu âdî, bu hilâf-ı hakikat efkâr-ı sathiyeden ilerisine geçilemez. Fakat bunlarla meşgûl olmağa vakit yok. Muharrir bizi garabetten garâbete götürmeğe niyet etmiş. Hiç meydan bırakmadan hemen muarefenin daha ziyade ilerlediğine dikkat ediyor musunuz? diye soruyor. Filhakika muârefe ilerliyor. Şimdi yine bir münâsebetsizlik düşününüz. Biz bunu düşünmeye vakit bulmadan muharrir imdâdımıza yetişiyor:

Delikanlılardan biri genç kadına nerde oturduğunu soruyor! Sonra vapur ile avdet edilirken üç arkadaş Madam Alber’i ne vakit isterlerse ziyâret etmek salâhiyetini kazanıyorlar!

O gece üç arkadaştan Hayri hep Madam Alber’in kara gözlerini düşünüyor, ona bir hediye, bir kitap vermek istiyor. Muharririn Fransızca’ya ve alafanga maîşete zerre kadar vâkıf olmadığını yukarıki tafsîlâtan anlayanlar bu verilecek Fransızca kitabın ne olabileceğini tahmin ederler. Kitap mutlaka Türkçe’ye tercüme olunmuş olmalıdır ki muharrir onun mevcûdiyetinden haber-dâr olmuş olsun. Binaenaleyh **Atala**’dan iyisi bulunmaz. **Atala** hemen teclîd ediliyor, Madam

Alber'e götürülüyor. Muharririn alafranga maîşete zerre kadar vukufu olmadığını binaenaleyh bütün tafsîlâtın, vekâyi'in bî-mânâ bulunacağını hatırdan çıkarmayınız. Bu hâlde ziyâret için bir vakt-i muayyen bulunabileceğinden bî-haber olan Hayri elinde bî-çare **Atala** olduğu hâlde Madam Alber'i hangi saatte ziyâret eder zan eylersiniz? Sabahleyin. Öyle ya Madam Alber belki sabahleyin erkence kaleme gitmiştir, yahud pazara zerzevât almağa çıkmıştır! Ne olur ne olmaz erken davranmalı. Fakat bu kadar telâşa hâcet yok imiş. Baksanız â, daha Madam Alber evde. Hakikaten “dekolte” bir kıyafetle Hayri'yi karşılıyor. Yanlış görülüyor zan edilmesin, Madam Alber dekolte, evet:

“Dekolte” bir kıyafetle Hayri'yi karşılıyor.

Dünyada bu kadar saçma bu kadar cehl üzerine bir şey yazılamaz deyip, gazeteyi elinizden fırlatmağa kalkmayınız. Size bundan bî-mânâ , bundan münâsebetsiz bir eser bulunamayacağını evvelce haber vermişim. O günkü mülâkat yine böyle bî-mânâ vâdîlerde muhavere ile nihâyet buluyor, sonra ayrılmak zamanı geliyor:

“Esnâ-yı veda'da Madam Alber, sâ-mîmâne elini uzatmış, Hayri bu eli alırken terbiye ile kâbil tevfiğ olmayan bir harekette bulunmuş, sonra Madam Alber bir kraliçeye lâ-yık olan azametle geri geri çekilerek böyle demişti:

“Afv edersiniz...Böyle hâller devam ettikçe sizi buraya kabul edemem, yahud aklınızı başınıza toplayın!”

İnsan hikâyeyi okumakta devam ettikçe şaşırıyor. Ne âlemdeyiz bunlar nasıl muâmeleler, nasıl lakırdılar, nasıl adamlar? Bu kadar olmayacak şeyler, saçma hâller nasıl düşünülebilir? Hayret insan bahsedeceği şeylerin bu kadar gafili olursa insâf edip susmalıdır. Bahsi daha ziyâde uzatmak için sabrım kalmıyor. Hayret! Hayret! Diyorum başka bahse geçeceğim, çünkü boğuluyorum.

17 Mayıs 1315 / 29 Mayıs 1899

KAYNAKLAR

A) Kitaplar

AĞAOĞLU, Samet (1998), **Babamın Arkadaşları**, İletişim yay., İstanbul.

AKTAŞ, Şerif (1986), **Edebiyatta Üslup ve Problemleri**, Akçağ yay., Ankara.

AKYÜZ, Kenan (1982), **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp yay., İstanbul.

ANDI, Fatih (1995), **Ara Nesil Şairi Mehmed Celâl**, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

BAYDAR, Mustafa (1960), **Edebiyatçılarımız Ne diyorlar?**, Ahmet Halil Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık, İstanbul.

BEKİROĞLU, Nazan (1998), **Şair Nigâr Hamm**, İletişim yay., İstanbul.

BENGİ, Hilmi (2000), **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara.

EMİL, Birol (1979), **Mizancı Murad Bey- Hayatı ve Eserleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay., İstanbul.

ERCİLASUN, Bilge (2004), **Servet-i Fünûn'da Edebî Tenkît**, Akçağ yay., Ankara.

FİKRET, Tevfik (2005), haz.UÇMAN, A. - AKAY, A. , **Rübâb-ı Şikeste**, Çağrı yay. , İstanbul.

FUAT, BEŞİR (1999), **Şiir ve Hakikat**, haz.Handan İnci, Yapı Kredi yay., İstanbul.

GEZGİN, Hakkı Süha (1999), **Edebî Portreler**, haz.Beşir Ayvazoğlu, Timaş yay., İstanbul.

HİZARCI, Suat (1957), **Hüseyin Cahit Yalçın**, Varlık yay., İstanbul.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1984), **Hüseyin Câhid Yalçın'ın Hayatı ve Edebî Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi Matbaası, İzmir.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk (1982), **Hüseyin Cahit Yalçın'ın Hayatı, Hikâye ve Romanları Üzerine Bir Araştırma**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay. , Ankara.

İNÜĞÜR, Nuri (2002), **Basın ve Yayın Tarihi**, Der yay., İstanbul.

KAPLAN, Ramazan (1998), **Klâsikler Tartışması Başlangıç Dönemi**, Atatürk Kültür Merkezi yay., Ankara.

KAPLAN, R. (2004), **Yeni Türk edebiyatı El Kitabı**, Grafiker yay., İstanbul.

KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri (1990), **Gençlik ve Edebiyat Hatıraları**, İletişim yay., İstanbul.

KUTAY, Cemâl (1995), **Osmanlıdan Cumhuriyet'e Yüzyılımızda Bir İnsanımız, Hüseyin Cahit Yalçın**, Kazancı Kitap Ticaret A.ş. , İstanbul.

LEVEND, Agah Sırrı (1960), **Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Safhaları**, TDK yay., Ankara.

MORAN, Berna (1998), **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**, İletişim yay.İstanbul.

OKAY, Orhan (1969), **İlk Türk Pozitivist ve Natüralisti: Beşir Fuat**, Dergah yay., İstanbul.

OLCAYTOY, Öner (1980), **Edebiyatımızda Eleştiri Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemleri**, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi yay. , Ankara.

ORTAÇ, Yusuf Ziya (1963), **Portreler**, Akbaba yay. , İstanbul.

ÖZTÜRK, Nurettin (2005), **Türk Edebiyatında Polemik ve “Kavgalarım”**, Lisans yay. , İstanbul.

PARLATIR, İsmail (1983), **Recâizâde Mahmut Ekrem(Hayatı, Eserleri, Sanatı)**, TDK yay. Ankara.

PARLATIR, İsmail (2000), **Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları**, TDK yay., Ankara

PERİN, Cevdet (1943), **Fransız Edebiyatına Toplu Bir Bakış**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yay. , İstanbul.

ŞUAYB, Ahmed (2005), **Hayat ve Kitaplar**, Haz.Erdoğan Erbay, Salkımsöğüt yay. , Ankara.

TANPINAR, A.Hamdi (1997) ,**19.Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.

TARAKÇI, Celâl (1986), **Cenab Şahabeddin’de Tenkid-Dil ,Sanat ve Edebiyat Hakkındaki Görüşleri**, Eser matbaası, Samsun.

TARIM, Rahim (1998), **Mehmet Rauf -Hayatı,Sanatı,Eserleri**, Türkiye İş Bankası yay., İstanbul.

TOKGÖZ, Ahmed İhsan (1993), **Matbuat Hatıralarım**, haz.Alpay Kabacalı, İletişim yay., İstanbul.

TOLASA, Harun (2002), **Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16.Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Akçağ yay., Ankara.

TUNCER, Hüseyin (1992), **Arayışlar Devri Türk Edebiyatı II (Servet-i Fünûn Edebiyatı)**, Akademi Kitabevi, İzmir.

UÇMAN, Abdullah (1997), **Türk Dilinin Sadeleşmesi ve Hece Vezni Üzerine Bir Münakaşa**, Kitabevi yay., İstanbul.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya (1998), **Hikâye**, haz.Nur Gürani Arslan, Yapı Kredi yay., İstanbul.

UŞAKLIGİL, Halid Ziya (1987), **Kırk Yıl, İnkılâp Kitabevi**, İstanbul.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1966), **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Selçuk yay., Konya.

ÜNAYDIN, Ruşen Eşref (1985), **Diyorlar ki**, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay., Ankara.

ÜZGÖR, Tahir (1990), **Divan Dibaceleri**, Kültür Bakanlığı yay. , Ankara.

YALÇIN, Hüseyin Câhid (1935), **Edebî Hâtıralar**, Akşam Kitaphanesi, İstanbul.

YALÇIN, Hüseyin Câhid (2002), **Edebî Hâtıralar**, haz.Rauf Mutluay, Türkiye İş Bankası Kültür yay., İstanbul.

YALÇIN, Hüseyin Cahit (2001), **Tanıdıklarım**, haz.Cemil Koçak, YKY, İstanbul.

YALÇIN, Şiar (1995), **Şiar’ın Defteri**, İletişim yay., İstanbul.

YETİŞ, Kazım (1996), **Nâmık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları**, Alfa Yayım Dağıtım, İstanbul.

YETİŞ, Kazım (1996), **Talîm-i Edebiyat'ın Retorik ve Edebiyat Nazariyâtı Sahasında Getirdiği Yenilikler**, Atatürk Kültür Merkezi yay., Ankara.

YÜCEBAŞ, Hilmi (1960), **Büyük Mücahit Hüseyin Cahit**, Kültür Kitabevi, İstanbul.

WELLEK,R- VAREN, A. (1993), **Edebiyat Teorisi**, Çev. Ömer Faruk Huyugüzel, Akademi Kitabevi, İzmir.

B) Süreli Yayınlar (Dergilerdeki ve Gazetelerdeki Makaleler)

AKÜN, Ömer Faruk (1961), “Şinaşı'nın Bugüne Kadar Ele Geçmeyen Fatim Tezkiresi Baskısı”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi** , C.XI, s.67-68.

AKÜN, Ömer Faruk (1965), “Şinasi'nin Fatim Tezkiresi Baskısındaki Yeni Biyografik Bilgiler”, **Türkiyat Mecmuası**, CXIV, s.277-336.

EMİL, Birol (1971), “Mîzancı Murad Bey'in Edebiyat ve Tenkide Dair Görüşleri”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, C.XIX, s.119-142.

KOCAMANOĞLU, Emine (1999), “Eğitim Hakkındaki Görüşleri ve Ayşe Sıdika Hanım”, **Tarih Toplum dergisi**, C.32, S.189, Eylül, s.51-55.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1963), “Türk Eleştirisine Bir Bakış”, **Türk Dili dergisi-Eleştiri Özel sayısı**, S.142, Temmuz, 548-558.

RAUF,Mehmed (1316), “Tevdiât-ı Edebiye”, **Servet-i Fünûn**, nr.508, s.222.

TANSEL, Fevziye Abdullah (1953), “Muallim Naci ile Recâizâde Arasındaki Münakaşalar ve Bu Münakaşaların Sebep Olduğu Hadiseler” , **Türkiyat Mecmuası**,C.X, s.841-847.

UÇMAN, Abdullah (1999). “Bazı Kadın Mektupları” , **Tarih Toplum dergisi**, C.31, S.183, Mart, s.40-41.

UÇMAN, Abdullah (2003), “Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi Türk Edebiyatında Eleştiri” , **Hece dergisi**(Mayıs-Haziran-Temmuz), s.48-70

YALÇIN, Hüseyin Câhid (1314), “Hikmet-i Bedâyie Dair- Şiir” , **Servet-i Fünûn** , ss.395-396.

YALÇIN, Hüseyin Câhid (1899), “Parlak Tabirler” , **Sabah**.

C) Tezler ve Yayınlanmamış Çalışmalar

ALTINAY, Tamer (2000), **Kavgalarım(Dekadanlık Gürültüsü)**, lisans tezi, MSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

BIÇKICI, Ayşegül (2000), **Kavgalarım**, lisans tezi, MSÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇAKAR, Zafer (1979), **Nigâr Hanım ve Üç Şiir Kitabı**, lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

EMİL, Birol (1959), **Servet-i Fünûncular ve Dekadanlık Meselesi**, yayımlanmamış lisans tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türkoloji Bölümü, İstanbul.

SEZEN, Engin (1998), **İrtika Dergisi'nin İlk Yüz Sayısının İncelenmesi**, yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

D) Kataloglar

DUMAN, Hasan (2000), **Osmanlı- Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri** (1828- 1928), Ankara.

E) Ansiklopedi ve Sözlükler

BANARLI, Nihat Sami (2001), **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul.

DEVELLİOĞLU, Ferit (1998), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara.

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (1970), C.XI, İstanbul.

Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (1989), C.II, İstanbul.

KARATAŞ, Turan (2004), **Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Akçağ yay. , Ankara.

ÖZÖN, Mustafa Nihat (1941), **Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul.

SAMİ, Şemseddin (1996), **Kâmûs-ı Türkî**, İstanbul.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986), C.6, İstanbul.

Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (1974), C.II, İstanbul.

Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi (1979), C.III, İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Sakarya'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Sakarya'da tamamladıktan sonra, 1998 yılında Mimar Sinan Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne girdi. Halen aynı üniversitede yüksek lisans, özel bir kurumda da öğretmenlik yapmaktadır.

Duygu ÖZTÜRK tarafından hazırlanan Hüseyin Cahid YALÇIN'ın Sabah Gazetesindeki Tenkidi Yazıları (1899-1900) adlı bu çalışma jürimizce Y.Lisans Tezi olarak Kabul Edilmiştir.

Kabul (Sınav) Tarihi : 10 / 11 / 2006

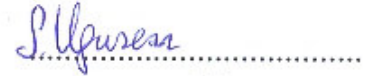
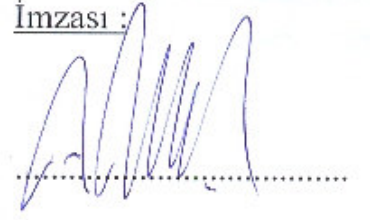
(Jüri Üyesinin Ünvanı , Adı , Soyadı ve Kurumu) :

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Abdullah UÇMAN
(Danışman)

Jüri Üyesi : Prof.Dr.Sema UĞURCAN
(M.Ü.Öğr.Üy.)

Jüri Üyesi : Doç.Dr.Handan İNCİ ELÇİ

İmzası :

KISALTMALAR

- Ag.e. : Adı geçen eser
A.g.m. : Adı geçen makale
Bk . : Bakanız
C. : Cilt
DİA : Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Haz. : Hazırlayan
MEB yay.: Millî Eğitim Bakanlığı yayınları
Nr. : Numara
s. : Sayfa
S. : Sayı
SF : Servet-i Fünûn
TDK yay. : Türk Dil Kurumu yayınları
Yay. : Yayınları